

Guia per a l'elaboració de protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci

Guia per a l'elaboració de protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci

Coordinació del treball

Oficina de les Dones i LGTBI
Creación Positiva

Autores de la guia

Nieves Prado Soto. Creación Positiva
Montserrat Pineda Lorenzo. Creación Positiva

Autora de la part jurídica de la guia

Nabila Elisabeth Zbairi Pardillo

1a edició: octubre de 2018

© de l'edició: Diputació de Barcelona

Producció i edició: Gabinet de Premsa i Comunicació
de la Diputació de Barcelona

Composició: Addenda
Impressió: Addenda

Col·laboracions i agraïments

Revisió de la guia

M. Luisa García Berrocal, Creación Positiva

Trinidad Donoso-Vázquez, UB

Encarna Bodelón González, Antígona

Noelia Igareda González, Antígona

Patsilí Toledo Vázquez, Antígona

Lucie Foissin Massey, Creación Positiva

Margarita Maragall Vidal, Creación Positiva

Índex

1.	Presentació	7
2.	Introducció	8
2.1.	El perquè d'aquesta guia	8
2.2.	El procés metodològic de la guia	10
2.3.	L'estructura de la guia	13
2.4.	Ús de la guia	15
3.	Les violències sexuals com a eix de dominació i opressió	17
3.1.	Concepte de violències sexuals als espais públics	17
3.1.1.	Espais d'oci: seguretat, llibertat i drets	22
3.1.2.	La delimitació legal de l'espai públic i privat	25
3.2.	Circumstàncies i àmbits determinants de situacions de vulnerabilitat	27
4.	Marc normatiu de les violències sexuals a l'espai públic	35
4.1.	Àmbit internacional	35
4.2.	Àmbit estatal	36
4.2.1.	Les violències sexuals en el Codi penal	36
4.2.2.	La Llei orgànica d'igualtat	39
4.3.	Àmbit autonòmic català	40
4.4.	Àmbit municipal	41
5.	Consideracions i condicions clau per a l'elaboració de protocols i actuacions davant les violències sexuals en espais públics d'oci	43
5.1.	Definició, finalitat i objectius dels protocols	43
5.1.1.	Definició	43
5.1.2.	Finalitat i objectius	44
6.	Procés d'elaboració del protocol	50
6.1.	Principis orientadors dels protocols	51
6.1.1.	El paper del moviment feminista	51
6.1.2.	Integració dels processos comunitaris i societat civil	53
6.2.	Formació prèvia i durant el procés	55
6.3.	L'organització institucional i tècnica	57

6.3.1.	Qui ha de participar en la Comissió tècnica o Grup motor?	59
6.3.2.	Qui ha de participar en el seguiment i avaluació dels protocols?	59
6.4.	La diagnosi sobre les violències sexuals en espais públics d'oci	60
6.4.1.	Instruments i fonts d'informació	62
6.4.2.	Àmbits i variables de la diagnosi	69
6.5.	Disseny i elaboració dels protocols	72
6.5.1.	Eixos d'actuació del protocol	72
6.5.2.	Actuacions vinculades al protocol en espais públics d'oci i de festes	73
6.5.3.	Tipologies de circuits i algorismes de referència en el marc dels protocols d'actuació en espais públics d'oci i espais festius	87
6.6.	Comunicació del protocol	95
6.7.	Seguiment i avaluació del protocol	99
7.	Recomanacions finals	103
8.	Materials i recursos de consulta	108
9.	Acrònims	113
10.	Glossari	114
11.	Bibliografia i webgrafia	116
12.	Annexos	122
Annex 1.	Marc normatiu de les violències sexuals a l'espai públic (ampliació)	122
Annex 2.	Exemples de fitxes de programacions formatives institucionals i d'entitats	153
Annex 3.	Propostes d'accions formatives relacionades amb els protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci	157
Annex 4.	Proposta d'indicadors sobre festes populars i participació de les dones (Capellà, 2018)	165
Annex 5.	Campanyes BOOOOO iniciativa social	166
Annex 6.	Itineraris del plaer i de la subversió	167
Annex 7.	Campanya no i punt!	170
Annex 8.	Campanyes dels protocols comunitaris nascuts del moviment feminista	172
Annex 9.		174
Annex 10.	Models d'avaluació i consideracions ètiques	175

1. Presentació

Em plau presentar-vos la *Guia per a l'elaboració de protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci*, una eina per combatre les violències que tenen lloc més enllà de l'esfera privada, especialment en contextos d'oci i festius.

Ara fa deu anys de l'aprovació de la Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista, que va permetre desplegar polítiques de lluita contra les violències que pateixen les dones, malgrat que aquestes violències segueixen arrelades a la nostra societat. Des de les polítiques públiques cal que treballem des de diferents fronts i que tinguem la capacitat de generar consciència col·lectiva i sensibilitzar la població contra les diferents manifestacions de les violències.

És des dels municipis, com a institució més propera a la ciutadania, on es poden desplegar polítiques que resolguin necessitats específiques, com és l'ús que fem de l'espai públic i com podem denunciar les discriminacions que s'hi produeixen.

Les violències sexuals són una forma més de violència masclista, que afecta en especial les dones més joves. Són precisament aquestes qui les han fetes més visibles i reclamen actuacions efectives que les combatin. Des dels moviments feministes també es reclama una major implicació de les administracions per treballar conjuntament i per crear noves actuacions que siguin efectives i permetin a les dones viure lliures de violència.

Amb aquesta voluntat de desplegar les polítiques contra les violències sexuals als espais públics d'oci als municipis de la demarcació i conscients que no és una tasca senzilla, des de la Diputació de Barcelona hem volgut elaborar aquesta Guia, per acompanyar els municipis en aquesta lluita.

Espero, doncs, que aquesta publicació esdevingui una bona pràctica i un instrument viu capaç de donar resposta als reptes que es plantegen en la implantació d'aquestes polítiques arreu del territori.

ANTONI GARCIA I ACERO
Diputat delegat d'Igualtat i Ciutadania
Àrea d'Atenció a les Persones

2. Introducció

2.1. El perquè d'aquesta guia

Aquesta Guia neix de les necessitats dels ens locals de tenir un **manual teòric i pràctic** per articular protocols institucionals de base comunitària que donin resposta a les violències sexuals que es produeixen als espais públics d'oci dels seus municipis.

Les violències sexuals que es produeixen als espais públics no són noves, ben al contrari. Segurament són una de les manifestacions de les violències masclistes més generalitzada pel seu caràcter estructural, però a la vegada més invisibilitzada, ja que històricament s'ha naturalitzat i normalitzat. La resposta institucional a aquestes violències estava vinculada a l'atenció de les dones que havien estat agredides sexualment als espais públics des d'una òptica de seguretat i sanitària. En el millor dels casos, aquestes intervencions formen part del protocol de violències masclistes local o comarcal.

En els darrers anys, trobem un encaix de situacions que ha posat en relleu la necessitat d'articular des dels ens locals respostes a través d'actuacions i l'elaboració de protocols específics. Aquestes situacions estan relacionades, per una banda, amb un moviment feminista que exigeix respostes institucionals, autores que realitzen articles i investigacions en el món acadèmic i fora d'ell, i, finalment, i no menys important, ens locals que comencen a articular mesures i que serveixen de mirall a altres ens locals:

- En primer lloc, trobem que el moviment feminista de base comença a articular-se per desmuntar aquesta naturalització i normalització. Assenyala l'arrel estructural patriarcal com a causa fonamental de totes les manifestacions de violència sexual i comença, per una banda, a construir discursos sobre com lluitar contra el sexisme als espais de festa i comunitaris i, per una altra banda, a generar respostes autogestionades en forma de protocols d'actuació davant aquestes agressions en espais festius.
- Així mateix, trobem que diverses autores feministes, les anomenades feministes radicals, reprenen els debats que ja es varen tenir als anys setanta sobre aquestes violències. Es tornen a articular discursos, estudis i investigacions des de diversos àmbits sobre com abordar les violències sexuals en tots els contextos. Això suposa posar en l'agenda feminista novament els debats sobre la configuració de l'heteropatriarcat, el sexisme i les agressions al lloc de treball.
- I, finalment, els ens locals actuen replicant iniciatives nascudes en municipis que s'avancen i generen respostes institucionals. Aquests ens locals afronten el repte de

donar respostes majoritàriament dintre dels seus contextos de festes majors, generant en molts casos circuits operatius si es produeixen agressions de caràcter sexual (assetjaments sexuals, abusos i agressions sexuals).

Per tant, aquesta Guia se suma a altres iniciatives que ha tingut la Diputació de Barcelona en col·laboració amb els ajuntaments i altres ens locals, per donar-los suport econòmic i tècnic en l'elaboració de protocols d'actuació davant l'assetjament sexual en espais públics d'oci. Aquests protocols han permès revisar i dissenyar les programacions d'aquestes activitats (festes locals, celebracions, tradicions, festivals, actuacions musicals, oci nocturn, etc.) des de la perspectiva de gènere, i preveure les actuacions en cas que es produeixin violències sexuals en aquests espais o contextos.

Així doncs, aquesta Guia pretén facilitar **eines tècniques i orientacions polítiques** per afrontar el repte que suposa prevenir i actuar sobre les violències sexuals en espais públics d'oci en un **context d'abordatge integral i comunitari**.

Els **objectius** d'aquesta Guia són:

- Dotar de recursos teòrics, ètics i pràctics als ens locals per a la prevenció, detecció, atenció i recuperació (com a contínuum) davant les diverses manifestacions de violències sexuals als espais públics en contextos festius i/o d'oci.
- Afavorir la creació d'un marc idoni perquè els ens locals puguin dissenyar accions orientades a la promoció d'espais comuns i col·lectius lliures de violències masclistes i, en especial, de violències sexuals.

Seria recomanable que els protocols que s'elaborin a partir d'aquesta Guia se cimenteressin en aquestes idees clau:

- Que aquests protocols estiguin vinculats amb el model de gestió municipal i amb les eines per aplicar la perspectiva de gènere dels ens locals, evitant la «cultura del bolet».
- Que estiguin vinculats a les polítiques generals sobre abordatge de les violències masclistes que té cada ens local, i en especial aquelles vinculades a les estructures institucionals.
- Que evitin la fragmentació i gradació de les violències sexuals –per exemple, per la seva gravetat–, que poden confondre la comprensió d'aquest fenomen presentant-les com a situacions individuals i aïllades, i trencar, així, amb la base comú de poder patriarcal d'aquestes violències.
- La idea de contínuum com a procés en totes les actuacions programades en els protocols. Per evitar l'esmentada «cultura del bolet» i atenent a la problemàtica d'arrel de les violències masclistes i, per consegüent, de les violències sexuals, cal actuar des d'una perspectiva holística d'abordatge de qualsevol manifestació d'aquestes violències.
- Que les accions que sorgeixen siguin integrades en les polítiques generals dels municipis.
- Que malgrat que s'articulin inicialment amb entitats externes al municipi, tota l'experiència es faci transferible a les entitats lligades a aquest.

2.2. El procés metodològic de la guia

La **metodologia** que s'ha fet servir per elaborar aquesta Guia ha estat eminentment qualitativa. Aquest tipus de metodologia posa en relació directa els continguts de la matèria que es tracta amb els objectius plantejats en la mateixa Guia i amb les fases d'actuació desenvolupades. A més, permet, mitjançant els diferents instruments de recollida d'informació, l'apropament a les diverses realitats i experiències de les persones i grups participants, la qual cosa facilita l'anàlisi, tant de les singularitats com de les interrelacions, dels relats obtinguts i d'aquests associats als contextos d'intervenció.

La base d'aquest tipus de metodologia utilitzada s'ha fonamentat en el model feminista de comprensió i recerca, atenent a la recollida d'informació i l'anàlisi des d'una mirada reflexiva, crítica, ètica i política, que té en compte les particularitats dels contextos i les experiències personals i socials de totes les persones implicades en relació amb la matèria objecte d'estudi.

En els següents **diagrames** es presenten les fases dutes a terme en el procés d'elaboració de la Guia, així com les tècniques i els instruments utilitzats per recollir-ne la informació, que es detallen més endavant.

Diagrama 1. Procés d'elaboració de la guia

Font: elaboració pròpia.

Les **tècniques** i els **instruments** fets servir per a la recollida d'informació han estat:

Anàlisi documental I (fonts primàries):

- Revisió de materials originals sobre violències sexuals elaborats per l'associació Creación Positiva.
- Repàs d'apunts d'investigacions prèvies a l'elaboració de la Guia, dutes a terme per l'associació Creación Positiva.
- Selecció i adaptació metodològica de línies d'acció i marcs teòrics de referència (sobre violències sexuals i protocols) de l'associació Creación Positiva.

Anàlisi documental II (fonts secundàries):

- Revisió i anàlisi documental de l'àmbit legislatiu i judicial en el qual s'emmarca la Guia.
- Consulta i anàlisi de documents i materials relacionats amb violències sexuals, amb espai públic i amb espai d'oci.
- Revisió de publicacions sobre metodologia, abordatges en intervencions socials i avaluació, des d'una perspectiva de gènere en clau feminista.
- Repàs de documents reglamentaris sobre consideracions i codis ètics.
- Recopilació, estudi i comparació de diferents instruments i normatives relacionades amb municipalitat i gestió local (lleis, decrets, plans municipals, models de contractació, cartes de serveis, protocols d'intervenció, estàndards de servei, etc.).

Entrevistes: les entrevistes a professionals i especialistes dutes a terme han estat elaborades d'acord amb un guió semiestructurat i adaptades a cadascun dels perfils competencials i d'expertesa de les persones consultades. Aquestes entrevistes les han dut a terme:

- Carla Vall i Duran. Advocada.
- Ester García López. Advocada especialitzada en violència sexual.
- Laura Macaya-Andrés.
- Luis Villegas Negró. Coordinador de programes de Stop Sida.
- Lluïsa Garcia-Esteve. Psiquiatra del Programa de prevenció i intervenció de les seqüeles psíquiques en dones víctimes d'agressió sexual de l'Hospital Clínic de Barcelona.
- Montse Pineda Lorenzo. Coordinadora d'incidència política de l'associació Creación Positiva.
- Núria Calzada. Energy Control-ABD.
- Rubén Sánchez Ruiz. Psicòleg, formador i activista.
- M. Luisa García Berrocal, Lucie Foissin Massey, Margarita Maragall Vidal. Equip tècnic d'atenció de l'associació Creación Positiva.

Grups de treball: al llarg del procés de creació de la Guia s'han desenvolupat dos grups de treball amb sis entitats/col·lectius experts en intervencions de caràcter social i

implementació de projectes i protocols d'actuació amb perspectiva de gènere. La primera sessió de grup es va dedicar a recopilar informació valuosa sobre els punts clau a tenir en compte per elaborar la Guia i la segona sessió va estar adreçada a contrastar informació. En ambdues sessions es va comptar amb una dinamització i facilitació especialitzada, duta a terme per un professional experimentat de l'àmbit de la intervenció social i emmarcada dins d'una perspectiva de gènere en clau feminista. En tots dos grups van participar les mateixes representants de les diverses entitats i col·lectius participants:

- Ana Burgos García. Observatori Noctámbul@s. Fundació Salut i Comunitat.
- Blanca Valdivia. Col·lectiu Punt6.
- Carla Alsina Muro. Consultora i activista feminista.
- Gemma Altell Albajes. Fundació Surt.
- Montse Pineda Lorenzo. Associació Creación Positiva.
- Nieves Prado Soto. Associació Creación Positiva.
- Sílvia Aldavert Garcia. Coordinació APFCiB.
- David Paricio Salas. Sida Studi (facilitació).
- Sandra Garcia Urizarna. Oficina de les Dones i LGTBI. Diputació de Barcelona (observadora).

Espais de reflexió: trobades de reflexió grupal enfocades a treballar diferents àmbits relacionats amb les violències sexuals en espais públics d'oci (espai públic, mobilitat i seguretat; estands i circuits; formació i sensibilització; apoderament comunitari). Aquests quatre grups es van dur a terme dins de la jornada «Les violències sexuals als espais públics d'oci: d'objectes a subjectes»,¹ organitzada per la Diputació de Barcelona.

Les companyes que van facilitar els espais van ser:

- Carla Alsina Muro. Poble Sec Feminista.
- Roser Casanovas. Col·lectiu Punt 6.
- Raquel Gómez Rodríguez i Laura Bordera Iniesta. APFCiB.
- Ana Burgos García. Observatori Noctámbul@s. Fundació Salut i Comunitat.

La coordinació dels espais i el recull de conclusions ha estat realitzada conjuntament per l'entitat Creación Positiva i l'Oficina de les Dones i LGTBI.

Observació participant: recollida d'informació i anàlisi de la planificació d'estratègies i facilitació i dinamització de diverses accions de prevenció, detecció i atenció davant les violències sexuals en espais públics d'oci, dutes a terme per Creación Positiva en diversos municipis arreu de la província de Barcelona, participant activament amb agents

---

1. <<https://www.diba.cat/es/web/dones/jornada-les-violencias-sexuals-als-espais-publics-d-oci-d-objectes-a-subjectes>>.

i ens locals en distintes actuacions, com ara estands d'informació en espais de festes i assessorament, posada en marxa i promoció de campanyes contra les violències sexuals.

La mostra total de persones participants al llarg del procés de creació d'aquesta Guia, que hi han col·laborat en entrevistes a expertes, sessions de treball d'entitats, grups de reflexió, anàlisi documental i observació participant, ha estat la següent:

Per perfils professionals o d'actuació:

- Polític
- Judicial
- Seguretat
- Psicosocial
- Educatiu
- Sanitari
- Activisme

Per matèries: les persones que han contribuït, aportant les seves idees, experiències i propostes, a la construcció dels continguts de la Guia, desenvolupen la seva tasca –professional o activista–, majoritàriament, en els següents àmbits:

- Igualtat
- Joventut
- Cultura
- Educació

Per sexe –ens referim només al sexe de les persones participants, ja que no coneixem el gènere autoassignat de cadascuna d'aquestes persones–:

- 65 dones
- 5 homes

Es vol posar de manifest que, dins de la recerca portada a terme per elaborar la Guia, el paper protagonista de les dones fa que s'hi hagin trobat nombrosos relats que, més enllà dels discursos professionals i experts, han visibilitzat experiències personals relacionades amb violències sexuals. Aquests relats han tingut i tenen un valor incalculable a l'hora de desenvolupar materials com aquest.

2.3. L'estructura de la guia

L'estructura de desenvolupament de cadascun dels punts de la Guia segueix una seqüència lògica de lectura que es correspon amb una **introducció explicativa teòrica** i un

desenvolupament dels continguts associats a cadascun dels apartats –presentats majoritàriament com a propostes de base susceptibles d'adaptació segons característiques dels territoris.

A més, al final de la Guia, s'hi exposen **diversos materials i recursos** per a la seva consulta, i també una sèrie de recomanacions per a la planificació, posada en marxa, abordatge i avaluació de les intervencions proposades o del tractament d'algunes situacions que es poden trobar en el procés d'implementació dels protocols davant les violències sexuals.

Els materials es refereixen tant a instruments específics que poden ser adaptats per a la seva aplicació com a documents de consulta on es poden trobar idees o plantejaments concrets per adequar i emprar en diferents contextos. En els quadres de presentació dels materials de consulta s'indica si es tracta d'un element extern –web– o intern –annex– al document de la Guia.

Els recursos es concreten en webs –d'entitats, organismes, serveis, etc.– o espais informatius més generalistes, associats a la temàtica de la Guia o a d'altres en relació amb aquesta, que poden ser consultats a manera d'assessoria. En alguns casos, es faciliten webs on es troben materials i recursos de suport que poden ser adquirits o demanats íntegrament a l'organisme corresponent, com ara la Diputació de Barcelona.

L'ordenació d'ambdós –materials i recursos– i la seva presentació –en relació amb apartats concrets de la Guia– atén a la relació més o menys directa amb els continguts desenvolupats en cadascun d'aquests apartats, la qual cosa no vol dir que la seva consulta no sigui adient en relació amb la resta de les seccions del document, aspecte que posa de manifest, ja des de la mateixa metodologia, la lògica de contínuum que vol transmetre la present Guia.

Tant els materials com els recursos es presenten en forma d'enllaç, ja que adrecen directament a la font primària de consulta de referència.

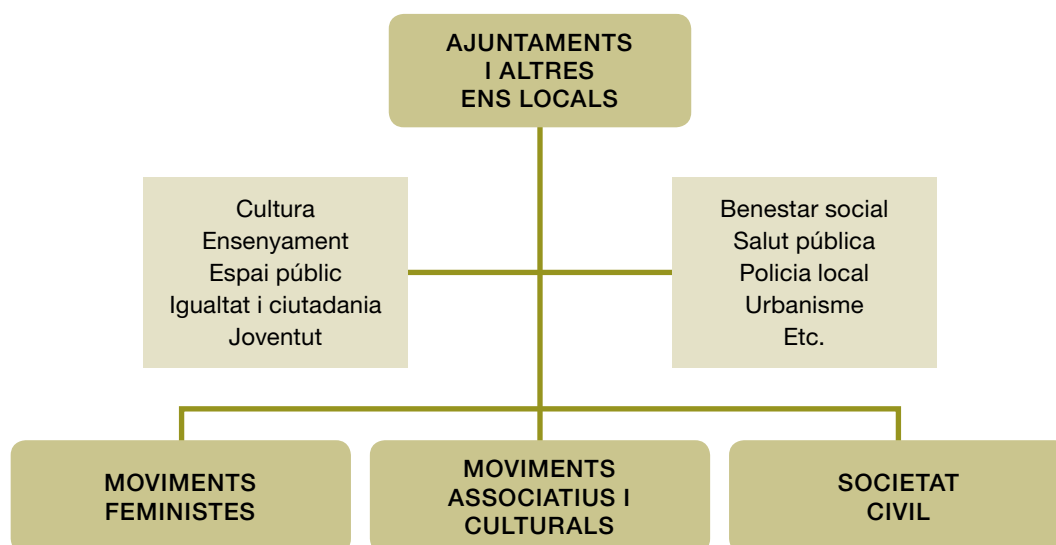
De la mateixa manera, la bibliografia, webgrafia i altra documentació de referència consultada es presenta amb els consegüents enllaços d'informació.

Al llarg de tot el document apareixen diversitat de **notes a peu de pàgina** que cal llegir per a un millor enteniment d'alguns conceptes o idees exposades. Es tracta no només de notes de referència bibliogràfica, sinó també d'apunts explicatius de certs elements o aspectes de la Guia i de materials de consulta en relació directa amb algunes de les propostes que s'hi presenten.

En la lectura de la Guia, i per una qüestió de forma, es podran trobar diverses maneres de referir-se al protocol o protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci. Sempre que hi apareguin aquestes paraules –protocol o protocols– i no es faci referència concreta a una matèria específica, s'estarà al·ludint al protocol o protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci.

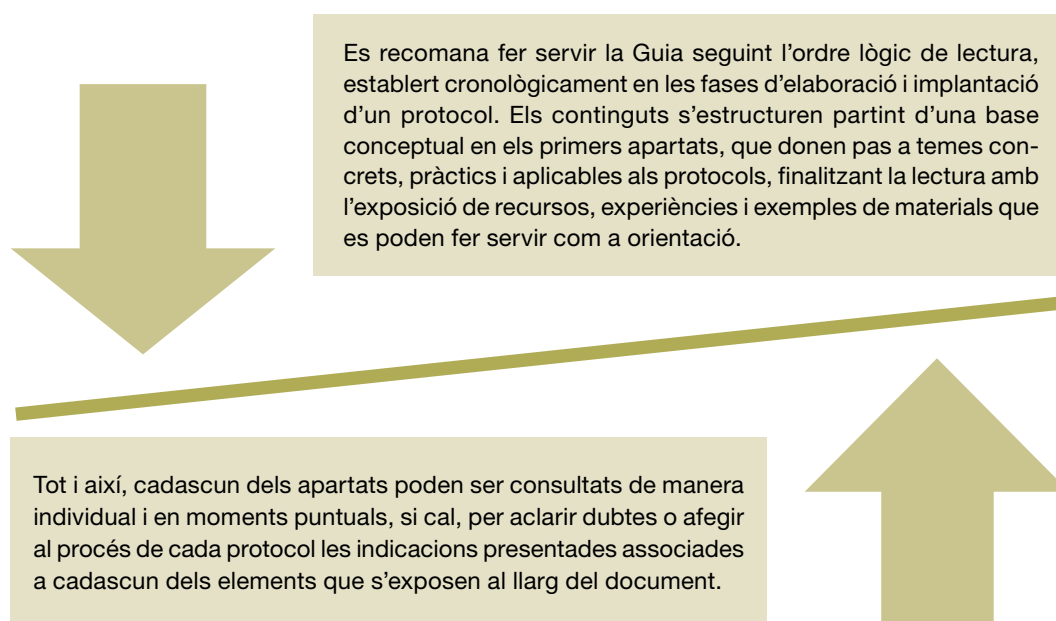
2.4. Ús de la guia

Diagrama 2. A qui s'adreça la guia

Font: elaboració pròpia.

Diagrama 3. Com s'ha de fer servir la guia

Font: elaboració pròpia.

Diagrama 4. Quan s'ha de fer servir la guia

Abans de començar el procés d'elaboració i implementació del Protocol davant les violències sexuals en espais públics d'oci. Es recomana la lectura de la Guia —completament o per apartats segons competències— per part de les diferents persones o equips implicats en el protocol.

Al llarg del procés d'elaboració i implementació del Protocol davant les violències sexuals en espais públics d'oci, mitjançant consultes puntuals o específiques d'apartats concrets segons el desenvolupament del procés de cadascun dels protocols.

Font: elaboració pròpia.

3. Les violències sexuals com a eix de dominació i opressió

3.1. Concepte de violències sexuals als espais públics

Des de fa més de dues dècades, el dret internacional reconeix que la violència envers les dones per raons de gènere constitueix una **violació dels drets humans i una forma de discriminació contra les dones**.² En aquest sentit, l'article 3 del Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra les dones i la violència domèstica (o Conveni d'Istanbul, en vigor des del 2014), estableix que «per “violència contra les dones” s'ha d'entendre una violació dels drets humans i una forma de discriminació contra les dones, i designa tots els actes de violència basats en el gènere que impliquen o poden implicar per a les dones danys o sofriments de naturalesa física, sexual, psicològica o econòmica, incloses les amenaces de realitzar aquests actes, la coacció o la privació arbitrària de llibertat, a la vida pública o privada», de múltiples intensitats i que bé poden ser aïllats o en el seu conjunt sobre una mateixa víctima.

Les violències anomenades sexuals contra les dones són, potser, una de les manifestacions o formes de violències de gènere i masclistes més greus (aspecte que també inclou l'assetjament sexual, tal com exposen Bodelón i Igareda,³ juntament amb les violències de caràcter físic, psicològic i econòmic, encara que a la pràctica no sempre és fàcil separar o delimitar clarament les diferents categories, donat que no se succeeixen en estadis diferents, sinó que és possible que una dona les pateixi de manera simultània i/o en diferents contextos. És a dir, les fronteres entre les diverses formes de violència (no sols les de caràcter sexual) són complexes i «artificials» fins un cert punt; la creació de conceptes, categories i classificacions –pròpies del pensament occidental– permet fer distincions a escala social entre certs fenòmens, amb l'objectiu de visualitzar-ne elements que es consideren diferències rellevants entre unes i altres formes de violència, en un moment determinat. I és que l'evolució del reconeixement social i jurídic de les diverses manifestacions de les violències masclistes i les demandes al respecte per part dels moviments feministes ha requerit, en diversos moments, un determinat ús del llenguatge i la creació de conceptes i categories. Distincions que tenen un sentit

---

2. Recomanació general 19 del Comitè CEDAW (1992), Declaració i Pla d'acció de la Conferència de Viena de Drets Humans (1993), Declaració de les Nacions Unides sobre l'eliminació de la violència envers les dones (1993), Convenció Interamericana per Prevenir, Sancionar i Erradicar la Violència envers les Dones (1994), Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència envers les dones i la violència domèstica (en vigor des del 2014).

3. L'atac sexual constitueix una de les formes de violació dels drets humans de les dones que produeix conseqüències més devastadores en la vida, dignitat i qualitat de vida d'aquestes (Bodelón i Igareda, 2013).

explicatiu i que permeten veure o identificar elements particulars d'aquestes violències, en un context cultural concret: podem distingir entre violència de caràcter físic, de caràcter psíquic o de caràcter sexual, com també violència econòmica, violència simbòlica o violència institucional.

Les violències sexuals són fenòmens de naturalesa multicausal i multidimensional, és a dir, presents en diverses àrees de la vida. Aproximadament 3,7 milions de dones a la UE han experimentat violència sexual durant els dotze mesos anteriors al desenvolupament de l'enquesta realitzada per l'European Union Agency for Fundamental Rights (FRA).⁴ De fet, el percentatge de dones que asseguruen haver sigut víctimes des dels 15 anys de violència física o sexual per una parella actual o passada és del 52% a Dinamarca, del 47% a Finlàndia o del 46% a Suècia, i del 22% a Espanya. D'acord amb la mateixa enquesta, una de cada tres dones a la Unió Europea ha patit violència física i/o sexual en els darrers dotze mesos, i al llarg de la vida de qualsevol dona, el 100% hem patit alguna agressió sexual, de la tipologia que es doni i en qualsevol àmbit. En un sentit semblant, a França, una enquesta a la regió d'Illa de França el 2015 va indicar que el 100% de les usuàries del transport públic havien estat víctimes d'assetjament o violència sexual almenys una vegada a la seva vida.⁵

En la macroenquesta de l'Institut de la Mujer corresponent a 2015, es recullen, d'una banda, les violències sexuals patides per les dones per part de les seves exparelles i parelles actuals, al llarg de tota la seva vida i en els últims dotze mesos (se'ls pregunta si han patit determinades agressions relacionades amb la violència sexual i s'indaga sobre la seva freqüència). Però també s'atén a la violència física i sexual patida fora de l'àmbit de la parella, distingint segons si els tipus de violència van ser exercits per familiars, coneguts o persones estranyes a les dones, distingint, també, entre abans i després dels 15 anys. En aquest segon aspecte, l'agressió sexual que més han patit les dones residents a Espanya de 16 anys o més ha sigut la de tocaments de tipus sexual o altre comportament sexual no desitjat per les dones (4,5% sobre el total), seguit per la proporció de les que han sigut obligades algun cop a tenir relacions sexuals que finalment no es van consumir (2,5%) i en l'1,4% dels casos sí que es va produir la violació. Un 2,5% va contestar que van intentar obligar-les a dur a terme actes sexuals que no volien realitzar. Per tant, un 2,7% de les dones ha patit violència sexual fora de l'àmbit de la parella o l'exparella en algun moment de la seva vida. Indagant sobre el tipus de vincles que uneixen a la dona amb l'agressor sexual, en la seva majoria, aquests han sigut homes: un 96,3% dels vincles mencionats en relació a les violacions són masculins, i un 98,1% per a la resta de formes de violència sexual. En els casos de violació, un 0,8% ho va fer un conegut, enfront d'un 0,3% en què ho va fer un desconegut. En els altres tipus de violència sexual,

---

4. Enquesta *European Union Agency for Fundamental Rights*. (2016). *Resumen de conclusiones*. Disponible a: <http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vawsurvey-at-a-glance-oct14_es.pdf>.

5. Haut Conseil à l'Égalité entre les femmes et les hommes (HCEfh) [Alt Consell per a la Igualtat entre dones i homes] (2015). *Avis sur le harcèlement sexiste et les violences sexuelles dans les transports en commun*.

un 2,7% de les dones ha patit aquest tipus d'agressions per part d'un conegut, un altre 2,7% per part d'un desconegut i un 1,1% per part d'un familiar.

La prevalença dels intents de violació i altres formes de violència sexual mostra que un 6,7% de les dones de 16 anys o més han patit formes de violència sexual que no han acabat amb violació per part d'una persona que no ha sigut la seva parella, un 3,1% abans dels 15 i un 3,8% després d'aquesta edat. En relació amb el succeït durant l'últim any, la violència sexual en qualsevol de les seves formes ha afectat un 0,6% de les dones de 16 anys o més residents a Espanya. Ara bé, no podem conèixer els detalls d'on s'ha produït aquesta violència, donat que la macroenquesta no recull aquest aspecte com un dels seus ítems.

A la darrera enquesta de violència masclista de Catalunya (2016), quant a la victimització general, el 64,4% de dones de Catalunya de 16 anys o més han estat víctimes de la violència d'algun dels blocs durant tota la vida. Segons la gravetat dels fets patits, aquelles víctimes que han sofert violència tota la vida, han estat víctimes de fets menys greus en un 51,3%, seguit d'un 27,9% de fets greus i un 27,4% de fets molt greus. L'enquesta mostra que un 17,6% de les dones han patit violència masclista durant l'any 2016; un 1% han estat víctimes d'amenaces greus; 0,9% d'agressions físiques violentes; 0,6% d'intents de violació, i un 0,5% de violacions. Un 0,2% ha estat víctima de tocaments sexuals amb violació. Així doncs, una de cada quatre dones han patit algun fet especialment greu al llarg de la seva vida (25,3%).

Quant a la violència per part de no parelles, un 49,9% de les dones han patit algun fet des dels 15 anys; el darrer any, el percentatge és de l'11,2%. D'aquests, han estat fets menys greus un 32,2%, greus un 22,9% i molt greus un 10,7%, des dels 15 anys. En el darrer any, aquest percentatges són de menys greus en un 6,6%, greus en un 3,3% i molt greus un 0,7%.

De les dones que han patit algun fet, un 70,9% han patit un fet per part d'un desconegut; un 33,4% per part d'un conegut i un 0,5% per part d'un familiar (una mateixa dona pot estar en més d'un grup). Les agressions per part d'homes que no són parella o exparella es donen majoritàriament en l'àmbit públic. Amb detall, les agressions en el darrer any tenen lloc als espais d'oci (20,9%), a l'espai públic (18,3%), al transport públic (17,1%), a casa (12,5%), al lloc de feina (11,9%), a les xarxes socials (7,3%), altres (5,5%), a casa d'un altre (3,3%) o en l'àmbit acadèmic/escola (3,2%).

Les conseqüències d'haver patit algun fet en el darrer any és que procuren no sortir soles (44,3%), tenen més por de sortir (22,5%), han canviat les seves activitats habituals (22,1%) i porten algun objecte per defensar-se (14,8%).

De fet, Bodelón i Igareda (2014) posen de manifest que en la societat està molt arrelada la creença que la violència de gènere en general, i la violència sexual en particular, succeeixen en major mesura entre els grups de població amb uns nivells econòmic, educatiu i social més baixos, si bé nombroses investigacions han demostrat que la violència de gènere travessa totes les classes socials, cultures i nivells educatius.

Diversos plantejaments feministes han denunciat el caràcter opressiu i discriminatori envers les dones en la distinció entre espai públic i privat. El reconeixement de

drets de les dones en totes dues esferes han estat avenços recents, i ha donat pas, per exemple, a la sanció de la violència que es produeix en l'àmbit domèstic o violència de gènere i de l'assetjament sexual als espais laborals. Però en referir-se als espais públics la major part de les mesures normatives han estat limitades a l'àmbit laboral, en particular, a l'assetjament sexual o per raó de sexe.

Com assenyalen autores feministes com Carole Pateman (1987), l'anomenat «contracte social» es basa en un contracte previ, del qual no es parla en les teories polítiques: el «contracte sexual», que assegura l'accés dels homes als cossos de les dones. **La divisió sexual que suposa la separació entre l'espai públic i privat situa les dones d'una manera suposadament «natural» a l'espai privat.** I aquí rau una de les claus del model contractualista: pretén «naturalitzar» un model ideològic i, de fet, aconsegueix amagar –amb conseqüències fins a l'actualitat– el caràcter ideològic de la separació de les dues esferes. Així, les dones estan «naturalment» adscrites a l'espai domèstic, l'espai reproductiu i, per tant, no són ciutadanes ni se'ls reconeixen drets.

Aquest model ideològic de la separació d'esferes «naturalitza» tant la presència de les dones a l'espai privat com la seva exclusió de l'espai públic. La presència de les dones a l'espai públic, com ara als carrers, ha estat històricament considerada com una desviació en si mateixa i com senyal de la «disponibilitat sexual» de les dones que són al carrer: un clar exemple són les expressions «mujer de la calle» o «mujer pública» com a sinònims de prostituta. El mateix ocorre amb l'expressió en anglès *streetwalker* que, literalment, només fa referència a una persona que camina pel carrer, però el significat de la qual és, també, prostituta.

L'espai públic, i en particular els carrers, han estat definits en el nostre entorn cultural com l'espai masculí, al qual les dones són alienes, i on les dones que hi són «són vistes» o considerades com a «prostitutes», és a dir, com l'antítesi del que «les bones dones» han de ser. D'aquí que les violències vers les dones en aquest àmbit hagin estat considerades –fins a un cert punt– responsabilitat de les mateixes dones que les pateixen, ja que elles s'han exposat en primer lloc, només per ser-hi. Així, les dones que van soles al carrer, o que surten soles, són considerades, fins i tot avui en dia, parcialment responsables del que els hi passa. Sota la falsa neutralitat dels espais públics hi ha una discriminació per raó de gènere: les violències sexuals no només són agressions físiques i psicològiques, sinó que són mecanismes altament efectius per expulsar les dones d'allò públic. Les violències masclistes, en tots els àmbits, incloent-hi el públic, remetent a qüestions bàsiques com l'accés a una plena ciutadania.

Tal com diu el Comitè CEDAW, les violències masclistes –incloses les VSEP–⁶ estan arrelades en «la ideologia del dret i el privilegi dels homes respecte de les dones, les normes socials relatives a la masculinitat i la necessitat d'afirmar el control o el poder masculins, imposar els papers assignats a cada gènere o evitar, descoratjar o castigar el que es considera un comportament inacceptable de les dones».⁷ De fet, són aquests factors

---

6. Violències sexuals als espais públics.

7. Comitè CEDAW (2017) par. 19.

els que «contribueixen a l'acceptació social explícita o implícita de la violència (...) i a la impunitat generalitzada a aquest respecte»,⁸ la qual cosa és particularment preocupant en l'àmbit de les VSEP.

Per altra banda, també el contingut que es dona al concepte de violències sexuals és quelcom que ha anat evolucionant històricament i socioculturalment. **Tant a escala normativa com social fins avui en dia, quan es parla de violències sexuals sovint es pensa en agressions sexuals, i particularment, en la violació. La preeminència d'aquesta figura es basa tant en la seva importància històrica –vinculada amb la «virginitat» i la vàlua de les dones, la protecció de la seva «honestedat», etc.– com en la jurídica, i és el delictes sexual més greu.** Encara que fent un pas més enllà, es pensi també en les violències que jurídicament es consideren «abusos sexuals», en general la comprensió social (i l'imaginari jurídic) de les violències sexuals ens remet a quelcom que ocorre en situacions i contextos d'alguna manera «extraordinaris», com la violació d'una dona amb violència per part d'un desconegut en un carreró fosc i solitari per la nit (qualificada com l'estereotip de *real rape* o la «veritable violació» per Susan Estrich, 1987).

Encara que la major part de les agressions sexuals no responen a aquesta situació estereotipada, ja que una gran part són comeses per coneguts –com ara, parelles– i en espais privats –com l'espai domèstic–, aquesta visió també és molt limitada pel que fa a les violències sexuals que es poden produir als espais públics. En aquesta esfera, cal anar molt més enllà: no sols parlem d'agressions sexuals als carrers, parcs, camins, etc., sinó també de diverses formes de violències sexuals que es produeixen a espais públics «tancats», com ara el transport públic. Les manifestacions també són diverses, des de supòsits en què hi ha una invasió corporal de la víctima, ja sigui en forma d'agressions o abusos, fins casos en què, sense cap contacte corporal, es fan insinuacions, amenaces, propostes o comentaris, verbals o mitjançant gestos o exhibicions corporals, així com invasions a la intimitat de les víctimes mitjançant fotografies o imatges no autoritzades, com l'anomenat fenomen de l'*upskirting*, que es refereix a fotografies o vídeos presos sota les faldilles de les dones i nenes, amb l'objecte d'obtenir (i sovint difondre) imatges de la seva zona púbica.

Sense importar els àmbits en què ocorren les violències sexuals, **avui en dia es mantenen vigents molts dels estereotips sobre aquestes violències** –sovint vistes com quelcom allunyat o excepcional–, com sobre les víctimes, a les quals es demana que es defensin, es resistixin a la violència i siguin una «víctima ideal». Aquests estereotips es reproduïen en l'àmbit jurídic, on a més persisteixen en el pla normatiu conceptes fal·locèntrics que vinculen la gravetat de la violència amb la penetració, així com la greu manca de formació i de sensibilització en aquest àmbit de moltes professionals del món jurídic.

A l'espai públic, a aquests preconceptes i estereotips s'hi afegeixen les normes socials en la nostra societat, on s'entén que les dones han d'acceptar les aproximacions sexuals dels homes, desitjades o no, com a patró de comportament hegemònic instaurat pel sis-

8. *Ibid.*

tema patriarcal. Alhora, la veu i la sexualitat de les dones sempre es troba sota sospita, des del punt de vista que tot el patriarcat se sent legitimitat per coartar o imposar una sexualitat –o manca de sexualitat– a les dones.

D'acord amb el quart Informe anual de Noctámbul@s, per al període 2016/2017, en analitzar el perfil de les persones usuàries d'oci nocturn, quan es pregunta sobre la identificació d'experiències de sexisme i violències en l'oci nocturn, molts dels discursos fan èmfasi en el fet que les violències són omnipresents i, fins i tot, consubstancials als espais festius es concep que aquests espais estan exempts de relacions desiguals de gènere i es dona per suposada una socialització diferencial en la sexualitat entre homes i dones.

3.1.1. Espais d'oci: seguretat, llibertat i drets

La segregació espacial és un dels mecanismes pels quals el grup amb més poder perpetua el seu avantatge sobre el grup amb menys poder, ja que la mobilitat és clau per a l'adquisició de nous coneixements. L'afirmació que el lloc de les dones és a la casa, espai des del qual es dissenya prioritàriament el seu lloc i prestigi social, porta a allunyar-la d'aquells espais més públics on es prenen les decisions principals, incidint en la consideració d'un univers més restringit per a les dones que inclou activitats, relacions i l'ordre simbòlic generat des d'aquest espai i que serveix per sustentar-lo (Del Valle, 1997).

D'acord amb Patiño (2013) és important posar en debat la qüestió de l'espai públic, del que és públic i el que és privat com a dimensions polítiques. **La ciutat ha de ser entesa com a espai per ser viscut: una ciutat on les dones s'apropiïn dels seus drets i recuperin els carrers.** On els carrers, les places, els recorreguts, els llocs de trobada siguin llocs d'interlocució de la ciutadania, entre la diversitat d'identitats ciutadanes, i entre aquestes i l'Estat. Encara que també podem assistir a diversos processos als pobles i ciutats que substitueixen la relació objectiva entre l'Estat i la ciutadania per la confrontació subjectiva entre grups socials, o entre aquests i l'Estat. L'espai públic és un mecanisme fonamental per a la socialització de la vida urbana. La construcció occidental de la imatge de la dona ha portat a pensar que el carrer és apropiat per a ella sols en determinats moments, i, tradicionalment, la seva presència ha estat més relacionada amb un «estar de pas» o en la realització de tasques concretes, i, en casos d'oci, acompanyades per familiars i amigats. La seva permanència al carrer sense un horari fix porta a un enjudiciament del seu comportament. Per tant, les dones i els homes no viuen, gaudeixen ni pateixen la ciutat d'igual manera. Són molts els estudis que han indagat sobre com impacten les violències de manera diferent en les dones, com limiten la seva vida als espais públics i de quina manera les dones aconsegueixen apropiarse, usar i viure les ciutats.

La construcció de l'espai en llocs «segurs» i «perillosos» té rellevància, ja que l'espai juga un paper important en la reproducció de les estructures patriarcales i en les ideologies i imaginaris entorn de la por (i la valoració que fan les dones respecte a les expectatives que tenen de determinats llocs). D'altra banda, Naredo (2009) aborda el problema de la seguretat amb enfocament de gènere, desgranant la relació entre les dones i l'espai

públic, que inicialment no ha estat pensat per elles. Per això, presenta una proposta metodològica amb la qual treballar des dels organismes públics l'abordatge de la problemàtica.

La seguretat és un dret fonamental, que guarda estreta relació amb la llibertat (d'expressió, decisió i moviment, d'ús de l'espai) i amb el dret de les persones a no patir violència. L'absència de debat sobre aquesta qüestió té com a principal conseqüència la persistència de mites i creences errònies sobre aquesta qüestió que contribueixen a invisibilitzar i desatendre les necessitats de les dones en aquest àmbit. Tradicionalment, els problemes de seguretat s'han identificat i gestionat a través de polítiques públiques neutres respecte al gènere, basades en el supòsit que l'experiència d'un «ciudadà tipus» és capaç de representar les necessitats de seguretat del conjunt de la ciutadania. Aquestes polítiques generalment han presentat la «seguretat ciutadana» com un bé objectiu i universal, definit per les agències de control formal i pels que prenen les decisions polítiques, i íntimament lligat a la lluita contra la criminalitat de carrer –especialment els delictes contra la propietat– a l'espai públic (Bodelón, 2009).

La violència contra les dones és la causa principal de la inseguretat de les dones. Sabem que la xifra negra⁹ és especialment baixa en aquest tipus de delictes que impliquen violències masclistes. Aquesta elevada xifra negra en les violències masclistes és un dels elements que explica l'elevada inseguretat subjectiva de les dones. En efecte, les dones no apareixen en les estadístiques com les principals víctimes dels delictes, però la seva sensació d'inseguretat és sovint molt alta. Un dels factors que expliquen aquesta inseguretat és l'elevada xifra negra, però també el que algunes persones expertes han anomenat un problema de reconeixement de les vulneracions sofertes per les dones (Stanko, 1993). Fa uns quants anys s'hauria considerat inexplicable per què les dones se senten amb freqüència insegures al carrer, a l'entorn laboral o a la seva llar. En conseqüència, tenim dos problemes, la xifra negra i les dificultats històriques per identificar les vulneracions dels drets de les dones.

La inseguretat de les dones, per tant, incideix negativament en les seves vides i per aquest motiu un gran nombre d'organismes estan intervenint per garantir el dret a la llibertat i a la seguretat de les dones.

Hi ha dues grans tendències d'intervenció: d'una banda, la seguretat mitjançant la dependència i les restriccions i, de l'altra, la seguretat mitjançant l'autonomia i la llibertat.

La seguretat mitjançant la dependència i les restriccions

És l'anomenat **enfocament «paternalista»**. Es caracteritza per convèncer les dones que no hi ha raó per tenir por i, en conseqüència, les responsabilitza de la seva inseguretat, i també les culpabilitza en cas que es produeixi algun tipus d'incident. A més, fomenta la dependència de la protecció, de manera que evita que la dona es pugui valer per si mateixa i vincula les seves actuacions a terceres persones. El que proposa és canviar les creences de les dones i el seu comportament.

9. La xifra negra és la que en criminologia parla dels delictes comesos a la realitat –o patits si posem com a protagonista la víctima– però desconeguts per la policia.

Aquesta tendència relaciona la inseguretat únicament amb les estadístiques sobre els delictes denunciats i conté missatges contradictoris, com ara el fet que mentre donen instruccions per actuar en cas de sentir-se insegures, diuen que no tenen per què tenir por. Quan el paper que han de desenvolupar els agents d'intervenció és el de protectors i posseïdors de les solucions.

La seguretat mitjançant l'autonomia i la llibertat

És el que es coneix com la **perspectiva d'autonomia o d'apoderament**. Estableix els llaços entre la inseguretat, la violència contra les dones i les desigualtats existents amb referència a aquestes. Compta amb les forces i les capacitats de les dones per superar la por que raonablement tenen. Aquesta teoria es basa en l'experiència de les dones en matèria d'intervenció.

Destaca la responsabilitat dels homes i de la comunitat, i considera que les dones tenen les solucions per a aquesta inseguretat, que fa que se sentin insegures en el seu propi entorn. Pel que fa a les funcions que desenvoluparan els agents d'intervenció són de suport i acompanyament.

Els espais públics formen part de l'experiència i tenen un paper diferencial en la configuració de la vida quotidiana dels homes i les dones i en la forma com les seves vivències elaboren el sentit cultural de l'espai. El real i el fictici estan íntimament lligats a les construccions culturals, al camp del subjectiu en aquestes percepcions, la qual cosa s'expressa en les limitacions a l'exercici ciutadà de les dones, construïdes i acceptades pel col·lectiu social. L'espai, més enllà de reflectir diferències entre homes i dones associades als rols tradicionals de gènere, té un paper actiu reproduint o modificant la posició social relegada de les dones. Per això, **accedir a tots els espais (formatius, laborals, polítics, simbòlics) és per a les dones una estratègia de transformació**. Hi ha una segregació de l'espai segons el gènere tant a l'espai públic com a l'espai domèstic, on les formes d'ús no són només diferents sinó també desiguals. A aquesta segregació de l'espai se superposa una divisió sexual que jerarquitzava els territoris i que defineix els que han de ser ocupats per homes i no permesos a les dones.

La condició de subordinació de les dones en la cultura patriarcal ha influït en la forma com es relacionen amb el temps i l'espai: **les dones han tingut històricament vetat l'espai públic, però tot i la lluita per reconquistar espais tradicionalment masculins, se segueix revictimitzant la dona víctima de delictes a la via pública**, culpabilitzant-la i fent-la sentir responsable quan circula en horaris que socialment es consideren «inapropiats» o amb una «determinada vestimenta» (Falú, 2009). Aquesta pervivència de rols i conductes assignats de manera diferent a dones i homes respecte als usos del temps i, sobretot, de l'espai públic té efectes diferenciats: es mouen i circulen de manera diferent en els dos espais, i el sentit de seguretat també està relacionat amb el tipus de relacions socials amb la gent, família, comunitat, i que concorda amb els valors i funcions dominants establerts en una societat determinada (Michaud, 2006:301). I en l'estructura social de la por, es produeix la intersecció de diferents entitats socials relacionades amb el

gènere, edat, procedència o la identitat sexual (Pain, 2001). D'aquesta manera es pot posar en evidència que la violència de gènere és part constitutiva de la seguretat ciutadana (Del Valle, 2006; Falú, 2009; García, 2008). Si bé, com determina Patiño (2013), quan la violència es produeix en l'àmbit privat, quasi sempre està dirigida a les dones; i quan s'expressa a l'espai públic, segueix sent masculina. Així, els homes constitueixen el percentatge més elevat d'agressors i de víctimes d'homicidis quan aquests tenen lloc als espais públics, si bé el temor davant la violència afecta primordialment les dones (és a dir, la inseguretat de les dones, que influeix en les limitacions en l'ús i gaudi de les ciutats), amb manifestacions com les següents:

- Restricció de la mobilitat per por a circular a determinades hores (impediment de realitzar determinades activitats, reduint així la seva autonomia en la vida social, des d'activitats físiques, treball, oci, etc.).
- Dependència de la protecció de l'home, sistemes d'alarma o vigilància (que reforça els estereotips de vulnerabilitat i debilitat de la dona enfront de l'home protector, fort i valent, i porta a la desconfiança vers «l'exterior»).
- Estratègies per protegir-se que porten a un major aïllament en algunes dones, que transmeten el sentiment d'inseguretat a la socialització del seu entorn (especialment de nenes i altres dones).
- Sentiment de culpabilitat i responsabilitat sobre el seu comportament o vestimenta davant l'ocurrència d'un incident (s'atribueix a les dones la responsabilitat de la seva sensació d'inseguretat o de les agressions patides).
- Percepció de les dones com a «víctimes» que suposa un obstacle per a la realització personal i ple desenvolupament social, o la invalidació de l'experiència de la dona, provocant una reducció de la seva confiança.

Tots aquests aspectes s'han de reflectir en els drets de les dones, i, sobretot, en el dret a viure sense violències, poder viure i gaudir de la ciutat i de poder exercir la seva ciutadania (lluny ja del primer concepte il·lustrat que ni les contemplava com a ciutadanes). Segons Falú (2009), **pensar en ciutats segures per a totes les persones i sense violència vers les dones ens porta a articular nocions com espai privat/públic, seguretat/inseguretat, convivència ciutadana i violència de gènere** (entesa també com a violència urbana) que se succeeixen en el context de la ciutat.

3.1.2. La delimitació legal de l'espai públic i privat

La delimitació legal de l'espai públic i privat, i les responsabilitats que les diferents administracions públiques tenen sobre el que succeeixi a l'espai públic no sempre es corresponen amb la crítica feminista de l'espai públic/privat.

Malgrat que en ocasions resulta complex diferenciar entre espai públic i privat en funció, entre d'altres elements, de la seva gestió o ús (puntual, temporal o permanent),

per a la contextualització del nostre àmbit de treball, entenem l'espai públic com aquell entorn obert on qualsevol persona té dret a ser-hi i circular-hi lliurement (places, carrers, parcs...), a més dels equipaments i locals de titularitat pública (biblioteques, centres cívics). Tots ells es caracteritzen perquè constitueixen els espais essencials de trobada, intercanvi i convivència de la nostra vida social. I són l'accés i la lliure circulació el que els diferencia dels espais privats.

A més, els espais d'oci, als quals tradicionalment s'associa un major perill per a la violència sexual, poden ser espais privats d'oci nocturn (bars, discoteques, sales de concerts, etc.), o espais de domini públic, fins i tot la via pública (per exemple, concerts a l'aire lliure o diferents esdeveniments durant les festes populars dels pobles). És aquí on es complica encara més identificar qui té responsabilitat de prevenció i actuació en cas de violències sexuals.

Normalment, hem estat socialitzats i socialitzades amb la creença que les diferents formes de violències sexuals són episodis aïllats, poc freqüents, que es tracta de comportaments estranys i patològics de persones malaltes (d'acord amb l'estereotip d'agressor sexual desconegut, com una mena de depredador sexual que assalta i agredeix la víctima en un espai públic, de manera sobtada i sorprenent). I que, a més, la responsabilitat de prevenció i d'intervenció era únicament de la víctima o potencial víctima d'aquest episodi, en primer lloc evitant qualsevol comportament o circumstància que podia posar-la en perill (des de caminar sola pel carrer, tornar a casa de matinada, anar a llocs públics sola, fins a la forma de vestir, maquillar-se, etc.). I en segon lloc, si finalment l'agressió es produïa, l'única manera d'intervenció era la denúncia de la víctima davant la policia o el jutge.

Però les recerques de victimització mostren que és molt més probable que les violències sexuals tinguin lloc **als espais privats, i que encara que succeeixin a l'espai públic, és més probable que l'agressor sigui una persona coneguda de la víctima**, i que no sempre actuï de manera sobtada, ni tampoc d'acord amb un comportament patològic o de malaltia mental.

A més, si les violències sexuals es consideren un fenomen estructural, resultat d'una societat patriarcal, i les diferents administracions públiques són responsables de la protecció i garantia dels drets fonamentals de la ciutadania, també quan estan als espais públics, serà necessari identificar les possibles competències que l'administració local pot tenir en la prevenció i intervenció de les violències sexuals que puguin tenir lloc als espais públics, més enllà de l'òbvia col·laboració institucional amb les forces de seguretat en la persecució del delictes.

En el cas d'espais públics d'oci, l'Estatut d'autonomia de Catalunya, aprovat per la Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol, atribueix a la Generalitat competències, algunes d'exclusives, sobre esport i lleure (article 134.3), joc i espectacles (article 141), seguretat privada (article 163) i seguretat pública (article 164), entre d'altres.

D'acord amb això, la Llei 11/2009, de 6 de juliol, de regulació administrativa dels espectacles públics i les activitats recreatives, estableix el règim jurídic dels espectacles

públics, les activitats recreatives, i també els establiments i els espais oberts al públic on es duen a terme aquestes activitats.

Tant els locals d'oci nocturn («Establiments oberts al públic») com les festes populars que tenen lloc als espais públics («Espais oberts al públic»)¹⁰ estan subjectes a aquesta llei.

Són responsables dels espectacles públics, de les activitats recreatives i dels establiments oberts al públic les persones físiques o jurídiques, de caràcter públic o privat, amb ànim de lucre o sense, que tenen la condició d'organitzadors, explotadors o de titulars (article 4.2).

En matèria d'establiments oberts al públic, d'espectacles públics i d'activitats recreatives, els ajuntaments tenen atribuïdes les competències d'aprovar ordenances i ser titulars d'establiments oberts al públic o organitzadors d'espectacles públics o d'activitats recreatives (article 13).

La publicitat dels establiments oberts al públic, dels espectacles públics i de les activitats recreatives no poden contenir informacions que incitin a la violència, al sexisme, al racisme, a l'homofòbia o a la xenofòbia, o faci apologia d'activitats contràries als drets fonamentals reconeguts per la Constitució. Tampoc que sigui sexista o vexatòria per als homes o les dones (article 22).

Els ens locals, per mitjà d'ordenances o de reglaments, poden sotmetre els espectacles públics, les activitats recreatives i els establiments oberts al públic a requisits i condicions addicionals als establerts amb caràcter general (article 26).

Més enllà d'aquesta competència normativa de la Generalitat i dels ens locals sobre els espectacles públics, les activitats recreatives i els espais oberts al públic, els ajuntaments tenen també la competència d'adoptar diverses ordenances, que poden tenir una relació amb la prevenció i intervenció en les diferents formes de violències sexuals a l'espai públic.

Les ordenances són instruments normatius de caràcter vinculant que ordenen un àmbit de la vida del municipi de competència municipal. Algunes ordenances sobre convivència ciutadana han inclòs com a comportaments incívics, i, per tant, susceptibles de sanció administrativa, les conductes de la ciutadania a l'espai públic que manifesten un menyspreu a la dignitat de les persones o comportaments discriminatoris.

Es pot consultar la posada en pràctica d'aquestes normatives en l'*Informe sobre oci nocturn i convivència ciutadana* del Síndic de Greuges de Catalunya (2016).¹¹

3.2. Circumstàncies i àmbits determinants de situacions de vulnerabilitat

Abordar intervencions sociocomunitàries amb perspectiva feminista suposa treballar des d'un **enfocament interseccional**, atenent a les diversitats de les diferents persones que

10. Article 3.1.d): «Espais oberts al públic: els llocs de domini públic, inclosa la via pública, o de propietat privada on ocasionalment es duen a terme espectacles públics o activitats recreatives, i que no disposen d'infraestructures ni instal·lacions fixes per a fer-ho».

11. Disponible a: <http://www.sindic.cat/site/unitFiles/4130/Informe%20oci%20nocturn%20i%20convivencia%20ciutadana_cast_ok.pdf>.

participen en aquest tipus de processos, especialment d'aquelles a les quals certes circumstàncies o condicions posen en situacions més vulnerables quant a opressió de gènere.

La interseccionalitat, terme encunyat per l'advocada afroamericana Kimberlé Crenshaw el 1989, parteix de l'existència d'una estructura primària on es produeix la intersecció de categories socials com ara la raça, el gènere i la classe social, a les quals s'afegeixen d'altres categories, com, per exemple, la condició de migrada, la presència o absència de diversitat funcional, la normativitat o no normativitat de gènere, etc., que conformen les diverses desigualtats a escala social. Cadascuna d'aquestes desigualtats fa una intersecció diferent, dependent de la situació personal i de grup, visibilitzant estructures de poder –i situacions d'opressió– existents en la societat (Expósito, 2001).

A l'hora de planificar, implementar i avaluar protocols davant les violències sexuals, cal tenir molt en compte aquesta eina, ja que és idònia per fer una anàlisi adaptada del context i de la població i per, a partir dels resultats obtinguts, **elaborar polítiques que tinguin realment en compte l'abordatge de múltiples discriminacions** que tenen a veure amb la millora dels drets i oportunitats de les persones. Per aquesta raó, és important emprar-la des de la fase inicial de la diagnosi i durant tot el procés.

Les intervencions en l'àmbit de les violències sexuals han d'incloure tota la població des del seu començament, especialment quant a sensibilització, prevenció i detecció. En moltes ocasions, es troben iniciatives contra les violències sexuals limitades i adreçades només a certs col·lectius o grups que s'hi presumeixen com a directament perjudicats, oblidant que l'arrel d'aquestes violències és una qüestió estructural de relacions de poder a escala social, en què tota la comunitat participa, mantenint i perpetuant els sistemes de dominació amb base de gènere. Comunament, les característiques d'aquests grups solen estar restringides a perfils concrets i parcials, com ara noies joves blanques no migrades, la qual cosa redueix la percepció de l'abast de les violències sexuals i oculta la diversitat de realitats d'altres dones. A més, posar el focus només en les víctimes –o potencials víctimes– d'aquestes violències, suposa responsabilitzar-les i fins i tot culpabilitzar-les de les agressions viscudes, en certa manera.

Per evitar aquest tipus d'errors a l'hora de desenvolupar cadascuna de les fases dels protocols i d'implementar-ne cadascuna de les accions, cal adoptar una **visió reflexiva, crítica i polititzada** de les diferents realitats i problemàtiques socials entorn de les violències sexuals. Aquesta visió implica canviar la perspectiva i adoptar un discurs en què es visibilitzi la necessitat de modificar les estructures socials, les idees i les conductes que conformen l'imaginari col·lectiu sobre les violències masclistes, perquè això marcarà el model de protocol, les seves estratègies d'intervenció i, sobretot, l'ideari –ètic, polític, ideològic i de governança– d'aquest.

De la mateixa manera, tal com s'apunta en diversos apartats d'aquesta Guia, cal clarificar quins són els espais públics –en aquest cas, d'oci– susceptibles de ser intervinguts, per no limitar-los –en emplaçament i èpoques concretes de l'any– només a, per exemple, festes majors. L'objectiu és fer una feina continuada i de base estructural davant les violències sexuals, adaptada als territoris.

Tenint tots aquests aspectes en compte, les administracions tenen la **responsabilitat de prestar una atenció específica** a totes aquelles circumstàncies i àmbits determinants de situacions de vulnerabilitat, amb els recursos i les estratègies adequades, per garantir els drets i la seguretat de tota la comunitat, especialment en aquest cas, de les dones i resta de persones discriminades segons el gènere.

Alguns factors i/o situacions de certs grups de persones que s'han de tenir especialment en compte són:

— **Adolescència i joventut.** Un dels aspectes amb el qual es relacionen actualment les violències sexuals als espais públics d'oci i les dones adolescents –12 a 18 anys–¹² i joves –16 a 25 anys–,¹³ és el discurs anomenat «miratge de la igualtat», que fa referència a la igualtat de les dones per fer ús i gaudir dels espais d'oci en les mateixes condicions que els homes. No obstant això, les dades d'estudis i experiències sobre violències sexuals posen de manifest que aquesta igualtat seria formal i no real, com succeeix també en altres àmbits de socialització. I no només la realitat revela aquesta falsa idea d'igualtat, sinó que mostra que tots els estereotips i rols de gènere apresos en la socialització de gènere femenina es fan molt visibles en espais d'esbarjo d'interrelació de parells, moltes vegades de manera simbòlica, subtil i/o naturalitzada, com ara la representació de les dones a la publicitat de l'oci o l'ús del seu cos i la seva presència com a reclam de l'audiència masculina.

El 4t Informe anual de l'Observatori Noctàmbul@s (2016-2017)¹⁴ mostra que una gran quantitat de dones joves ha viscut alguna situació de violència sexual al llarg de la seva vida, i n'identifica, fins i tot, moltes de les diferents manifestacions més «invisibles». No obstant això, l'informe també revela que les respostes afirmatives disminueixen quan es pregunta sobre agressions sexuals, a causa, potser, de la condemna social i l'estigma que s'associa amb aquestes. Per tant, es conclou la importància que té el llenguatge a l'hora d'interactuar amb la població jove.

Seguint aquesta premissa, caldrà adequar l'estil del llenguatge i les eines comunicatives en totes les fases d'implementació dels protocols davant les violències sexuals, fent servir argots, mecanismes i, fins i tot, referents positius i propers a la joventut.

Una altra dada interessant que posa de manifest l'Observatori Noctàmbul@s és que els nois i homes joves no reconeixen haver exercit mai cap tipus d'agressió sexual, fet que revela que aquest tipus de violència està molt més normalitzada i integrada de forma natural en la seva socialització de gènere i per això es fa més difícil d'identificar. Tot i que altra conclusió podria ser, per a tots o alguns dels casos, el simple fet de no voler ser assenyalat com a agressor sexual.

12. Llei dels drets i les oportunitats en la infància i adolescència. Disponible a: <<https://www.parlament.cat/document/nom/TL115.pdf>>.

13. Llei 33/2010, d'1 d'octubre, de polítiques de joventut. Disponible a: <http://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?documentId=559012&action=fitxa>.

14. Informe complet disponible a: <<http://www.drogasgenero.info/4o-informe-noctambulas-2016-17-ya-on-line/>>.

En qualsevol cas, és important, quan es parla d'adolescència i joventut, no només posar el focus d'atenció en les noies i dones joves, sinó també en els nois i homes joves, per trencar amb aquests comportaments naturalitzats i posar de manifest la gravetat dels delictes i de les afectacions envers les agredides i la responsabilitat dels actes de cadascú.

Un aspecte cabdal quan es treballa la relació entre violències sexuals i menors d'edat o joves és l'abast del consentiment quant a l'edat establerta per les lleis. Segons la Fiscalia General de l'Estat, en la seva Circular 1/2017, sobre la interpretació de l'article 183 quater del Codi penal,¹⁵ a Espanya, el Codi penal de 1822 va establir una pena més elevada per al cas del nen o nena víctima que «no hagi complert l'edat de la pubertat» en els seus articles 671 i 672. L'article 354 del Codi penal de 1848 va fixar el límit d'edat en els 12 anys complerts, que es va mantenir invariable fins que la reforma de l'article 181 CP operada per la LO 11/1999, de 30 d'abril, el va elevar a 13 anys.

Amb 13 anys, l'edat de consentiment sexual a Espanya era la més baixa en la Unió Europea; altres països determinaven l'edat de 14 anys (República Federal d'Alemanya, Itàlia, Portugal, Àustria, Hongria), 15 (França, Polònia, Dinamarca, Suècia), 16 (Regne Unit, Bèlgica, Luxemburg, Països Baixos, Noruega), 17 (Irlanda i Xipre) i 18 anys (Malta).

Atenent a aquesta realitat, el Comitè dels Drets de l'Infant va recomanar a Espanya l'any 2007 considerar «la possibilitat d'elevat l'edat de consentiment sexual per brindar una major protecció contra els delictes abastats pel Protocol Facultatiu». Seguint tal recomanació, el Legislador de 2015 ha fixat l'edat de consentiment sexual en els 16 anys.

— **Condicció de migrades.** Les dones migrades, pel fet de ser dones i per la seva condició de migrades, suporten una doble discriminació. Aquesta situació s'agreuja encara més si la seva situació administrativa no està regularitzada, amb uns possibles efectes molt negatius per a les seves vides i benestar.

Algunes de les dificultats que es poden trobar aquestes dones, i que s'han de tenir en compte a l'hora de planificar les fases i els abordatges dins dels protocols, són: dificultats de comunicació a causa d'expressar-se en una llengua diferent; manca de xarxes socials de suport en el seu entorn; falta de recursos econòmics; por a la denúncia a causa de les conseqüències negatives d'aquesta; etc.

Especialment greu és el cas de les dones amb una situació administrativa no regularitzada que hagin de denunciar, ja que, en paraules de Bárbara Tardón (2017:25), «no només es veuran abandonades, sinó que seran doblement castigades: per la violència patida i per la seva irregularitat».

Segons l'autora, algunes lleis, com ara el Reial decret llei 16/2012, són instruments discriminadors per a aquestes dones, ja que poden arribar a ser legalment excloses de prestacions sanitàries públiques després d'haver patit una agressió sexual, si aquesta no és atesa en un servei d'urgències.

---

15. Disponible a: <https://www.fiscal.es/fiscal/PA_WebApp_SGNTJ_NFIS/descarga/Circular_1-2017.pdf?idFile=4951dbfb-e435-431a-b07f-27bed3dd64c6>.

A més, les dones en aquesta situació administrativa no regularitzada s'enfronten a la possibilitat de ser sancionades o expulsades, elements que les dissuadeixen de posar denúncia per les agressions patides, la qual cosa impedeix l'accés a l'atenció i tractament d'aquestes.

— **Diversitat funcional.** Les dones a les quals se les relaciona amb diversitat funcional pateixen, de la mateixa manera que les dones migrades, una intersecció de discriminacions, per una banda, pel fet de ser dones i, per altra banda, per tenir associat algun tipus de diversitat funcional que la societat cataloga de diferent. La suma d'aquests dos factors afavoreix que siguin víctimes freqüents de violència sexual, amb un grau d'invisibilitat major que les dones que no posseeixen cap tipus de diversitat funcional, aspecte important a tenir en compte a l'hora d'abordar qualsevol acció –sobretot de detecció– dins dels protocols davant les violències sexuals.

Aquestes dones són diverses, per tant, és important no visibilitzar-les com a grup unificat, per tal de no reforçar l'estigma que d'inici suporten. Per això, cal tenir molt en compte les diferents característiques personals de cadascuna de les dones, les circumstàncies de les agressions i el suport o l'absència d'aquest al seu entorn. Les afectacions d'una agressió, en aquests casos, poden arribar a ser molt greus, ja que els seus efectes podrien augmentar les dificultats associades al tipus de diversitat funcional.

Segons la guia *Mujeres con discapacidad y violencia sexual: Guía para profesionales* (2008), editada per la Consejería para la Igualdad y Bienestar Social de la Junta d'Andalusia, aquestes dones no denuncien les agressions que pateixen per, entre d'altres, les següents raons: desconeixement que la situació viscuda és violència i és susceptible de denúncia, més si l'agressor és un home conegut; manca d'autonomia personal; dificultat d'accés als recursos, sigui per barreres físiques i de desplaçament o per barreres socials, com ara la falta de credibilitat, dificultats de comunicació i expressió, o revictimització; por a la denúncia pel risc de perdre vincles afectius i de cures; etc.

Prevenir les violències sexuals envers les dones amb diversitat funcional significa, llavors, crear unes condicions contextuais adequades a les seves necessitats, amb recursos especialitzats per a elles, que les situïn en un pla d'igualtat similar al dels homes amb diversitat funcional i al de la resta de la població. (Millán, García de la Torre, García de la Torre i González, 2008).

— **Dones grans.** Les dones grans, i especialment aquelles que viuen amb menys suport i contacte amb el seu entorn pròxim, són susceptibles de patir més fàcilment algun tipus de violència sexual. La primera consideració a tenir en compte és desfer els estereotips que les desvinculen del context concret explorat –espais públics d'oci–, ja que dins d'aquests, continuen sent un dels grups de població amb situacions de major vulnerabilitat.

En aquest cas, s'ha de considerar especialment el treball de detecció, a causa de la invisibilització que sol haver-hi al voltant de les agressions sexuals a dones grans, i de, en alguns casos, les dificultats per identificar episodis de violència, associades al manteniment de rols

tradicionals de gènere. Per aquestes raons, és també important prestar una atenció curosa davant d'aquestes dones, amb especial interès al tractament de la vergonya i l'estigma.

Caldria, llavors, incorporar també les seves realitats en campanyes de sensibilització i prevenció.

— **Identitat trans* de gènere.** Les dones trans* són un altre grup de dones en les quals es creuen diverses categories d'opressió que té com a resultat una discriminació múltiple. Actualment, encara, es troben multitud de situacions on els seus drets fonamentals són vulnerats, en diversos àmbits, sobretot quan la seva identitat de gènere no és reconeguda. Tot això fa que hi hagi una gran impunitat per agredir-les, aspecte que cal visibilitzar i tenir molt en compte en els protocols.

En aquests casos, la possibilitat de revictimització augmenta, a causa no només de les impunes violències sexuals patides, sinó també de l'inadequat i perjudicial tractament que reben des d'alguns equips, serveis o recursos d'atenció, en diferents àmbits (policial, sanitari, psicològic, judicial...).

Per tal de donar una apropiada atenció integral a dones trans* agredides sexualment, o potencials víctimes d'agressions, cal adequar els recursos i estratègies municipals a la seva realitat. Allà on hi hagi serveis especialitzats, seran aquests els que hauran de posar les bases de la intervenció o assessorar la resta del circuit d'atenció. Els territoris que no comptin amb aquesta especialització, hauran de buscar recursos propers de referència i/o començar a treballar les violències sexuals afegint aquestes realitats, per exemple, a través d'actuacions i campanyes de sensibilització inclusives.

— **Orientació/opció sexual.** Totes les dones, sigui quina sigui la seva orientació/opció sexual, són subjectes susceptibles i exposats a patir qualsevol de les manifestacions de les violències sexuals, a causa de la posició de submissió en la qual les col·loca l'ordre social patriarcal establert.

Les dones heterosexuales, dins o fora de la parella, són susceptibles de ser agredides sexualment, i, de vegades, de naturalitzar o normalitzar aquests tipus d'agressions a causa de la socialització heteronormativa de gènere apresada al llarg de la seva vida, que s'ha adreçat a situar-les en una posició de submissió respecte als homes, transmetent per a elles, en relació amb la sexualitat, missatges que les col·loquen més aviat com a subjectes passius i de plaer per als homes.

Les dones que s'aparten de l'heteronormativitat, tot i haver estat educades en aquesta, dones lesbianes i bisexuals, no només pateixen violències pel fet de ser dones sinó també a causa de la discriminació social, encara existent, envers la seva opció sexual, les anomenades lesbofòbia i bifòbia. El fet de trencar amb les imposicions heteropatriarcales de gènere quant a elecció afectivosexual fa que pateixin, de base, una doble discriminació, que ha de ser tinguda en compte en totes les actuacions planificades dins del protocol, visibilitzant i integrant les seves realitats i escoltant tot allò que puguin proposar i afegir per aconseguir uns abordatges més respectuosos i inclusius.

— **Racialització.** El concepte de racialització de les persones o grups de persones al·ludeix al procés de construcció i determinació de relacions socials desiguals, de dominació –i d’opressió– determinades per característiques físiques o culturals, en relació amb la raça. La racialització, o l’absència d’aquesta, seria, doncs, una categoria social dins de l’anàlisi interseccional de gènere.

D’aquesta manera, les dones racialitzades ocuparien un lloc més proper a sistemes d’opressió que les dones no racialitzades, fet pel qual patirien una major discriminació d’inici.

Són nombrosos els estereotips associats a les persones racialitzades, també en l’àmbit de la sexualitat i de les violències sexuals. Les dones racialitzades s’associen, equivocadament en molts casos, a dones migrades, i se les vincula a situacions de vulnerabilitat com les que s’han esmentat en l’enunciat corresponent. També són relacionades amb contradictoris estereotips, de submissió sexual en alguns casos i de molta iniciativa i disponibilitat absoluta enfront de relacions sexuals en d’altres, a més de ser cosificades com a exòtiques, sobretot per part d’homes no racialitzats. Un altre estereotip té a veure amb les relacions entre el racisme i l’heterosexisme, que erròniament porta a assumir, per exemple, que totes les persones negres són heterosexuales i totes les persones LGTB són blanques (Hill Collins, 2004).

En aquest cas, cal posar especial atenció i trencar els discursos que criminalitzen la raça, l’ètnia o la cultura quant a violències sexuals, apuntant només «els altres, els diferents», com a agressors, i actuar davant tota mena d’assetjaments i agressions sense biaixos d’aquest tipus. Mentre aquests missatges plens de prejudicis continuïn existint, l’imaginari col·lectiu tindrà tendència no només a assenyalar i culpabilitzar els homes racialitzats, amb l’objectiu de potenciar la percepció de por de les dones envers aquests, com va passar a la ciutat alemanya de Colònia l’any 2016,¹⁶ sinó també a augmentar l’estigmatització de les dones racialitzades, responsabilitzant-les o desaperant-les sobre la base de tendenciosos preceptes culturals.

No es poden deixar fora d’aquestes consideracions altres àmbits i grups de població que, si certament no se solen relacionar de forma directa amb la victimització, són subjectes als quals s’ha de prestar una particular atenció, sobretot a l’hora de desenvolupar mesures de sensibilització, prevenció i detecció de les violències sexuals. En aquests grups es poden incloure les famílies, els espais educatius –tant d’educació formal com d’educació no formal–, centres i espais esportius, i els homes gais, bisexuals i altres HSH¹⁷ (en aquest últim cas, s’ha de plantejar també el treball d’atenció i recuperació).

Tots els factors esmentats en aquest apartat –i la seva interrelació– s’han de tenir ben presents en alguna o totes les fases del procés d’implementació dels protocols. De la mateixa manera, els abordatges relacionats amb aquests hauran d’adaptar-se a les pecu-

16. «Solo tres de los 58 hombres detenidos por los abusos sexuales de Nochevieja en Colonia son refugiados», <https://www.eldiario.es/desalambre/Colonia-refugiados-Alemania-agresiones_sexuales_0_484701883.html>.

17. Homes que tenen sexe amb homes. Construcció conceptual del Comitè 1r de Desembre per al document «Follar és un acte polític», <<https://www.comite1desembre.org/index.php/el-comite-1r-de-desembre-llanca-follar-es-un-acte-politic-una-guia-sobre-estrategies-de-reduccio-de-riscos-i-danys-en-la-transmissio-del-vih/>>.

liaritats de cadascun dels municipis o zones. Per facilitar aquesta feina i actuar de forma ètica i adequada, s'hauria de comptar, dins del possible, amb **representació dels grups de dones citats**.

4. Marc normatiu de les violències sexuals a l'espai públic¹⁸

4.1. Àmbit internacional

Des de l'any 1992, la violència contra les dones per raons de gènere és reconeguda internacionalment com una forma de discriminació envers les dones i, per tant, com una violació dels seus drets humans.¹⁹

Pel que fa al **dret internacional dels drets humans**, comptem avui en dia amb un ampli marc normatiu respecte d'aquestes violències, incloent-hi les violències sexuals, en tots els àmbits.²⁰ Dins dels instruments rellevants per a Catalunya, els més recents són, en el sistema de Nacions Unides, la **Recomanació general 35 (2017) del Comitè CEDAW**, i en el sistema europeu, el **Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra les dones i la violència domèstica (o Conveni d'Istanbul, en vigor des de 2014)**.

Tots els instruments internacionals reconeixen que les violències masclistes es produeixen en tots els espais i esferes de la interacció humana, ja siguin públics o privats.²¹ I això inclou «la comunitat, els espais públics, els llocs de treball i d'oci, la política, l'esport», entre d'altres. En tots aquests entorns, les violències masclistes poden ser comeses tant per agents estatals com per persones particulars.²²

Davant les violències masclistes, els estats –incloent-hi el poder judicial, legislatiu i executiu a escala nacional, autonòmica i local– tenen obligacions relacionades amb la prevenció, la protecció, l'enjudiciament i sanció, així com en relació amb la reparació de les víctimes.

Quant a la protecció, l'Estat (incloent-hi l'escala municipal) ha de proporcionar serveis accessibles, assequibles i adequats per protegir les dones contra les violències masclistes i evitar la seva reiteració, sense que sigui necessari que les víctimes o supervivents iniciïn accions legals.²³

---

18. En l'annex 1 es pot consultar de forma més extensa la normativa jurídica referenciada en el text.

19. Recomanació general 19 (1992) del Comitè CEDAW.

20. Incloent, a nivell global i europeu, la Recomanació general 19 del Comitè CEDAW (1992), la Declaració sobre l'eliminació de la violència contra la dona (1993), la Declaració i Plataforma d'Acció de Beijing (1995), l'Estatut de Roma de la Cort penal Internacional (1998), el Conveni d'Istanbul (2011) i la Recomanació general 35 del Comitè CEDAW (2017), entre d'altres.

21. Art. 4.1 Conveni d'Istanbul i RG 35 par. 20.

22. Art. 5 Conveni d'Istanbul.

23. Art. 18.4 Conveni d'Istanbul i RG 35 par. 40 b).

Finalment, tots dos instruments fan referència a la reparació de les víctimes.²⁴ En aquest aspecte, a més, la RG 35 fa èmfasi en els programes de reparació transformadora, és a dir, la reparació que aborda la discriminació que va causar o contribuir a la violència, considerant tant aspectes individuals com socials.

4.2. Àmbit estatal

A l'Estat espanyol la legislació sobre les violències sexuals advoca per una pluralitat de fonts jurídiques (tant a escala nacional com autonòmica i local) amb la **Llei orgànica 1/2004**, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere i el **Codi penal** (amb les reformes de 2010 i 2015).

4.2.1. Les violències sexuals en el Codi penal

Pel que fa a la resposta penal vers les violències sexuals, es troba centrada en les condutes individuals amb una responsabilitat individual i un dany envers una víctima també individual. Si bé la sanció penal és una de les obligacions de l'Estat davant certes formes de violències masclistes, la responsabilitat de l'Estat no s'esgota amb la sanció dels delictes de violència sexual, sinó que ha d'incloure també la prevenció, la protecció i la reparació per a les qui els pateixen. Aquest excessiu èmfasi en el pla individual ha invisibilitzat la naturalesa social i cultural, donat que són els valors socials i culturals que predominen a la societat, revestint una estructura patriarcal i heteronormativa, que legitimen i promouen aquestes violències.

En particular, d'acord amb Vicente (2000:84), la tradicional regulació penal dels anomenats «delictes sexuals» ha sigut un exponent clar de la funció de les normes jurídiques en la recreació dels estereotips i rols socials que han definit durant segles la distribució desigual de drets i obligacions, discriminant les possibilitats de les dones. Així, destaca l'autora com és la regla en la vida social de molts països, on l'home ha fixat l'abast i la intensitat de la protecció penal de la dona, i no ho ha fet tant en funció dels interessos femenins com en funció dels estrictament masculins en tant que indirectament poden ser suposadament lesionats per la conducta de la dona.

Sobre la base d'aquesta regulació, el moviment feminista s'ha preocupat des de finals del segle XIX de la violència sexual, entesa com «una gamma d'accions violentes el denominador comú de les quals sembla ser la diferència sexual» (Pitch, 2003:260). Per la seva banda, els codis penals s'han centrat en la construcció del concepte de «violació» (Estrich, 2010:62).

En el nostre **Codi penal**, apareix que els delictes de violències sexuals poden ser agreujats sota el nou agreujant general per motius discriminatoris, com delictes comesos «per

---

24. Art. 30 Conveni d'Istanbul i RG 35 par. 46 i 47.

raons de gènere». La raó per la seva introducció és que el gènere, entès de conformitat amb el Conveni d'Istanbul com «els papers, comportaments o activitats i atribucions socialment construïdes que una societat concreta considera propis de dones o homes», pot constituir el fonament d'accions discriminatòries diferents del que abasta la referència al sexe.

Sobre la terminologia a escala penal:

Agressions i abusos sexuals

D'acord amb el nostre marc normatiu, l'agressió es diferencia de l'abús sexual en la manera emprada per cometre l'acció, és a dir, en l'existència de violència física o intimidació psíquica que es dirigeix a aconseguir un contacte corporal. Si el contacte sexual comporta accés vaginal, anal o bucal, l'agressió sexual constitueix una violació.

La llei ha optat per una definició general àmplia que admet modalitats de comissió anteriorment no susceptibles d'incloure en les agressions sexuals. D'aquesta manera s'entén que constitueixen atacs a la llibertat sexual no només els efectuats per l'agressor sobre la víctima, sinó també el fet d'obligar-la a realitzar determinades manipulacions de contingut sexual sobre ella mateixa o sobre un tercer. Tanmateix, permet la inclusió en el tipus d'aquells casos de fustigació sexual, persecucions intimidatòries per transmetre a la víctima missatges de caràcter sexual, realitzar tocaments no desitjats quan s'acorralla la víctima o aprofitant les aglomeracions. Ara bé, en els casos d'agressió sexual amb contacte corporal, exposa el tipus que aquest necessita complir una condició d'especial gravetat perquè sigui considerat com a tal (donat que resultaria contrari al principi d'intervenció mínima del dret penal), si bé es corre el perill que es deixin fora del tipus altres actes de naturalesa sexual no consentits que es podrien considerar de més escassa entitat (quan contribueixen de manera exponencial a reiterar la construcció simbòlica del cos de les dones vist com a una potencial diana d'agressions).

Assetjament sexual

L'assetjament, en les seves diverses manifestacions, és un mecanisme central en l'articulació de la subordinació social de les dones i pot manifestar-se en diversos àmbits, com el laboral (assetjament sexual i per raó de sexe), el social o comunitari (assetjament al carrer o *stalking*), assetjament per raó de sexe o gènere en l'àmbit escolar (*bullying* sexista), assetjament per raó de sexe o gènere en entorns virtuals o amb noves tecnologies (*cyberbullying*).

El Conveni d'Istanbul amplia el concepte d'assetjament sexual més enllà de l'àmbit laboral,²⁵ determinant que els estats «han d'adoptar les mesures legislatives o d'un altre tipus necessàries per tal que tota forma de comportament no desitjat, verbal, no verbal o físic, de caràcter sexual, que tingui per objecte o resultat violar la dignitat d'una persona, en particular quan aquest comportament creï un ambient intimidant, hostil,

25. Com sembla delimitar la Llei orgànica 3/2007, de 22 de març, per la igualtat efectiva de dones i homes, en el cas de l'assetjament sexual i per raó de sexe (o gènere, en utilització de les terminologies actuals) definit en l'article 7, i com a manifestacions de discriminacions directes en l'àmbit laboral (articles 6.1 i 2 LO 3/2007).

degradant, humiliant o ofensiu, sigui castigat amb sancions penals o un altre tipus de sancions legals».

Ens trobem davant una de les múltiples formes de violència masclista que utilitza les agressions sexuals i estructures de poder sexual per situar les dones en un pla de desigualtat social (Barrère, 2013:23). Així mateix, les diferents formes d'assetjament sexual i sexista constitueixen una violència sistèmica contra les dones i una forma de discriminació.

L'stalking

Hi ha figures penals que específicament inclouen formes de VSEP, com, per exemple, l'***stalking***. La **Llei orgànica de reforma del Codi penal de 2015** (LO 1/2015, de 30 de març) va incloure la tipificació de l'anomenat ***stalking***, entès com totes aquelles conductes que suposen una intromissió no desitjada, obsessiva i persistent d'una persona en la vida d'una altra, la víctima o ***target***, que rebutja la relació amb el subjecte que porta a terme aquestes conductes, l'assetjador o ***stalker***, a través de tot tipus de mitjans: trucades, missatges de text, correus electrònics, cartes, intenta comunicar-se a través de l'enviament de regals o altres materials que generen una amenaça o sensació de por a la víctima; o acostar-se a ella o seguir-la al carrer (és a dir, a l'espai públic compartit per tota la comunitat, on el paper de la dona es veu reduït a determinats rols definits per l'estructura social patriarcal), llocs que frequenta (lloc de treball o d'oci) o, fins i tot, a prop de casa seva (Zbairi, 2015).

L'***stalker*** pot ser conegut per la víctima (i ser la parella o exparella d'aquesta, un familiar o un conegut), o un desconegut, que persegueix múltiples objectius: demostrar control, poder o possessió, gelosia o ressentiment, desig d'iniciar un contacte o relació amb la víctima, la finalitat que comporten els quals és pertorbar greument el desenvolupament de la vida quotidiana de la seva víctima.

L'exhibicionisme

Històricament la sanció de l'exhibicionisme ha buscat protegir la «moral pública sexual», però avui en dia s'entén que protegeix la indemnitat sexual de les persones menors d'edat i persones que, per la seva especial vulnerabilitat i condició, han de ser objecte d'especial protecció.

Es tracta de delictes de mera activitat i perseguibles d'ofici (si bé el precepte no defineix què entén per actes d'exhibició obscena, que és un concepte indeterminat que requereix d'interpretació en cada cas per part dels tribunals segons els costums que imperen en el moment d'enjudiciar la conducta).

Delictes de descobriment i revelació de secrets

Fora del títol dedicat als delictes contra la llibertat i indemnitat sexuals, hi ha disposicions rellevants en relació amb les VSEPO, per exemple, en el títol X, capítol I, «Del descobriment i revelació de secrets». L'article 197.1, per exemple, pot permetre sancionar la pràctica de l'anomenat ***upskirting***, és a dir, a qui fa sense autorització fotografies o vídeos

captats sota les faldilles de les dones i nenes, normalment al transport públic, carrers o esdeveniments a l'espai públic.

Exercici d'acció penal i responsabilitat dels establiments o locals

Els delictes d'agressions, assetjaments i abusos sexuals pertanyen al grup dels denominats delictes semipúblics, en què la posada en marxa del procediment constitueix una decisió de la persona ofesa, però, un cop produïda, es pot afirmar que la continuació del procés queda sotreta de la voluntat de la víctima (Libano, 2011:42).

El Codi penal estableix que, en els supòsits tipificats com a delictes d'exhibicionisme, provocació sexual i relatius a la prostitució, explotació sexual i corrupció de menors, «quan en la realització dels actes s'utilitzin establiments o locals, oberts o no al públic, es pot disposar en la sentència condemnatòria que es clausurin temporalment o definitivament. La clausura temporal, que no pot excedir els cinc anys, pot adoptar-se també amb caràcter cautelar».

4.2.2. La Llei orgànica d'igualtat

La **Llei orgànica 3/2007**, de 22 de març, per la igualtat efectiva de dones i homes, «té per objecte fer efectiu el dret d'igualtat de tracte i d'oportunitats entre dones i homes, en particular mitjançant l'eliminació de la discriminació de la dona». En la mesura que les violències masclistes contra les dones són una forma de discriminació, s'ha d'entendre que les normes de la LO 3/2007 també han d'aplicar-se en relació amb l'erradicació d'aquestes violències, incloent-hi les VSEP.

Aquesta llei fa referència específica a les administracions municipals, en parlar de la col·laboració entre les administracions públiques. En aquest sentit, assenyala que «Les entitats locals han d'integrar el dret d'igualtat en l'exercici de les seves competències i col·laborar, a aquest efecte, amb la resta de les administracions públiques».

En particular, la llei inclou definicions de l'assetjament sexual i per raó de sexe (o gènere, en utilització de les terminologies actuals), i les contextualitza com a específiques formes de discriminació vers les dones que li impedeixen gaudir d'una ciutadania plena.

Defineix l'assetjament sexual com a «qualsevol comportament, verbal o físic, de naturalesa sexual que tingui el propòsit o produeixi l'efecte d'atemptar contra la dignitat d'una persona, en particular, quan es crea un entorn intimidatori, degradant o ofensiu».

L'assetjament per raó de sexe queda definit com a «qualsevol comportament realitzat en funció del sexe d'una persona, amb el propòsit o l'efecte d'atemptar contra la seva dignitat i de crear un entorn intimidatori, degradant o ofensiu».

A diferència del Codi penal, la LO 3/2007 no fa referència a àmbits específics en què hagin d'ocórrer els assetjaments sexuals; per tant, són perfectament aplicables a les VSEP.

A més, fa referència a accions positives per implementar mesures específiques per a l'erradicació de les violències sexuals en espais públics d'oci, incloent-hi criteris generals d'actuació dels poders públics.

Considerant que garantir el dret a la igualtat suposa l'erradicació de les violències masclistes, incloses les VSEP, aquests criteris d'actuació obliguen que, per exemple, totes les actuacions a escala municipal –des d'assumpes econòmics a culturals– hagin de tenir en compte l'erradicació de les violències masclistes i tota altra forma de discriminació envers les dones.

Es poden trobar dins d'aquesta llei articles directament relacionats amb les competències municipals quant a àmbit cultural, àmbit de la salut, àmbit urbanístic, accés a bens i serveis públics o privats, mitjans de comunicació i publicitat, etc.

4.3. Àmbit autonòmic català

La **Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista**, és una llei d'influència feminista que conceptualitza les violències masclistes en el marc de les relacions de gènere, que són relacions inherentment discriminatòries envers les dones. La llei defineix la violència masclista en el seu article 3 com «la violència que s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones i que, produïda per mitjans físics, econòmics o psicològics, incloses les amenaces, les intimidacions i les coaccions, tingui com a resultat un dany o un patiment físic, sexual o psicològic, tant si es produeix en l'àmbit públic com en el privat».

La llei catalana també indica les diverses formes de les violències masclistes i, a través d'aquesta categorització, assenyala quins són els elements que defineixen l'abast de cada forma de violència. A més, en diferents apartats de la llei apareixen les competències dels ens locals en matèria de violències masclistes quant a xarxa de serveis d'atenció, mitjans de comunicació, seguretat, urbanisme, medi ambient, mobilitat i habitatge, etc. I també sobre la transversalitat de la perspectiva de gènere en les polítiques d'igualtat i l'atenció a les discriminacions múltiples que es creuen amb les discriminacions de gènere.

En aquesta llei es defineix l'assetjament per raó de sexe com a «qualsevol comportament que, per motiu del sexe d'una persona, s'exerceix amb la finalitat d'atemptar contra la seva dignitat o la seva integritat física o psíquica o de crear-li un entorn intimidador, hostil, degradant, humiliant, ofensiu o molest, o que provoca aquests mateixos efectes» i l'assetjament sexual com a «qualsevol comportament verbal, no verbal o físic, de naturalesa sexual, que s'exerceix amb el propòsit o l'efecte d'atemptar contra la dignitat d'una persona, especialment si li crea un entorn intimidador, hostil, degradant, humiliant o ofensiu, sens perjudici del que estableix el Codi penal i segons el que disposa l'article 5 de la Llei 5/2008».

També fa referència als mecanismes per garantir el dret d'igualtat efectiva de dones i homes en l'administració pública, per mitjà de les polítiques de contractació pública, subvencions, ajuts, beques i llicències administratives (entre d'altres).

I estableix les polítiques públiques per promoure la igualtat efectiva en els diferents àmbits d'actuació: participació política i social, coeducació, manifestacions culturals, mitjans de comunicació, tecnologies de la informació i comunicació, universitat i recerca i esports.

A més, estableix mesures per garantir la igualtat de dones i homes en l'accés al treball, formació i promoció professional i condicions de treball. I també en matèria de seguretat i salut i accions de protecció davant l'assetjament sexual i l'assetjament per raó de sexe en l'àmbit laboral.

La Llei 11/2014, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia, té com a objectiu «desenvolupar i garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals (LGBTI) i evitar-los situacions de discriminació i violència, per a assegurar que a Catalunya es pugui viure la diversitat sexual i afectiva en plena llibertat». En aquest aspecte, la no-discriminació per motius d'orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere, que pot afectar diversos àmbits sensibles de la vida de qualsevol persona, ja és present en molts preceptes de la normativa vigent.

Com exposa la mateixa llei, l'evolució en matèria de drets per a les persones LGTBI ha estat motivada pel canvi de comprensió social respecte d'aquesta qüestió, si bé aquest canvi és gradual i desigual. Aquesta llei vol regular un seguit d'aspectes en què les estadístiques dels darrers anys demostren la conveniència d'actuar respecte d'aquesta qüestió.

Aquesta llei s'ha desplegat amb un protocol: el Protocol que desplega el deure d'intervenció de les persones que treballen a les administracions públiques de Catalunya per a fer efectiu l'abordatge de l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia a Catalunya (octubre de 2017).

4.4. Àmbit municipal

Els reglaments i les ordenances municipals són les dues eines normatives més importants que els ajuntaments i altres ens locals poden utilitzar per desenvolupar i aplicar la legislació d'igualtat de gènere autonòmica i estatal.

Els reglaments municipals poden incloure l'obligació d'establir polítiques municipals per prevenir, atendre i reparar les agressions en espais públics d'oci i indicar les línies principals d'aquests polítiques que es poden desenvolupar en protocols d'actuació municipal per als espais d'oci.

Les ordenances municipals són una altra de les eines que tenen els ajuntaments i altres ens locals per fixar el marc del desenvolupament dels drets en l'àmbit local. En el cas de les ordenances es poden establir també amb aquesta eina polítiques públiques contra les agressions en espais d'oci.

Les diferents ordenances que fins al moment s'han elaborat a l'Estat espanyol sobre temes d'igualtat de gènere no regulen de forma específica les mesures contra les agressions en espais d'oci. Una de les ordenances de referència a l'Estat espanyol sobre aquests

temes va ser l'Ordenanza Municipal para la Igualdad de Mujeres y Hombres del Ayuntamiento de Tolosa, al País Basc.

Les ordenances i reglaments que desenvolupen la igualtat de gènere en l'àmbit municipal no han inclòs mesures sancionadores, en general, però inclouen clàusules per promoure la igualtat de gènere en l'àmbit de la contractació pública i les subvencions. Cal recordar, que en aquests dos àmbits, la legislació de l'Estat espanyol i la catalana donen suport al fet que les administracions públiques puguin incloure clàusules en la contractació pública que valorin preferentment empreses o proveïdors que garanteixin la no-discriminació de gènere. De la mateixa manera, l'atorgament de subvencions es pot condicionar en l'àmbit de les activitats d'oci al compliment de determinades polítiques contra les violències sexuals.

Finalment, podríem entendre que, en la mesura que l'assetjament i les violències sexuals són una conducta discriminatòria, com a tal els ha definit la legislació estatal i autonòmica. Totes les administracions, incloses les administracions locals, tenen el deure de perseguir aquest tipus de comportaments discriminatoris i la capacitat d'incloure sancions administratives en les ordenances locals, en relació amb aquells comportaments discriminatoris que no són sancionats per la legislació penal i/o autonòmica relativa a temes de violències masclistes, igualtat i drets de les persones LGTBI.

5. Consideracions i condicions clau per a l'elaboració de protocols i actuacions davant les violències sexuals en espais públics d'oci

5.1. Definició, finalitat i objectius dels protocols

5.1.1. Definició

Els protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci són instruments que permeten acordar, ordenar i descriure l'organització de la resposta que es dona davant d'una situació identificada com a problema, en aquest cas la violència sexual que succeeix en espais públics d'oci.

Aquests protocols complementen les eines ja existents i amplien la capacitat local d'incidir en la prevenció i actuar enfront de les agressions masclistes, en el context dels espais públics d'oci i festes dels municipis.

Els protocols, segons el nostre marc legislatiu i tècnic, tenen com a finalitat posar en marxa una intervenció coordinada contra la violència masclista i han d'incloure un conjunt de mesures i mecanismes de suport, coordinació i cooperació destinats a les institucions públiques i altres agents implicats que defineixin les formalitats i la successió d'actes que s'han de seguir per executar-los correctament,²⁶ per tal de garantir la prevenció, l'atenció i la recuperació de les dones que es troben en situació de violència masclista o en risc de trobar-s'hi.

En la present Guia, aquesta finalitat quant a les intervencions dels protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci farà referència **a les dones i altres persones sotmeses a l'estàndard de l'heteropatriarcat, és a dir, persones dels col·lectius LGTBI i qualsevol persona amb adscripcions de gènere no normatives.**

De la mateixa manera, l'abast d'aquests protocols va més enllà d'actuacions operatives o circuits que es poden posar en marxa durant les festes, assenyalant la importància d'**intervenir des del contínuum** per afrontar, des de les necessitats operatives dels ens locals, quines són, per tant, les prioritats tècniques i polítiques, i per poder identificar quines són les claus de transformació social per fer menys impunes els actes vinculats a les violències sexuals i per fer una societat menys patriarcalitzada i, per tant, lliure de violència masclista i sexual.

Per aquest motiu és transcendental plantejar el marc des del qual partim no des d'allò que és particular sinó des del marc complex que configura les violències sexuals al nos-

---

26. <http://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/vm_protocol_estandards_servei.pdf>.

tre municipi/comarca/país/estat. Per tant, l'enfocament serà intervenir en les violències quotidianes masclistes en espais públics d'oci, però centrant-nos de forma operativa en les violències sexuals en aquests espais.

5.1.2. Finalitat i objectius

El protocol ha d'oferir-nos eines per:

- Articular una estructura d'espai públic i festiu que permeti oferir seguretat i llibertat.
- Saber què i com actuar per donar una resposta adequada si es produeix una situació de VSEP.
- Oferir aquesta resposta de forma que sigui unificada i coordinada.
- Evitar la impunitat de l'agressor.

Els protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci i festius ens han de permetre revisar i dissenyar les programacions d'aquestes activitats (festes locals, celebracions, tradicions, festivals, actuacions musicals, oci nocturn, etc.) **des de la perspectiva de gènere i feminista**, i preveure les actuacions en el cas que es produeixin violències sexuals en aquests espais o contextos.

Cada ens local ha de plantejar-se sobre quin tipus de celebració pot i vol intervenir. Es poden trobar activitats puntuals programades de forma exclusiva per a un sector poblacional concret i/o amb un únic objectiu i/o amb una durada determinada i limitada, i activitats integrades en esdeveniments més extensos o que es repeteixen al llarg de l'any o en períodes concrets.

Així, podem trobar una diversitat d'escenaris, com ara:

Festes	Festes majors
	Festes alternatives
	Festes populars
	Festes de barri o carrer organitzades per associacions veïnals
Esdeveniments	Esdeveniments culturals
	Esdeveniments esportius
	Esdeveniments d'efemèrides
Festivals	Festivals de música
	Festivals culturals
Establiments d'oci	Barres
	Discoteques
	Discoteques mòbils
	Bars
	Guinguetes

Per introduir el protocol dins de cadascuna de les celebracions, caldrà plantejar l'abordatge de cada fase de planificació, elaboració i desenvolupament segons les particularitats de cada activitat o grup d'activitats, tenint en compte les premisses esmentades i també d'altres com ara el potencial nombre de persones assistents i els recursos disponibles. Un element important a tenir en compte –sobretot pel que fa a establiments d'oci– és la titularitat pública o privada dels espais de celebració, establiments, etc., ja que les competències i la capacitat d'intervenció no seran les mateixes en ambdues situacions.

Seria desitjable afegir les empreses privades d'oci al protocol per tal d'aconseguir una millor coordinació, i, per tant, resultats, amb totes i tots els agents implicats en els espais i esdeveniments d'oci.

Objectius possibles dels protocols:²⁷

- Disposar d'un marc d'actuacions consensuat i coordinat sobre les VSEP a escala municipal, supramunicipal o comarcal.
- Oferir una resposta ciutadana contra les violències sexuals, potenciant la cultura de tolerància zero sobre qualsevol agressió masclista i discriminatòria que es pugui produir al municipi i en concret als espais públics d'oci.
- Generar una resposta institucional que concordi amb la llei 5/2008²⁸ i la llei 11/2014,²⁹ i que abordi les violències sexuals als espais públics d'oci.
- Implicar totes/tots els agents a través de la corresponsabilitat envers la violència masclista i en particular envers les manifestacions de VSEP al municipi.
- Fer una recerca i arribar a un consens de definicions i d'un marc conceptual comú que posi l'accent (des d'una mirada feminista) en les VSEP al municipi.
- Potenciar espais al municipi que fomentin relacions segures, consentides, lliures i igualitàries.
- Potenciar i fer créixer l'apoderament de les dones en la utilització de l'espai públic d'oci.
- Formar i sensibilitzar els col·lectius i agents implicats que tindran responsabilitats en el protocol.
- Prevenir els assetjaments sexuals, els abusos sexuals i les agressions sexuals en el marc de les festes majors i altres grans esdeveniments festius populars.
- Proporcionar eines, des de les persones responsables municipals, a les entitats i persones organitzadores de les festes majors perquè participin en l'articulació de protocols o estableixin mesures per protegir les possibles víctimes d'agressions.

27. Aquesta descripció permet escollir tots o diversos objectius, sobre la base de la prioritització política i tècnica, però també dels recursos materials i pressupostaris i dels mecanismes que involucrin les administracions responsables del protocol.

28. Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista. Disponible a: <http://portal-juridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?action=fitxa&mode=single&documentId=491383&language=ca_ES>.

29. Llei 11/2014 per a garantir els drets LGBTI i per a erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia. Disponible a: <http://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/01departament/08publicacions/ambits_tematicos/igualtat/llei11-2014/QL100.pdf>.

Què cal tenir en compte en els protocols de violència sexual en espais públics d'oci?

La primera qüestió rellevant en aquest punt és assenyalar que algunes propostes tenen un condicionant important, que és el tema legal vinculat amb l'edat de les agredides i assetjades (menors d'edat). Cal posar atenció en com es vol incorporar aquesta magnitud en el protocol tant en l'àmbit legal (vegeu la part legal) com en el de recursos vinculats al serveis municipals d'atenció a la infància (vegeu circuit i algoritme). Aquesta es una decisió política, tècnica i legal.

Cal **ampliar el marc conceptual** de la violència masclista, de gènere, de la discriminació LGTBI, de la violència contra les dones, més enllà dels límits establerts per la legislació vigent amb la finalitat de prevenir i atendre eficaçment i de forma efectiva totes les manifestacions, formes i espais en els quals s'expressa la violència masclista. Cal avaluar, millorar i/o desenvolupar noves eines locals que previnguin i intervinguin específicament sobre les situacions de violència masclista en els contextos d'oci i festius.

Alguns dels elements que s'han de tenir en compte estan vinculats amb decidir quin és l'abordatge que volem que tingui el nostre protocol i quines categories i conceptes volem que hi apareguin i, per tant, que posteriorment intervinguin.

Alguns exemples sobre la variabilitat d'anomenar els protocols:

- Protocols contra el sexisme en les festes.
- Protocol d'actuació davant les agressions sexistes en espais públics d'oci.
- Protocol contra les agressions sexuals en les festes.
- Protocol per unes festes lliures de sexisme i violència masclista.
- Protocol d'actuació enfront d'agressions discriminatòries.
- Protocol antimasclista.
- Protocols per fer front als assetjaments sexuals i d'agressions sexuals.
- Protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci.
- Protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci i festius.
- Protocols davant el sexisme i les violències sexuals en espais públics d'oci i festius.

I així podríem definir més de trenta combinacions conceptuals. El que per a les autores d'aquesta Guia és rellevant és que, sigui quina sigui la que s'esculli, es valori l'**impacte simbòlic, jurídic i les eines** de les quals disposem per poder fer front a la proposta.

Cal tenir en compte que es van començar a utilitzar els protocols contra el sexisme en les festes perquè suposava una aposta feminista per incorporar tota la part simbòlica i/o vinculada a les arrels de les agressions. Així, trobem algunes definicions que no són exactes conceptualment quan incorporen els assetjaments sexuals, els abusos sexuals i les agressions sexuals a les agressions sexistes. Però aquest tema supera aquesta Guia, ja que té a veure amb posicionaments de les teories feministes.

Així, ens podem trobar:

Què s'entén per sexisme? el conjunt d'actituds que es caracteritza pel menyspreu o la desvaloració de tot el que són o fan les persones de l'altre sexe, ja que es consideren inferiors.

Què s'entén com a agressions sexistes? les agressions en el marc de l'esfera del sexisme, per tant, en el marc d'allò simbòlic i estructural que té un impacte material en la vida de les dones i dels col·lectius no heteronormatius.

Tal com indica la llei 5/2008, **la violència masclista és** la violència que s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones i que, produïda per mitjans físics, econòmics o psicològics, incloses les amenaces, les intimidacions i les coaccions, té com a resultat un dany o un patiment físic, sexual o psicològic, tant si es produeix en l'àmbit públic com en el privat.

I explicita **la violència sexual** com aquella forma de violència masclista que comprèn qualsevol acte de naturalesa sexual no consentit per les dones, inclosa l'exhibició, l'observació i la imposició, per mitjà de violència, d'intimidació, de prevalença o de manipulació emocional, de relacions sexuals, amb independència que la persona agressora pugui tenir amb la dona o la menor una relació conjugal, de parella, afectiva o de parentiu.³⁰

Segurament, la forma per referir-nos als protocols més precisa conceptualment en l'actualitat seria **Protocol per fer front al sexisme i abordar les violències sexuals en espais públics d'oci i/o festius**. Aquesta fórmula ens permet, d'una banda, fer front a elements simbòlics vinculats a les agressions sexistes i, d'altra banda, articular actuacions en el contínuum prevenció/detecció/atenció/recuperació vinculades a les manifestacions de les violències sexuals.

Quina és la base ètica i política que cal desenvolupar?

A més de decidir la base conceptual, i lligada estretament a aquesta, s'ha de determinar quina és la base ètica i política que defineix el tipus d'abordatge i les intervencions lligades al protocol. Les autores d'aquesta Guia aposten per fer un **canvi en la categorització de les violències masclistes/sexuals** que, de forma general, s'ha fet fins ara. Sembla interessant plantejar, com a premissa inicial, una anàlisi i reflexió sobre les violències sexuals com a **estratègia estructural de dominació i desigualtat amb base de gènere**, i sobre la seva influència i repercussió en cadascun dels espais i activitats que conformen la vida de tothom, en especial de les dones. Aquesta anàlisi pot facilitar la transformació dels discursos, possibilitar la visibilització de les causes de la normalització i el silenci que existeix entorn de les violències sexuals, i incidir en les **afectacions** que pateixen les víctimes i supervivents d'assetjaments i agressions, en lloc de jerarquitzar aquestes i basar el model d'abordatge en les seves intensitats.

Entendre les causes i les conseqüències de la normalització i naturalització dels assetjaments i les agressions sexuals és vital per aprendre a «veure-les» i identificar-les, posant al descobert el seu caràcter simbòlic de dominació masculina, que s'estén a totes les violències amb base patriarcal com a font de domini, amb l'objectiu d'imposar una posició social –de poder o de submissió– segons el rol de gènere assignat o autoassignat.

30. Incorporaríem la lectura no heteronormativa i, per tant, la incorporació de les persones dels col·lectius LGTBI.

Quina és la vinculació dels protocols amb les polítiques generals sobre l'abordatge de violències masclistes?

Un altre aspecte important a l'hora de plantejar protocols davant les violències sexuals, i planificar-ne els algorismes i circuits de referència, és la vinculació d'aquests amb les polítiques generals sobre l'abordatge de violències masclistes i les seves eines (plans d'igualtat, de prevenció de drogodependències, de joventut, LGTBI, de seguretat, etc.), la qual cosa hauria de ser un requisit d'inici. Dit això, un aspecte inicial clau és conèixer si existeix o no existeix un protocol davant les violències masclistes als territoris on es resolgui implementar aquests tipus de protocols. S'hi poden trobar, llavors, dos escenaris:

- a) **Ajuntaments i altres ens locals amb protocol d'actuació davant les violències masclistes.** En aquest cas, el protocol davant les violències sexuals s'ha d'adequar al model de protocol ja existent davant les violències masclistes, aprofitant tots els seus avantatges i ajustant les noves necessitats. La implementació del protocol davant les violències sexuals pot ser una bona ocasió per reexaminar el de violències masclistes, pal·liant les possibles mancances i millorant els aspectes menys adients. Això pot suposar una ampliació dels models d'abordatge i de canvi de paradigma, com ara treballar des d'una visió més extensa que la limitada a les violències dins de la parella. Es considera interessant treballar en grups o comissions que integrin ens locals, agents i població que participin activament en el protocol davant les violències masclistes, però, també, afegir-ne de nous que no hi col·laborin.
- b) **Ajuntaments i altres ens locals sense protocol d'actuació davant les violències masclistes.** En aquest cas, caldria plantejar-se les limitacions d'un protocol que només tractés les violències sexuals com a problemàtica concreta i sense relació directa amb d'altres, que es vincularien amb una mancança de base en el marc ètic i teòric que caracteritza el model de protocol i regula les seves actuacions. En qualsevol cas, pot succeir que no hi hagi un protocol davant les violències masclistes, però que sí que s'hi hagin desenvolupat certes actuacions prèvies, per part d'agents locals o professionals dels ens locals, de prevenció, formació, atenció, etc. Aquestes actuacions i les seves promotores serien, llavors, elements i agents clau per començar a plantejar el procés d'implantació del protocol davant les violències sexuals.

Objectius amb perspectiva de temporalitat

Per concloure aquest capítol, s'han articulats alguns objectius perquè les propostes i respostes dels protocols incorporin, també, una perspectiva de temporalitat:

Objectius generals (a llarg termini):

- Modificar estereotips quant a les violències sexuals.
- Visibilitzar les diferents manifestacions de les violències sexuals que es poden donar en entorn d'oci.

- Visibilitzar les violències envers la comunitat LGTBI no com a un únic col·lectiu en bloc, sinó amb les singularitats i interseccions.
- Posar de manifest que el sistema judicial no funciona, sobre la base de les dades, a fi de modificar les seves mancances (sobretot policial i de seguretat).
- Construir discursos i relats diferents sobre la sexualitat i les violències sexuals.
- Oferir espais i recursos adequats per poder generar espais de reparació a les víctimes
- Aconseguir agressions sexuals zero.
- Reduir l'impacte de les agressions que es puguin succeir gràcies a la intervenció adequada.
- Tenir en compte els diferents eixos interseccionals (classe, raça, opció sexual, identitat de gènere...).

Objectius específics (a mitjà/curt termini):

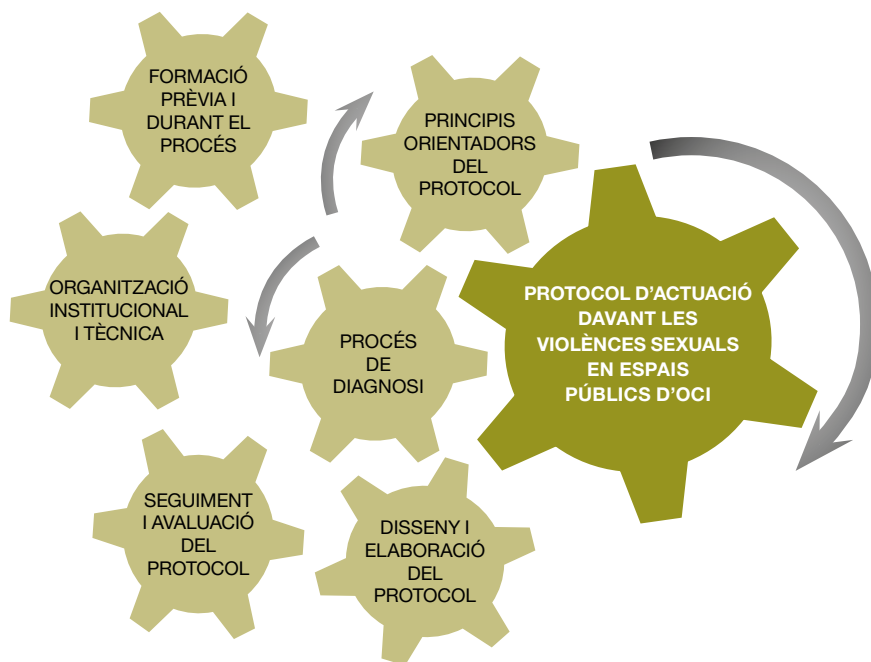
- Implicar agents i comunitat de forma activa.
- Aconseguir que les dones³¹ que vulguin denunciar ho facin amb garanties jurídiques i un millor acompanyament.
- Legitimar i facilitar les denúncies de persones trans*, amb garanties jurídiques i un bon acompanyament.
- Legitimar i facilitar les denúncies d'homes gais, amb garanties jurídiques i un bon acompanyament.
- Millorar prevenció i atenció de les violències sexuals (en aquests espais i de manera coordinada).
- Atendre ràpidament i amb qualitat les situacions d'urgència i emergència que es donin en espais públics i també en espais festius.
- Promoure l'actuació unitària, consensuada i integral per part de tots els serveis/agents implicats.
- Afegir a la sensibilització el punt de vista jurídic.
- Augmentar l'empatia cap l'agredida per aconseguir el suport de la víctima i el rebuig de l'agressor, per part de l'entorn.
- Identificar el paper que té l'ús de drogues en aquest àmbit i visibilitzar els estereotips de gènere associats a les drogues.
- Identificar els estereotips que hi ha sobre l'oci i en concret sobre l'oci nocturn.
- Identificar els estereotips en espais públics.
- Assenyalar els agressors com a fills sans i útils del patriarcat i implicar els homes com a aliats.
- Fer recollida de dades amb una lògica no penalista sinó transformadora.
- Respondre contundentment a les agressions. Fer política amb la consigna feminista de «Cap agressió sense resposta».

---

31. Incorporant les dones lesbianes i bisexuals.

6. Procés d'elaboració del protocol

Diagrama 5. Procés d'elaboració del protocol

Font: elaboració pròpia.

Resum del procés d'elaboració del protocol

Inici i principis orientadors	
Elecció del model ètic de protocol	Inclusió dels moviments feministes, processos participatius i societat civil
Formació prèvia i durant el procés	
Procés de formació com a contínuum davant les violències sexuals amb perspectiva de gènere en el municipi (actuacions per desenvolupar en qualsevol moment de l'any, associades al protocol)	
<i>Nivells i moments formatius específics sobre temàtica i operativitat del protocol (per exemple, a les festes majors)</i>	
Nivell 1. Abans de posar en marxa el protocol: Grup motor i/o Comissió institucional i/o Comissió tècnica	Nivell 2. Abans de les festes: personal implicat en festes majors o d'altres esdeveniments festius: personal dels punts d'informació i atenció, parelles itinerants, personal de barres, equips sanitaris, responsables d'activitats, etc.

Organització institucional i tècnica		
Ple municipal o Consell Comarcal	Comissió institucional o Comissió tècnica	
Diagnosi		
Consideracions ètiques i des de la perspectiva de gènere	Recollida d'informació: <ul style="list-style-type: none"> – Àmbits – Agents clau – Variables – Instruments Anàlisi de la informació i resultats (informe diagnòstic)	
Disseny i elaboració del protocol		
Vinculació amb resultats de diagnosi	Planificació d'actuacions associades a resultats	Elaboració de circuits i algorismes
Comunicació del protocol		
Elaborar discurs des de la perspectiva de gènere i aclarir terminologia	Actuar sota recomanacions professionals sobre com comunicar sobre les violències sexuals	
Seguiment i avaluació del protocol		
Creació de comissions i grups de seguiment	Planificació i seguiment: moments, mecanismes i indicadors	Avaluació d'actuacions del protocol

6.1. Principis orientadors dels protocols

6.1.1. El paper del moviment feminista

Segurament no podríem parlar dels protocols de violència sexual en espais públics d'oci i festius que s'elaboren des de l'administració local sense el paper fonamental que ha tingut el moviment feminista de base en posar el fenomen del sexisme a l'espai públic i dels assetjaments i agressions sexuals.

A Catalunya hi ha dues iniciatives clau³² per entendre el que posteriorment ha passat a tot el país, i que neixen de processos autogestionats del moviment feminista de base com són els de l'Assemblea de Dones Feministes de Gràcia,³³ amb el seu Protocol contra les agressions sexistes en espais de festa,³⁴ i el de Poble Sec Feminista,³⁵ amb el seu Pro-

32. <<https://directa.cat/actualitat/diversos-collectius-de-barri-poseden-en-practica-un-protocol-contra-agressions-sexistes>>.

33. <<https://donesfeministesdegracia.wordpress.com/about/>>.

34. <<https://donesfeministesdegracia.wordpress.com/2014/08/12/ni-per-festes-ni-mai-noesno-material-feminista/>>.

35. <<http://www.poblesecfeminista.org/qui-som/>>.

tol d'actuació contra les agressions sexistes a les Festes Majors del Poble Sec.³⁶ Aquestes dues iniciatives neixen de la necessitat del moviment feminista d'autoorganitzar-se des d'una lògica comunitària i tenen caràcter d'**autodefensa feminista per fer front al sexisme i les agressions** que succeeixen a les festes. Elles agafaven el relleu d'altres companyes que, sobretot a Euskadi i Nafarroa, s'havien autoorganitzat, en especial les de Donosti i Iruña.

Aquestes propostes van iniciar la necessitat d'articular actuacions per canviar l'estructura masculista de les festes i donar resposta organitzada quan es produïen agressions durant les festes.

És cert que moltes de les propostes de protocols estan vinculades a espais festius, en concret a festes majors locals on havien pogut identificar quins eren els problemes, i van articular respostes en aquesta línia. **Pensant de forma global en l'heteropatriarcat i actuant de forma local**, «Pensa en global, actua en local», les propostes que s'han realitzat des del moviment feminista, en molts casos, han incorporat una lògica de l'heteropatriarcat no normatiu i, per tant, les propostes no han estat únicament dirigides a les dones.

La premissa que l'espai públic és un espai polític és una construcció feminista que està ben present en totes les propostes que estan sobre la taula.

El fet que les institucions hagin pres consciència de la seva responsabilitat i estiguin donant resposta de forma institucional no significa que el moviment feminista deixi d'impulsar o elaborar protocols propis. De vegades són processos paral·lels, que es poden integrar. És obvi que la decisió de com es configuren les relacions entre administració i moviment feminista va molt més enllà del protocol mateix, i això cal tenir-ho en compte. Hi ha moviments feministes vinculats a associacions i d'altres de caràcter més autònom amb diverses posicions.

En tot cas, en primer lloc cal que es reconegui el paper del feminisme i del moviment feminista en aquesta lluita. I en segon lloc, incorporar-les en la mesura del possible amb la seva idiosincràsia i des de l'inici del procés.

La **incorporació en el protocol del moviment feminista** i de la seva òptica transformadora de l'heteropatriarcat és un element clau, ja que facilitarà una visió més encertada i una resposta col·lectiva imprescindible davant les violències sexuals. Per promoure la vinculació de grups feministes amb els protocols, cal, en primer lloc, que aquests siguin atractius, és a dir, que la seva fonamentació ètica i teòrica estigui plantejada des d'una perspectiva de gènere en clau feminista, trencant preceptes patriarcals. A més, s'ha d'obrir la participació a aquests grups dins del procés d'elaboració, implementació i avaluació dels protocols, fent servir eines i dinàmiques que facilitin la seva implicació i adequant els procediments institucionals a les pràctiques de participació i presa de decisions socials. Per exemple, és fonamental que els **grups feministes participin com a agents clau** en el procés diagnòstic i aconseguir la seva implicació en la planificació i elaboració d'accions

---

36. <<http://labase.info/wp-content/uploads/2015/07/PROTOCOL-AGRESSIONS-FM15-1.pdf>>.

dins dels quatre eixos d'actuació. Un aspecte cabdal és la seva presència en el grup o grups de seguiment i avaluació que es generin al voltant dels protocols.

6.1.2. Integració dels processos comunitaris i societat civil³⁷

Qualsevol plantejament que fixi el seu objectiu a **modificar el pensament i les dinàmiques d'opressió de gènere** per aconseguir la transformació social necessita un canvi d'estructura en el seu model de participació política i social. Aquest canvi, seguint les paraules d'Emanuela Lombardo (2006), requereix **l'ampliació d'agents participatius**, que inclogui no només representants habituals de la política i l'administració, sinó també expertes en igualtat de gènere (organismes de promoció de la igualtat de gènere regionals i locals), els moviments feministes i la societat civil.

Els processos comunitaris i la societat civil, dins dels territoris, adquireixen una importància vital en relació amb els protocols davant les violències sexuals, no només a l'hora de desenvolupar aquests, sinó en tot el procés, com ja es veurà en la diagnosi i en el seguiment i avaluació. Aquesta importància radica en diversos fets: canvi de paradigma en la participació i presa de decisions, d'un model unidireccional –o com a molt, bidireccional– a un model multidireccional, divers i inclusiu; adequació de les polítiques públiques i dels interessos de totes les parts participants, amb correspondència en les metes assenyalades; presa de consciència dels moviments socials i agents clau sobre les violències sexuals per actuar com a multiplicadores davant la resta de la població, etc.

Per tot això, és molt important el paper que juguin les administracions, però també el paper que jugui la societat civil, sigui organitzada o no, per tal d'**afegir a tot aquest procés el caire participatiu, horitzontal i igualitari** necessari per aconseguir els objectius previstos i que aquests siguin perdurables en el temps, mantenint-se davant possibles canvis de representació política local.

Un plantejament considerable a l'hora de planificar i posar en marxa els protocols i d'incorporar-los als territoris és **canviar la perspectiva d'integració dels elements i agents del procés**, passant del mètode clàssic, on les agents i els processos s'adeqüen als projectes, a un nou model, on, aprofitant les dinàmiques i recursos de participació local, és el projecte el que s'hi adequa i s'hi integra. D'aquesta manera, no només es pot fer servir tot allò que ja s'hagi treballat amb anterioritat des dels ens locals –quant a dinàmiques participatives i quant a la temàtica concreta dels protocols–, sinó que, seguint el raonament metodològic feminista, es pren en consideració les persones i moviments participants, fent valdre la seva feina prèviament feta, la qual cosa augmenta la motivació i la implicació amb el nou procés. Un convenient diagnòstic de la situació, real i ajustat al territori, pot facilitar substancialment aquesta tasca.

37. Tot i que actualment encara no hi ha un consens sobre el concepte de societat civil, en aquest apartat s'opta per denominar d'aquesta manera aquella part de la població que, de forma organitzada o no, intervé en diferents esferes en les dinàmiques de participació política i social del municipi.

Per poder conjugar tot això i adequar-ho a les característiques del territori, s'ha de tenir en compte:

- Qui demana l'encàrrec de desenvolupar el protocol davant les violències sexuals, per poder fer front i encaixar les demandes i necessitats entre l'administració, els col·lectius implicats, els processos comunitaris dels municipis i la resta de la societat civil. El fet que hi hagi un interès o demanda prèvia, de qualsevol ens o agent local implicat, sobre la temàtica i sobre tot allò que suposa el protocol, facilita la posada en marxa del procés. Es poden trobar situacions on només la societat civil –o una part d'aquesta– demani el protocol, o viceversa, que sigui només l'administració qui en faci l'encàrrec en primera instància. En el primer cas, depenent de les dinàmiques participatives del municipi i del nombre de moviments socials i processos participatius, es podrà exercir una major o menor influència sobre l'administració local quant a la rapidesa d'adoptar decisions i mesures d'implantació del protocol. En qualsevol cas, aquesta situació pot suposar avantatges tant per als moviments socials i societat civil com per a l'administració, ja que les demandes relacionades amb el protocol tindran una base fonamentada en les realitats de la població local quant a les violències, i això pot facilitar la posada en marxa del procés inicial de diagnòstic i l'articulació de dinàmiques posteriors relacionades amb la temàtica. En el segon cas, s'haurà d'informar i apropar aquesta demanda del protocol als moviments socials locals i resta de la societat civil, per tal d'obrir la participació i incloure-les com a agents actius del procés, trencant dinàmiques unidireccionals de presa de decisions i intervencions per part de l'administració local. Aquesta és la norma bàsica per començar un procés participatiu adient orientat a la millora de qualsevol problemàtica social, ja que, a la fi, l'expectesa en la convivència habitual del territori resideix en la població.
- Des de l'administració local s'ha de promoure i facilitar un procés participatiu real, on la intervenció i la presa de decisions sigui tan horitzontal i igualitària com sigui possible. El context polític i relacional entre les administracions i la població pot condicionar els resultats d'un procés de participació d'aquest tipus. Aquells que compten amb una major autonomia, que gaudeixen de major transversalitat en les diferents àrees de les administracions i que treballen des de la diversitat de la societat civil, es posicionen en un context més favorable per aconseguir transformacions positives (Jiménez i García, 2015).
- La importància, també per part de l'administració local, de no només convidar els processos comunitaris i resta de la societat civil a participar del procés, sinó involucrar-los-hi i fer que ho facin seu. Dins de la mateixa administració local, el govern ha de fer el mateix amb la resta de representants d'altres formacions polítiques de l'oposició, implicar-los-hi activament, si prèviament no hi ha hagut un acord sobre aquest tema o no s'hi han presentat mocions.
- Valorar en quin moment es troben la comunitat i els seus processos comunitaris, quina és la lògica d'aquests, quants n'hi ha, qui hi participa, etc., per adequar i apro-

fitar tot allò que ja s'hagi fet o s'estigui fent al territori, per tal de no repetir accions i dinàmiques i no afeblir la implicació de totes les agents participants. És important planificar una lògica d'economia de recursos i temps per a tot el procés.

Algunes estratègies concretes que poden facilitar el fet d'afegir la societat civil en general i els processos comunitaris al desenvolupament del protocol poden ser:

- Trobar les persones clau que facin d'enllaç entre l'administració local i resta d'agents locals participants, siguin representants d'altres administracions públiques, com ara el cos de Mossos d'Esquadra, personal sanitari d'hospitals o centres de salut, professionals de l'àmbit educatiu, etc., siguin representants de moviments socials o societat civil, per exemple, associacions de dones, assemblees feministes, associacions veïnals, AFA, etc.
- Fer servir la formació (en perspectiva de gènere, violències masclistes i violències sexuals) com a eina per fomentar-hi la participació activa i la implicació.
- Promoure actuacions coordinades horitzontals, a través de taules de consens, consells de participació o altres eines (on participin l'administració local, les entitats, les associacions veïnals, el moviment feminista...). Es poden fer servir aquelles que ja estiguin actuant al territori o crear-ne d'altres de noves.
- Començar a implementar el protocol davant les violències sexuals en espais públics d'oci a través d'accions puntuals, com ara intervencions concretes a les festes majors, com a punt de partida per, a poc a poc, ampliar la implementació a un projecte més gran i d'una major durada al territori.
- En el cas de territoris on no es trobin processos participatius o moviments socials consolidats, s'haurà de posar una especial atenció en la planificació de la fase diagnòstica, ja que serà aquesta la que doni les claus d'on posar el focus quant a agents locals clau per afegir de forma activa al procés. També s'haurà de tenir molt en compte quines seran les agents participants de forma activa en el procés de seguiment i d'avaluació del protocol.
- L'oportunitat que suposen els protocols per generar xarxes, siguin formals o informals, no només per treballar sobre les bases fonamentades en aquests protocols, sinó també per organitzar espais de suport mutu davant l'assetjament o les agressions sexuals.

6.2. Formació prèvia i durant el procés

La sensibilització i formació en perspectiva de gènere i en violències masclistes (i especialment en violències sexuals) és una qüestió clau a l'hora de dissenyar, desenvolupar i avaluar un protocol d'aquestes característiques. Qualsevol ens i/o agent que hi participi amb implicació directa té la **responsabilitat personal ineludible de ser conscient i conseqüent amb un apropiat discurs de gènere en clau feminista**, estructurat paral·lelament al model de paradigma del protocol.³⁸

38. Algunes qüestions sobre models de protocol s'aborden en l'apartat 5 de la Guia.

De la mateixa manera, aquesta responsabilitat s'estén a les administracions, que han d'assumir l'**obligatorietat de facilitar els processos formatius** corresponents a les persones (professionals o no) de les quals són responsables i/o que participen en algun projecte a escala municipal o territorial, en tots els àmbits d'actuació, en especial els públics.

Es parla de **processos formatius** fent referència al marc conjunt d'**accions continuades d'aprenentatge al voltant del procés de desenvolupament del protocol**, sigui en una primera fase inicial o en d'altres de posteriors, ja que un procés de formació d'aquestes característiques és molt possible que requereixi reciclatge o, fins i tot, especialització segons les necessitats detectades, bé a l'inici o bé durant tota la posada en marxa i consolidació en el temps. Concebre la formació com a procés essencial, constant i prolongat és vital no només per sensibilitzar i dotar de coneixements, més o menys tècnics, els ens locals, agents i població participant en els protocols, sinó també per adequar-se més fàcilment a les estratègies d'abordatge integral planificades i a l'objectiu general de canviar estructures, dinàmiques, comportaments i lògiques de pensament, de manera que millori així l'atenció especialitzada.

En aquest punt, es pot valorar, depenent dels recursos i de les característiques pròpies dels ens locals, si els processos de formació –tan inicialment com al llarg de tota la seva evolució– els portarà a terme un ens extern a la zona o un ens integrat al territori, o fins i tot una combinació d'ambdós. Idealment, i per treballar dins d'una lògica municipal, seria **convenient que una entitat, col·lectiu o ens local pogués involucrar-s'hi des de l'inici del procés**, per tal d'aconseguir un diagnòstic de necessitats formatives precises i adaptades a l'entorn. Si aquest tipus de recurs no existeix al territori, una entitat aliena al municipi podria fer-se càrrec del procés o d'alguna de les seves parts, valorant sempre la importància d'incorporar agents locals clau en les seves dinàmiques.

En qualsevol cas, s'han de tenir en compte diverses particularitats quant a les **competències en relació amb el gènere**, que deuen ser prioritàries a l'hora de decidir qui portarà a terme en inici el pes tècnic de les intervencions formatives, ja que posarà les bases per a la resta d'agents multiplicadores integrades dins del protocol. Aquestes particularitats són:

- Expertesa en perspectiva de gènere i violències masclistes.
- Expertesa en diversitat sexual i discriminació per raó de gènere.
- Experiència provada en processos formatius d'aquestes o similars característiques.
- Experiència prèvia en protocols davant les violències masclistes/violències sexuals.

En aquesta Guia es proposen **dues dimensions quant a formació**, per ser desenvolupades tant prèviament com al llarg del procés, una més **tècnica**, relacionada amb la perspectiva de gènere i les violències masclistes (especialment les violències sexuals), i una altra més **operativa** i concreta, en relació directa amb el desenvolupament dels mateixos protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci. Totes dues s'han

d'adaptar a la diagnosi inicial, a la idiosincràsia dels territoris i als diferents tipus d'ens locals, agents i població a la qual vagin adreçades.

Si, a més, els ajuntaments i/o altres ens locals compten amb un protocol d'actuació davant les violències masclistes, pla d'igualtat o qualsevol altra eina que reguli o estigui relacionada amb l'equitat de gènere, totes les persones involucrades en aquestes eines haurien de posseir formació específica regulada i obtinguda mitjançant els mecanismes pertinents; per tant, les propostes aquí presentades s'haurien d'adequar també a aquests coneixements previs, sigui pel que fa a continguts o a organització –quant a planificació, durada, aprofundiment, etc.– de les accions formatives.

Al final del present document s'exposen alguns exemples de programacions (vegeu annex 2) i propostes d'accions formatives relacionades amb les dues dimensions citades. Aquestes propostes estan diversificades pels eixos d'actuació i actuen com a guia de possibles temàtiques per desenvolupar accions de **sensibilització** i **formació en perspectiva de gènere, violències masclistes i violències sexuals** per a ens, agents locals i població participants en el protocol, contextualitzades en diversos àmbits. La selecció orientativa dels àmbits i les àrees proposades –en aquest i en la resta d'apartats de la Guia– han estat adaptats del Catàleg de Serveis 2018, de la Diputació de Barcelona³⁹ (vegeu annex 3).

6.3. L'organització institucional i tècnica

Per posar en pràctica el treball d'elaborar un protocol davant les violències sexuals en espais públics d'oci i festius des dels ajuntaments i/o altres ens locals, és imprescindible crear una estructura formal que funcioni com a impulsora⁴⁰ i **que estigui políticament reconeguda**, perquè sigui l'encarregada d'articular el treball conjunt i fer que el protocol impliqui canvis sostenibles al municipi.

El fet que estigui **legitimada, preferiblement pel Ple municipal o govern municipal**, garantirà que els acords es puguin dur a terme, sobretot perquè el treball que es realitzarà implica una feina interna a l'Ajuntament, però també amb altres administracions i amb la ciutadania. Això suposa que l'estructura que es creï tindrà un encàrrec específic i, per tant, podrà elaborar propostes reals, consensuades i legitimades orgànicament.

El més recomanable és que la **Comissió tècnica** o **Grup motor** depengui orgànicament i directament del circuit de violència masclista local. Perquè, per una banda, és la manera d'aprofitar l'experiència del treball de la xarxa sobre la violència masclista i, per una altra banda, reforça la idea que els circuits treballen totes les manifestacions de violència, també fora de la parella. Finalment, és la manera que es puguin operativitzar moltes de les iniciatives que apareguin en el transcurs del treball operatiu del protocol.

39. Disponible a: <<https://transparencia.diba.cat/ca/cataleg-de-serveis>>.

40. Això, per una banda, afavorirà el treball en xarxa de tothom qui en un futur s'ha d'implicar i, per altra banda, no sobrecarregarà les figures tècniques d'igualtat municipals.

Si no hi ha circuit de violència masclista o es decideix que es conformi independentment del circuit, s'ha de garantir que en el Grup motor o Comissió tècnica siguin les responsables directes dels serveis associats a l'atenció de dones que pateixen violència (SIAD, CIRD o SIE) i a l'atenció a situacions de discriminació LGTBI (SAI). Aquesta implicació és necessària per garantir el vincle amb els recursos assistencials en el moment d'establir el circuit d'atenció en el moment d'una agressió.

Es pot seguir la lògica dels protocols de violència masclista on tenim una **Comissió institucional i una Comissió tècnica**. Aquesta última funcionaria com a Grup motor del protocol davant les violències sexuals en espais públics d'oci i festius. O bé, es pot crear *ad hoc* una Comissió o Grup motor mixtos amb representants polítiques (tan del govern com de l'oposició), personal tècnic i ciutadania. Aquest tipus de comissió té com a punt fort la implicació de tots els agents que posteriorment hauran d'articular les propostes. A la vegada es dona el missatge a la ciutadania que les violències són una cosa de totes. És més fàcil llançar una campanya que situï la prevenció del sexisme i el rebuig contra les violències sexuals com a eix central del poble/ciutat/ comarca.

L'estructura, creada en línies generals, s'encarregaria de dissenyar el procés d'elaboració del protocol. I més endavant, de:

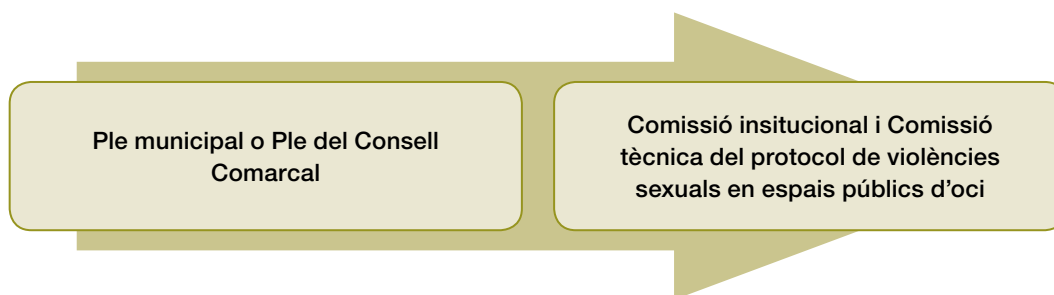
- Elaborar els programes de la fase formativa als agents de la comissió i d'altres agents-entitats del territori.
- Pensar o encarregar la diagnosi de la realitat del municipi.
- Identificar i redactar línies estratègiques i recomanacions.
- Elaborar i redactar el protocol operatiu.
- Dissenyar l'avaluació i seguiment.
- Establir el Pla de comunicació/difusió.

Diagrama 6. Exemple d'estructura creada en el paraigua del ple, quan el municipi no té circuit propi de violència masclista

Font: elaboració pròpia.

Diagrama 7. Exemple d'estructura creada en el paraigua del ple, quan el municipi no té circuit propi de violència masclista i tampoc comissió institucional

Font: elaboració pròpia.

6.3.1. Qui ha de participar en la Comissió tècnica o Grup motor?

Malgrat que aquesta decisió depèn de la configuració institucional, dels recursos disponibles i de la cultura de participació de l'administració responsable, aquests serien els àmbits a tenir en compte en la configuració de la Comissió o Grup motor:

Benestar social	Comerç	Cultura
Educació	Urbanisme, equipaments i espai públic	Espais naturals
Esports	Igualtat i ciutadania	Infraestructures viàries
Premsa i comunicació	Promoció econòmica i turisme	Salut pública
Serveis sanitaris	Seguretat	Joventut
Teixit social organitzat	Empresariat d'oci nocturn	

6.3.2. Qui ha de participar en el seguiment i avaluació dels protocols?

Els mecanismes per dur a terme el seguiment dels protocols i les seves **funcions** serien, entre d'altres, els següents:

Comissió de seguiment:

- Seguiment general del procés d'implementació del protocol davant les violències sexuals en espais públics d'oci i de cadascuna de les seves fases.
- Vigilància de la qualitat del procés en general i de cadascuna de les seves actuacions en particular.
- Presa de decisions sobre possibles modificacions o canvis en les diferents fases del procés o en els elements que les integren.
- Resolució dels contratemps al llarg del procés d'implantació del protocol.

- Exposició i debat de temes relacionats amb el protocol que puguin ser traslladats des d'altres mecanismes de seguiment.

Consell de participació ciutadana:

- Coneixement i valoració de l'aprovació, posada en marxa i desenvolupament del protocol i de cadascuna de les seves fases.
- Debat i tractament d'aspectes del protocol que puguin millorar-se en relació amb l'adaptació de les diferents realitats del territori.
- Informació sobre qualsevol tema en relació amb el protocol que pugui servir d'ajut a la resta de mecanismes de seguiment.

Comissió de persones expertes:

- Acompanyament en els processos per assessorar sobre la temàtica desenvolupada; en aquest cas, les violències sexuals.
- Recomanacions de base teòrica i pràctica sobre els abordatges de les violències sexuals.
- Atenció consultiva a possibles dubtes, canvis o variacions en les fases d'implementació del protocol i els seus efectes.
- Assessorament en matèria normativa quant a les violències sexuals.

Comissió de seguiment tècnic:

- Assessoria i adequació de les actuacions planificades en el protocol i la normativa municipal.
- Facilitació de documentació i informació tècnica municipal per adaptar les intervencions del protocol a la realitat local.
- Atenció consultiva a dubtes, canvis o variacions d'actuacions del protocol, i els seus efectes.

6.4. La diagnosi sobre les violències sexuals en espais públics d'oci

L'elaboració d'un protocol davant les violències sexuals en espais públics d'oci que s'ajusti a la realitat dels territoris cal que tingui en compte que el diagnòstic –de les variables relacionades amb aquest tema–, als territoris, ha de tenir un paper protagonista. **Les dades obtingudes mitjançant aquest procés –i la seva anàlisi– seran el punt de partida per, posteriorment, poder vincular els resultats amb les accions concretes en prevenció, detecció, atenció i recuperació com a conjunt.**

Per desenvolupar-ne una diagnosi adequada i eficaç s'han d'analitzar diversos aspectes o variables dels diferents àmbits d'actuació i, de manera transversal a tots, cal estendre una apropiada visió de gènere. Per tant, aquesta diagnosi inicial ha de tenir un **versant feminista**, tant en l'elecció de variables i continguts per avaluar com en la metodologia que s'hi faci servir. Aquesta metodologia –tipus, temps, tècniques i instru-

ments de recollida d'informació i anàlisi– ha d'estar en completa consonància amb els objectius assenyalats inicialment i, fins i tot fent servir eines que permetin recopilar informació quantitativa, hauria de ser eminentment qualitativa.⁴¹

L'elaboració d'una diagnosi sobre les violències sexuals suposa desenvolupar un procés sistemàtic de recollida d'informació, valoració i anàlisi d'aquesta informació, i de presa de decisions. El desenvolupament del procés de diagnòstic ha d'ocupar-se de conèixer les dades –quantitatives i qualitatives– i especificitats del municipi entorn de les violències sexuals, tant a escala general com relacionades amb els àmbits més concrets dels espais d'oci i de festes. Així, alguns dels objectius que es poden trobar en un procés d'aquestes característiques, són:

- Recopilar les dades quantitatives respecte a les violències sexuals al territori, per exemple, el nivell delictiu o el nombre de casos atesos.
- Recopilar dades qualitatives respecte a les violències sexuals al territori, com ara, funcionament dels serveis d'atenció davant aquest tipus de violències o programes de prevenció duts a terme.
- Reflexionar sobre les dades quantitatives i qualitatives obtingudes i, sobretot, sobre la manca d'informació d'aquestes si es dona el cas.
- Aconseguir un apropament al mapa de recursos, serveis i agents del territori susceptibles de participar en el protocol.
- Conèixer les dinàmiques sexistes en espais d'oci que possibiliten o faciliten les agressions sexuals.
- Conèixer les dinàmiques sexistes en espais i contextos de festes que faciliten les agressions sexuals.

Com s'ha esmentat a l'inici del present apartat, la diagnosi hauria de desenvolupar-se des d'una perspectiva de gènere en clau feminista i interseccional. És a dir, posar en la pràctica del procés els requeriments teòrics inclusivament propis del feminisme. D'aquesta manera, s'hauria de promoure la participació de tots els grups de persones directament implicades en el protocol, sigui en l'àmbit tècnic i professional, sigui en l'àmbit participatiu a escala comunitària, posant especial atenció, en relació amb aquest últim, en les persones amb circumstàncies determinants d'una major vulnerabilitat.

D'aquesta manera, es podria comptar amb la participació d'informants clau, entre d'altres:

- Representants de l'administració local.
- Equips d'atenció en matèria de gènere i igualtat.

41. La recerca feminista advoca per una metodologia eminentment qualitativa perquè permet aprofundir més àmpliament en l'estudi de les matèries associades al gènere i en la seva interpretació. Això no vol dir que, generalment, no sigui necessària la combinació amb instruments de caràcter quantitatiu per obtenir dades numèriques que clarifiquin l'anàlisi.

- Professionals de l'àmbit sanitari.
- Professionals de l'àmbit educatiu.
- Cossos de seguretat.
- Representants de col·lectius feministes i LGTBI.
- Moviments veïnals.
- Representants de col·lectius en circumstàncies de major vulnerabilitat.
- Dones a títol individual i en clau interseccional.
- Indústria de l'oci.
- Comissions de festes o similar.

6.4.1. Instruments i fonts d'informació

A continuació, es fa una breu descripció d'alguns **instruments de recollida de dades** adients per desenvolupar la diagnosi, que poden reduir-se o ampliar-se amb d'altres, segons les necessitats dels territoris en el procés diagnòstic.

Instruments bàsics

ANÀLISI DE DADES/DOCUMENTAL

Què és?	Quina documentació cal analitzar, com a mínim
Lectura i revisió precises, anàlisi crítica i interpretació de diferents tipus de documents –informes, memòries, dades estadístiques, articles, llibres, premsa, audiovisuals, etc.– d'elaboració pròpia o per d'altres.	<ul style="list-style-type: none"> – Ordenances sobre espais d'oci – Plans d'igualtat – Protocols davant les violències masclistes – Dades estadístiques del municipi segregades per sexe – Avaluacions o informes existents entorn de la temàtica – Material comunicatiu sobre festes i oci

ENTREVISTA

Què és?	Agents que cal entrevistar, com a mínim
Conversa amb una altra persona, mitjançant una sèrie de preguntes o qüestions, per obtenir informació de primera mà en relació amb els objectius fixats. El guió elaborat per dur a terme l'entrevista pot ser semi-estructurat o estructurat, i les preguntes, obertes –resposta lliure– o tancades –resposta precisa–, depenent del grau de concreció de la informació que s'hi vulgui aconseguir. És interessant enregistrar la conversa mitjançant anotacions, àudio o vídeo, per facilitar l'anàlisi posterior.	<ul style="list-style-type: none"> – Tècniques d'igualtat – Professionals de l'àmbit sanitari – Representants de l'administració pública – Cossos de seguretat – Representants de col·lectius feministes i LGTBI – Dones a títol individual en clau interseccional – Indústria de l'oci

QÜESTIONARI

Què és?	Agents participants, com a mínim
Instrument estructurat a partir de preguntes, que poden ser obertes, tancades o una mescla d'ambdues, que, per tant, permeti recollir informació quantitativa i qualitativa. El qüestionari es pot fer servir per conèixer les opinions o postures davant una o diverses temàtiques.	<ul style="list-style-type: none"> – Dones a títol individual en clau interseccional – Representants de col·lectius feministes i LGTBI – Tècniques d'igualtat

GRUP DE DISCUSSIÓ

Què és?	Agents participants, com a mínim
Tècnica de producció de discursos col·lectius per part d'un grup de persones reunides entorn de la temàtica objecte d'estudi. Amb els grups de discussió s'aconsegueixen informacions relacionades amb les percepcions, opinions, sentiments i coneixements sobre els temes que s'hi tracten. Generalment, segueixen una dinàmica conversacional no directiva i, per tant, el paper de la persona encarregada de portar a terme el grup sol ser d'observadora. Tot i que no existeix unanimitat d'opinions, diverses autores assenyalen com a òptima la participació d'entre sis i deu persones en el grup. Com s'ha esmentat en l'entrevista, és recomanable fer un registre de les dades a través d'anotacions, àudio o vídeo.	<ul style="list-style-type: none"> – Representants de col·lectius feministes i LGTBI – Equips d'atenció en matèria de gènere i igualtat – Moviments veïnals – Representants de col·lectius en circumstàncies de major vulnerabilitat – Dones a títol individual en clau interseccional – Comissions de festes o similars

OBSERVACIÓ

Què és?	Què cal observar, com a mínim
Percepció, examen i anàlisi d'un o diversos aspectes en relació amb l'objecte d'estudi, a través de contemplar la realitat del context. Per dur a terme una adequada observació és recomanable preparar-la amb anterioritat, assenyalant què s'hi observarà, quan, com, amb quines eines de registre d'informació, etc. És recomanable fer un registre de les dades observades per ordenar i sistematitzar tota la informació recopilada. Aquest registre es pot dur a terme fent servir anotacions, àudio o vídeo.	<ul style="list-style-type: none"> – Ubicació dels espais i accés – Il·luminació dels espais – Disseny urbanístic i d'infraestructures – Elements dels espais generadors de confiança i llibertat de moviment – Delimitació de camins segurs – Localització estratègica per a punts d'informació i atenció – Dinàmiques relacionals des de la perspectiva de gènere

Instruments complementaris

ENQUESTA DE VICTIMITZACIÓ

Preguntes a la població sobre les experiències de victimització viscudes. En aquest cas, s'ha d'ajustar la mostra participant a l'àmbit de les violències sexuals. Aquest tipus d'eina exploratòria ofereix informació sobre l'extensió dels delictes sexuals i possibilita l'anàlisi de les característiques de les persones victimitzades, les seves estratègies de protecció, els costos (econòmics i psíquics) de les violències, els fets denunciats i l'estructura d'espai i temps dels delictes (Alabart, Aragay i Sabaté, 1992).

MARXA EXPLORATÒRIA

Tècnica metodològica dins de la teoria i pràctica feminista que té com a objectiu identificar aspectes urbans relacionats amb la percepció de seguretat en espais públics des d'una perspectiva de gènere. Consisteix a fer un recorregut per l'espai, en grup reduït de dones (5 a 10), amb l'objectiu de detectar i analitzar quins elements físics i socials condicionen la percepció de seguretat de les dones que viuen i fan servir determinats entorns. A més de ser una eina per al diagnòstic, és també una eina d'apoderament de les dones, ja que visibilitza el coneixement que aquestes posseeixen del seu entorn i posa vàlua a la seva participació en el disseny i transformació dels espais. A l'hora de treballar les violències sexuals en espais públics i fer servir aquesta eina, és important que les persones que participin en les marxes se sentin còmodes compartint les seves experiències i percepcions, per això és recomanable conformar grups no mixtos –només de dones o només d'homes, o fins i tot grups específics que comparteixin realitats: dones amb diversitat funcional, dones lesbianes, dones trans*, homes joves, etc. (Col·lectiu Punt 6, 2017).

RELIEF MAPS

Eines de recollida i anàlisi d'informació sobre experiències d'opressió o privilegi als espais des d'una perspectiva interseccional, que interrelacionen tres dimensions: estructures de poder (social), experiències viscudes (psicològica) i espais (geogràfica) (Rodó-de-Zárate i Estivill, 2016).

A més d'adaptar els instruments esmentats a les característiques pròpies de cadascun dels territoris, i partint d'aquestes, cal tenir en compte algunes consideracions quant a la seva aplicació: nombre d'instruments que cal utilitzar, nombre d'aplicacions de cadascun dels instruments, composició de la mostra, contacte i promoció de la participació, elaboració i validació prèvia –prova pilot– de guions, llocs de trobada i aplicació, durada, mitjans de registre de dades, buidatge i anàlisi de dades, etc.

Exemples d'instruments de la diagnosi

MODEL DE GUIÓ D'ENTREVISTA

[NOM DE PROJECTE]	
Persona entrevistada	Data
Emplaçament	Hora
Quina és la realitat que troben al municipi quant a violències sexuals als espais públics d'oci?	
Hi ha diferència entre barris o zones del municipi?	
Hi ha alguna zona que destaquí? Per què?	
I èpoques o moments de l'any?	
Com arriben a conèixer aquests tipus de situacions?	
Hi ha dades?	
Creu que els espais del municipi i les seves condicions faciliten aquests tipus de violències? Quins aspectes s'haurien de canviar?	
Quines intervencions es fan per actuar davant d'aquesta problemàtica?	
Què s'hauria de fer per solucionar aquestes situacions? Qui hauria d'actuar i com?	
Quin paper creuen que està jugant la seguretat del municipi en la prevenció?	
Vostès, com a [organisme, servei, entitat, etc.]: Com treballen com a grup? Què pensen que podrien aportar en un protocol que tractés aquests temes?	
Coneixen altres serveis i entitats que tindrien un paper clau en el protocol?	
Existeixen serveis d'atenció al municipi que intervinguin amb les agredides? Si és així, saben com és aquest procés? On han d'acudir les dones? Qui les atén? Hi ha bona coordinació entre agents?	

Quant a esdeveniments que es duen a terme al municipi:
Quina planificació es fa?
Quin desenvolupament?
Quina avaluació?

En cas d'assetjament sexual:
Quines indicacions s'hi donen?
Com s'hi actua?

En cas d'agressió sexual o abús sexual:
Quines indicacions s'hi donen?
Com s'hi actua?

Quins canals de comunicació existeixen amb altres àrees municipals?
I amb altres serveis o recursos del municipi? Hi ha actuacions conjuntes?

Quins elements no haurien de faltar en el protocol?

Font: associació Creación Positiva.

MODEL DE GUIÓ DE GRUP DE DISCUSSIÓ

[NOM DE PROJECTE]

Persones participants

Data

Emplaçament

Hora

Quina realitat trobeu al municipi, quant a violències sexuals, els seus tipus i espais i moments de festa?

Quins espais d'oci i festes considereu susceptibles i prioritaris per actuar-hi? Per què?

Els espais d'oci i les seves condicions faciliten aquests tipus d'agressions?
Quins aspectes s'hi haurien de canviar?

Arribeu a conèixer aquests tipus de situacions?
Com?

Quant a l'organització de l'oci i festes al municipi, i en relació amb les violències sexuals...:
Quina planificació es fa?
Quin desenvolupament?
Quina avaluació?

Hi ha personal format en aquests temes que intervingui en espais d'oci i de festes? Seria necessari?	
Quines dinàmiques s'hi haurien de canviar?	
Quin paper té la seguretat privada als espais de festa?	
Quin paper creieu que està jugant la seguretat pública, què hauria de fer?	
Veieu relació entre la programació cultural i la seva publicitat i el sexisme? Podria ser una eina per sensibilitzar i/o parar agressions?	
Es pot controlar tot el que pugui passar als espais massificats d'oci? Com? Quines coses es podrien millorar?	
S'han fet campanyes de sensibilització o prevenció de les violències sexuals al municipi? Què en penseu, d'aquestes campanyes?	
Feu vosaltres cap tipus d'intervenció per actuar davant d'aquesta problemàtica? Com? Amb qui? Creieu que podeu intervenir-hi d'altra manera? Qui hi hauria d'actuar i com?	
Creieu necessari un estand d'informació o d'atenció als espais d'oci i festa?	
Com penseu que podríeu participar/col·laborar en un protocol que tractés aquests temes? Què necessitariu?	
Coneixeu altres entitats que podrien ser agents clau del protocol?	
Sabeu si hi ha serveis d'atenció al municipi que intervinguin amb les agredides? Si és així, sabeu com és aquest procés? On han d'acudir les dones? Qui les atén? Hi ha bona coordinació entre agents?	
Hi ha cap tipus d'informació (prevenció, detecció o atenció) en els recursos del municipi?	
Què demanariu al protocol?	

Font: associació Creación Positiva.

MODEL DE GUIÓ PER DESENVOLUPAR UNA MARXA EXPLORATÒRIA EN ESPAIS PÚBLICS D'OCI

MARXA EXPLORATÒRIA [DENOMINACIÓ DE PROTOCOL O PROJECTE]

El motiu principal pel qual les dones tenen por és pel fet de ser dones, no per qüestions específiques del context geogràfic i cultural. Així i tot, el context importa per a la configuració específica, ja que condiciona la manera de percebre la por, les possibilitats de resposta i l'imaginari concret en el qual es desenvolupa.⁴²

Objectiu	Fer un recorregut per diverses zones del municipi per tal d'analitzar els espais públics d'oci i la seva configuració física, social i simbòlica des d'una perspectiva de gènere, i recollir propostes per millorar la seguretat real i percebuda.
----------	--

Consideracions inicials	Durant el recorregut, es podran fer fotografies per documentar la informació recollida. El guió es pot ampliar amb preguntes, elements o propostes de les persones participants en la sortida.
-------------------------	--

Grups i zones/espais per explorar

Elements a tenir en compte en l'exploració

Il·luminació dels espais

Configuració de les zones de trànsit

Visibilitat dels espais i punts de visió dels carrers als voltants d'espais d'oci i d'altres zones del municipi (connexions entre carrers, murs, vegetació...)

Disseny d'infraestructures de transport (andanes, passos subterranis, ascensors, parades de bus, personal laboral nocturn...) i temps d'espera

Descampats i espais no edificables

Càmeres de seguretat i/o presència policial

Publicitat sexista (cartells, missatges...)

Senyalitzacions sexistes

Aspectes positius que generen confiança i llibertat de moviment, per tenir-los d'exemple

42. Col·lectiu Punt 6.

Algunes estratègies a tenir en compte

Localitzar llocs estratègics per situar estands d'informació (que no molestin i que hi passi el nombre més gran de gent possible)

Delimitació de camins segurs i/o vies ràpides de sortida dels espais on calgui

Analitzar el trànsit (de vehicles i persones) dels carrers a diferents hores del dia i de la nit

Estudiar els llocs estratègics per posar missatges de sensibilització i prevenció ben visibles (al terra, als fanals...), als espais explorats

Propostes arran de la informació recopilada

Font: associació Creación Positiva.

6.4.2. Àmbits i variables de la diagnosi

En la taula 1 es proposen, de forma orientativa, alguns dels àmbits sobre els quals convé recollir informació en aquest procés diagnòstic, aspectes i variables per diagnosticar-ne i fonts d'informació corresponents, en tots els casos, hauran d'adaptar-se a les peculiaritats dels territoris, atenent al nombre de població, recursos i serveis municipals, necessitats específiques prèviament detectades, mètodes de funcionament dels ens locals, etc.

Taula 1. Àmbits, variables i agents implicades en el procés de diagnosi

Àmbits	Aspectes/variables	Fonts
Recursos i serveis vers les violències masclistes (de l'administració i de l'àmbit comunitari) a escala municipal (o comarcal)	Accions que es fan al voltant de les violències masclistes/ violències sexuals, quant a: sensibilització, prevenció, formació, detecció, atenció i recuperació	Anàlisi de dades i documental Entrevista Observació
	Recursos, serveis o agents que porten a terme aquestes accions	
	Serveis i recursos amb els quals compta el municipi	
	Normativa relacionada que hi ha al municipi	
	Metodologies de treball en els quatre eixos d'intervenció: prevenció, detecció, atenció i recuperació	
	Tipus d'atenció envers les violències masclistes/sexuals, per part de diferents serveis i dispositius del territori	
	Nivell de coordinació entre recursos que intervinguin en matèria d'igualtat i violències al territori	

Àmbits	Aspectes/variables	Fonts
Administració/ teixit associatiu/ oci privat	Mapa d'agents clau en la matèria	Anàlisi de dades i documental
	Nivell de coordinació i col·laboració entre agents clau en espais de d'oci i de festes majors	Grup de discussió
Oci	Mapa municipal/comarcal de l'oci (oferta existent): zones, locals d'oci privat, espais d'oci públic...	Anàlisi de dades i documental
	Tipus de consum d'oci que se'n fa: usos i temps, perfil de les persones que en fan ús, oci públic o oci privat...	Entrevista Grup de discussió Qüestionari
	Accions desenvolupades des de l'àmbit d'oci en relació amb les VS: campanyes, sensibilització, visibilització, dispositius específics...	Observació Marxa exploratòria <i>Relief map</i>
	Dades quantitatives i qualitatives en relació amb les VSEP (no lligades obligatòriament a denúncies): qui (edat, sexe/gènere...), tipologia VS, detecció, atenció...	
	Agressions reportades: presenciades o patides, lloc, temps, qualitat de l'atenció rebuda...	
	Característiques dels espais d'oci i els seus voltants: configuració, accés, mobilitat, il·luminació, sensació de seguretat o no...	
	Nivell d'impacte econòmic ⁴³	
	Mesures de prevenció situacional ⁴⁴ i nivell de seguretat – real i percebuda– als espais d'oci	
Festes majors	Mapa municipal/comarcal de l'oferta de festes existent: tipologia de festes (majors, alternatives, espuma, correfoç...)	Anàlisi de dades i documental Entrevista Qüestionari
	Tipus de consum de festes que s'hi fa: usos i temps, perfil de les persones que en fan ús...	Observació Marxa exploratòria <i>Relief map</i>
	Anàlisi feminista en la programació de les activitats desenvolupades en les festes: participació de dones artistes, nombre de dones i persones dels col·lectius LGTBI en l'organització de festes pel que fa a la selecció i contribució de continguts culturals, tipus d'actuacions musicals i els seus continguts i missatges, visibilització de diversitat sexual i diversitat funcional en les activitats de festes...	
	Accions desenvolupades en relació amb les VS al voltant de les festes: campanyes, sensibilització, dispositius específics...	
	Agents en l'organització de les festes: qui hi participa, com es fa, existeix formació en gènere...	

Àmbits	Aspectes/variables	Fonts
Festes majors (continuació)	VS a les festes: qui (edat, sexe/gènere...), tipologia VS, detecció, atenció...	Anàlisi de dades i documental
	Agressions reportades: presenciades o patides, lloc, temps, qualitat de l'atenció rebuda...	Entrevista Qüestionari Observació
	Característiques dels espais de festes i els seus voltants: configuració, accés, mobilitat, il·luminació, sensació de seguretat o no...	Marxa exploratòria <i>Relief map</i>
	Representacions culturals locals i el seu significat associat al gènere	
	Incidència al territori d'associacions culturals amb perspectiva de gènere	
	Mesures de prevenció situacional i nivell de seguretat –real i percebuda– als espais de festes	

Font: elaboració pròpia.

Cal assenyalar que els resultats obtinguts de la diagnosi s'han de presentar mitjançant l'informe diagnòstic, document en què es recull i comunica tot el procés de diagnòstic dut a terme. Els seus objectius són: ajudar a integrar la informació recopilada, transmetre informació, proposar línies d'actuació i facilitar el canvi. Per tant, l'informe diagnòstic ha de tenir capacitat de síntesi, d'organització i integració de la informació, i claredat comunicativa.

Només una bona planificació de tots aquests elements farà possible un recull de dades concretades en els territoris i fidel a la realitat, a partir de la qual es podrà elaborar un **diagnòstic precís, vàlid i adaptat, que posarà de manifest en quin escenari s'haurà d'actuar i facilitarà el desenvolupament de mesures interrelacionades i coexistents d'intervenció** –en prevenció, detecció, atenció i recuperació– vinculades a accions concretes i adequades.

Per aconseguir aquestes dades de primera mà s'han d'afegir de forma activa al procés diagnòstic totes aquelles persones o grups de persones que es considerin agents clau d'informació al territori, sigui a escala individual o grupal, com es detalla en l'apartat d'integració dels processos comunitaris i societat civil. Per facilitar aquesta tasca és acon-

43. Efectes dels espais, festes i esdeveniments d'oci sobre l'economia del municipi. Aspecte interessant per diagnosticar i analitzar amb la resta d'impactes —social, cultural, ambiental, etc.— per fer una valoració individual i interrelacionada d'aquests i una estimació del seu pes i influència en la presa de decisions dels ens locals.

44. La prevenció situacional del delictes s'enfoca a analitzar les circumstàncies en les quals es cometen actes delictius i a reduir les oportunitats per fer-ho. Sosté que els delictes es manifesten més freqüentment en moments i espais específics, com ara els caps de setmana en zones d'oci nocturn (Summers, 2009).

Malgrat les crítiques rebudes per aquesta teoria —pel seu caràcter neoliberal i sovint estigmatitzador i per no focalitzar en les causes dels delictes sinó només en els símptomes—, a les quals se suma l'equip redactor de la Guia, s'inclou dins de la proposta de continguts per al diagnòstic a causa de l'actual utilització, en diversos territoris, de mesures relacionades amb aquest tipus de prevenció, com ara la instal·lació de càmeres de seguretat, l'ordenació de parades d'autobusos, la contractació de personal de seguretat, etc.

sellable, abans de començar fins i tot el procés diagnòstic, un apropament a la realitat social del municipi, per conèixer, per endavant, quins recursos, agents, grups socials, col·lectius, etc., hi participen activament i en quins àmbits d'intervenció.

6.5. Disseny i elaboració dels protocols

6.5.1. Eixos d'actuació del protocol

Les actuacions que es proposen en la present Guia, s'enquadren en els següents eixos que assenyalava la Llei 5/2008:

- **Prevenció:** conjunt d'accions encaminades a evitar o reduir la incidència de la problemàtica de la violència masclista per mitjà de la reducció dels factors de risc, i impedir-ne així la normalització, i les encaminades a sensibilitzar la ciutadania, en el sentit que cap forma de violència és justificable ni tolerable.
- **Detecció:** posada en funcionament de diferents instruments teòrics i tècnics que permetin identificar i fer visible la problemàtica de la violència masclista, tant si apareix de forma precoç com de forma estable, i que permetin també conèixer les situacions en les quals s'ha d'intervenir, per tal d'evitar-ne el desenvolupament i la cronicitat.
- **Atenció:** conjunt d'accions destinades a una persona perquè pugui superar les situacions i les conseqüències generades per l'abús en els àmbits personal, familiar i social, tot garantint-ne la seguretat i facilitant-li la informació necessària sobre els recursos i els procediments perquè pugui resoldre la situació.
- **Recuperació:** etapa del cicle personal i social d'una persona que ha viscut situacions de violència en què es produeix el restabliment de tots els àmbits danyats per la situació viscuda.

Prerequisits a tenir en compte davant qualsevol actuació relacionada amb el protocol:

- Garantia del compliment del Pla d'igualtat municipal o supramunicipal.
- Garantia del compliment del Protocol que desplega el deure d'intervenció de les persones que treballen a les administracions públiques de Catalunya per a fer efectiu l'abordatge de l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia a Catalunya.⁴⁵
- Garantia del compliment de totes les normatives i protocols relacionats amb la igualtat de gènere i les violències masclistes.

---

45. Protocol disponible a: <http://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematics/09lgtbi/Llei11_2014/protocolintervencio.pdf>.

6.5.2. Actuacions vinculades al protocol en espais públics d'oci i de festes

Actuacions de prevenció en espais públics d'oci	Actuacions de prevenció en les festes majors	Actuacions d'atenció en clau de seguretat i atenció psicosocial en espais públics d'oci	Actuacions d'atenció en clau de seguretat i atenció psicosocial en espais públics d'oci de la Festa Major
Sortides observacionals per analitzar els espais públics des de la perspectiva de gènere	Actuacions sobre l'organització de les festes	Protocol d'actuació davant les agressions sexistes i les violències sexuals (circuit i algoritmes)	Protocol d'actuació davant les agressions sexistes i les violències sexuals (circuit i algoritmes)
Ordenances i expedició de llicències	Ordenances i expedició de llicències	Ordenances	Ordenances
Formació adreçada a totes les persones involucrades en espais d'oci	Formació adreçada a persones implicades de manera directa en el protocol associat a les festes majors i personal de barres	Formació adreçada a totes les persones que formin part activa del protocol	Formació adreçada a totes les persones que formin part activa del protocol i de l'organització de les festes
Campanyes en espais públics municipals sobre les violències sexuals	Coordinació i actuacions de prevenció	Coordinació i actuacions	Coordinació i actuacions
Campanyes de sensibilització adreçada als locals d'oci	Campanya de sensibilització adreçada a festes	Campanyes informatives i de sensibilització sobre el protocol	Campanya informativa i de sensibilització adreçada a festes
Estand informatiu	Estand informatiu	Estand d'atenció i acompanyaments	Estands d'atenció i acompanyaments

6.5.2.1. Actuacions de prevenció en espais públics d'oci

SORTIDES OBSERVACIONALS PER ANALITZAR ELS ESPAIS PÚBLICS DES DE LA PERSPECTIVA DE GÈNERE

Amb l'objectiu de conèixer i valorar la conformació, l'ús i les necessitats del municipi quant a accessibilitat, seguretat i recursos als diferents espais públics d'oci, de festes majors, els seus voltants i les rutes per arribar-hi o sortir-ne.

Per dur a terme les sortides observacionals s'haurà de treballar prèviament un pla que faciliti l'exploració i que integri recursos i instruments com ara mapes de les zones per observar, graella amb indicadors d'avaluació i fitxa de registre (audiovisual, escrit, etc.).

ORDENANCES I EXPEDICIÓ DE LLICÈNCIES

Incorporació d'elements i/o clàusules que tinguin a veure amb la prohibició d'actituds d'assetjament sexual i d'altres comportaments discriminatoris als espais públics d'oci, que possibilitin respostes davant d'aquestes situacions.

Valoració de la possibilitat d'afegir clàusules als plecs municipals en relació amb les llicències d'apertura d'espais d'oci, com ara les guinguetes i similars, en què s'especifiqui, per exemple, la seva adhesió al protocol, la participació activa en campanyes de prevenció, el suport explícit a diverses accions del protocol, l'obligatorietat de formació específica del personal, etc.

Relació de futurs instruments d'organització i gestió municipal amb el protocol, com ara un pla d'oci nocturn del municipi.

FORMACIÓ

Capacitació específica sobre la temàtica i el circuit i algoritme d'actuació del protocol per a totes les persones involucrades en espais d'oci, per tal de conèixer què s'ha de fer i com s'ha de fer si es troben amb una situació d'aquest tipus.

És important que els processos formatius relacionats amb el protocol es presentin com a dinàmiques continuades d'aprenentatge per a la intervenció i no com a accions aïllades, relegades a moments puntuals.

És recomanable que les accions formatives orientades a capacitar sobre les violències sexuals i sobre el mateix protocol es desenvolupin alhora, vinculant els continguts més teòrics amb les pràctiques i dinàmiques del circuit i algoritme d'actuació. Igualment, cal adequar tots els continguts i l'organització –durada, aprofundiment, etc.– dels processos formatius als perfils de les persones participants en el protocol, ja que pot succeir que existeixen altres eines que treballen el gènere en què interactuïn diverses agents amb especialització i experiència en aquests temes.

Cal posar especial atenció en la selecció de les agents o entitat encarregades de portar a terme els processos formatius, per tal d'oferir una capacitació de qualitat i adaptada a les necessitats del municipi. Les persones responsables d'impartir la formació han de tenir, com a mínim, experiència provada en processos similars, i cal posar una especial atenció en la seva expertesa en violències masclistes/sexuals, diversitat sexual i perspectiva de gènere en clau feminista.

Algunes de les temàtiques que podrien formar part de les accions formatives associades al protocol, tenint en compte que s'han d'adaptar a les necessitats detectades en espais i temps, són: violències masclistes en clau feminista i de drets humans, diversitat sexual i igualtat LGTBI, detecció i abordatge de les violències sexuals en clau interseccional, mesures per al restabliment del dany, coeducació, codis en les relacions afectivo-sexuals, representacions culturals i tradicionals des d'una perspectiva de gènere, etc.

A més, es considera interessant programar accions formatives adreçades a les treballadores i treballadors dels espais i locals d'oci per treballar la temàtica del protocol associada a l'àmbit laboral.

CAMPANYES EN ESPAIS PÚBLICS MUNICIPALS SOBRE LES VIOLÈNCIES SEXUALS

Adreçades a tota la població, posant una especial atenció en els homes i en els nois, i focalitzant els seus continguts en les causes subjacents en les violències sexuals com a violències masclistes, i que indiqui què s'ha de fer si es troba una situació d'aquest tipus. En les campanyes adreçades a homes i nois es pot apel·lar a la responsabilitat dels seus actes en relació amb el rol social de poder que els atorga el patriarcat pel fet de ser homes i a l'empatia amb les dones i persones dels col·lectius LGTBI, i amb les seves opressions de gènere. Un exemple d'aquest tipus de campanya pot ser «¡No jodas la fiesta!».⁴⁶

Seria recomanable i interessant afegir diferents grups –feministes, socials, culturals...– i persones del municipi al procés de planificació i elaboració de les campanyes, per valorar-ne tots els aspectes –imatges, mitjans de difusió, missatges, lemes, espais de difusió, etc.

Alguns elements interessants a tenir en compte sobre les campanyes s'exposen en l'apartat 6.6, sobre comunicació del protocol.

No s'ha d'oblidar que dins de les campanyes d'informació i sensibilització, si s'escau, s'hauria d'incloure una explicació dels estands d'informació i atenció: què són, on estaran ubicats, com arribar-hi, què s'hi pot trobar, etc.

CAMPANYES DE SENSIBILITZACIÓ ADREÇADES ALS LOCALS D'OCI

Enfocades cap a les causes de les violències sexuals com a violències masclistes que es produeixen als espais públics d'oci, i apel·lant a la responsabilitat que totes les persones implicades als espais d'oci hi tenen. Aquestes campanyes podrien anar acompanyades d'un manual d'actuació per als locals i serveis d'oci o d'un codi de bones pràctiques. Fins i tot es pot valorar la creació específica d'un protocol d'actuació davant les agressions sexistes i les violències sexuals per als mateixos espais d'oci.

Es considera interessant establir contacte amb aquests tipus d'espais per demanar la col·laboració necessària pel que fa a la prevenció i la detecció, i fins i tot com a espais segurs. S'hauria de valorar, llavors, quins requeriments necessiten per tal de fer-ho efectiu.

ESTAND INFORMATIU

Espai visible i estratègicament situat a les zones d'oci del municipi, com a eina informativa, de sensibilització i prevenció vers les diferents manifestacions de les violències sexuals. L'estand hauria de comptar amb informació diversa i inclusiva, en clau interseccional,⁴⁷ en relació amb la temàtica de les violències masclistes i especialment de les violències sexuals, i amb personal –es recomanen perfils com ara psicòlogues, treballadores socials, pedagogues, educadores socials...– sensibilitzat i format en vio-

46. Campanya desenvolupada per Energy Control. Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=jOXWYyLrVtY>>.

47. Estands d'informació inclusius, que comptin amb personal, materials i eines que reflecteixin la diversitat de realitats de les dones i de les persones dels col·lectius LGTBI.

lències sexuals des de la perspectiva de gènere en clau feminista. Les funcions d'aquestes professionals serien informar-ne i assessorar-ne totes les persones usuàries de l'oci al municipi que hi passessin i, si cal, fer-ne derivació i/o acollida o acompanyament curós en cas de trobar-se davant una situació d'agressió sexual o assetjaments sexual i/o LGTBIfòbic.

L'estand es complementaria, si fos necessari, amb parelles d'agents itinerants, que tindrien funcions similars al personal de l'estand i, a més, farien tasques de detecció *in situ* als diferents espais que prèviament s'haguessin assenyalat com a susceptibles d'observació. El fet de comptar amb aquest dispositiu itinerant permetria conèixer de primera mà les dinàmiques al voltant dels espais d'oci i també facilitaria l'apropament de la informació del protocol, de les campanyes, de l'estand, etc., a un nombre més elevat de persones, que podria ser que no passessin per l'estand.

Cal assenyalar la importància que té la visibilitat d'aquests estands d'informació, tant si són recursos exclusius dels protocols davant les violències sexuals com si estan integrats dins de qualsevol espai d'oci i de festa. Seria aconsellable, a més, disposar d'un distintiu uniforme per a totes les entitats, col·lectius, serveis i agents participants, i ubicar-lo de manera visible (Poble Sec Feminista, 2017).

6.5.2.2. Actuacions de prevenció en espais de festes majors

ACTUACIONS SOBRE L'ORGANITZACIÓ DE LES FESTES

De manera coordinada des de tots els serveis, agents i entitats implicades en el protocol, cal elaborar un calendari amb totes les activitats de les festes majors i altres dates festives al municipi en què sigui oportú intervenir, per valorar els recursos dels quals es disposa i facilitar la diagnosi i posterior intervenció.

Per a l'elaboració de la diagnosi, es proposa fer ús de la taula d'indicadors sobre festes populars i participació de les dones de M. Capella (2018) (vegeu annex 4).

Es pot aprofitar la repercussió i l'impacte de les festes majors al municipi per posar en marxa actuacions concretes del protocol, fer-lo visible i conegut i presentar-lo com a model per a la resta de barris i zones en l'organització de les seves pròpies festes.

ORDENANCES I EXPEDICIÓ DE LLICÈNCIES

Incorporació d'elements i/o clàusules que tinguin a veure amb la prohibició d'actituds d'assetjament sexual i d'altres comportaments discriminatoris als espais públics d'oci de les festes majors, que possibilitin sancions respecte d'aquestes situacions.

Valoració de la possibilitat d'afegir clàusules als plecs municipals en relació amb les llicències dels espais i locals d'oci en les festes, com ara les instal·lacions de barres al carrer, en què s'especifiqui l'obligatorietat de la seva adhesió al protocol, participació en accions de prevenció i detecció, suport a campanyes de prevenció, formació específica del personal, etc.

FORMACIÓ

Formació per a tothom que estigui implicat de manera directa en el protocol associat a les festes majors i, a més, formació per al personal que atén les barres i que treballa als locals d'oci. En aquest últim cas, podria ser una formació breu per tal que tinguin coneixement del protocol i el que poden fer si es troben amb una situació d'aquest tipus.

És important que els processos formatius relacionats amb el protocol es presentin com a dinàmiques continuades d'aprenentatge per a la intervenció i no com a accions aïllades, relegades a moments puntuals.

És recomanable que les accions formatives orientades a capacitar sobre les violències sexuals i sobre el mateix protocol es desenvolupin al mateix temps, vinculant els continguts més teòrics amb les pràctiques i dinàmiques del circuit i algoritme d'actuació. Igualment, cal adequar tots els continguts i l'organització –durada, profundiment, etc.– dels processos formatius als perfils de les persones participants en el protocol, ja que podrien existir altres eines que treballin el gènere en què interactuïn diversos agents amb especialització i experiència en aquests temes.

Cal posar especial atenció en la selecció de les agents o entitat encarregades de portar a terme els processos formatius, per tal d'oferir una capacitació de qualitat i adaptada a les necessitats del municipi. Les persones responsables d'impartir la formació han de tenir, com a mínim, experiència provada en processos similars, i cal posar una especial atenció en la seva expertesa en violències masclistes/sexuals, diversitat sexual i perspectiva de gènere en clau feminista.

Algunes de les temàtiques que podrien formar part de les accions formatives associades al protocol, tenint en compte que s'han d'adaptar a les necessitats detectades en espais i temps, són: violències masclistes en clau feminista i de drets humans, diversitat sexual i igualtat LGTBI, detecció i abordatge de les violències sexuals en clau interseccional, mesures per al restabliment del dany, coeducació, codis en les relacions afectivo-sexuals, representacions culturals i tradicionals des d'una perspectiva de gènere, etc.

A més, es considera interessant programar accions formatives adreçades a les treballadores i treballadors dels espais de festes majors per treballar la temàtica del protocol associada a l'àmbit laboral.

COORDINACIÓ I ACTUACIONS DE PREVENCIÓ

Des d'una visió de cultura de la participació i de la coordinació que incorpori la prevenció de la violència masclista i en concret de les violències sexuals de forma transversal a la forma de desenvolupar el treball conjunt.

La promoció de la participació, la col·laboració i la coordinació entre diferents agents, col·lectius i ciutadania podria facilitar l'execució de diverses accions associades al protocol en períodes de festes, com ara vetllar perquè la programació cultural i musical es faci des d'una perspectiva de gènere inclusiva i interseccional, que els espais físics estiguin adaptats a la diversitat de les persones participants de la festa, que els missatges siguin correctes, etc.

En el context de les festes majors es podrien desenvolupar accions concretes de prevenció i de detecció d'assetjaments i agressions sexuals, com ara supervisió de missatges en les actuacions musicals, DJ i resta de *performances*, i personal implicat en el protocol, fix o itinerant, visible o «de paisà», que actuï dins de l'espai.

CAMPANYA DE SENSIBILITZACIÓ ADREÇADA A LES FESTES

Adreçada a tota la població, posant una especial atenció en els homes i en els nois, i focalitzant els seus continguts en les causes subjacents en les violències sexuals com a violències masclistes, i que indiqui què s'ha de fer si es troba una situació d'aquest tipus.

Algunes idees concretes que es podrien aplicar serien: cartells molt visibles o projeccions a les façanes amb lemes; concretar un dia en què s'animi a tothom a posar-se samarretes amb els lemes de les campanyes, que es podrien repartir amb informació explicativa sobre la campanya mateixa i sobre el protocol; falques publicitàries en actuacions musicals o d'altres esdeveniments, etc. Seria interessant involucrar els col·lectius culturals en la creació i difusió de campanyes, tant en la planificació com en la posada en marxa, fent servir com a models aquestes persones implicades en la vida cultural del municipi.

Dins de les campanyes d'informació i sensibilització, si s'escau, s'hauria d'incloure una explicació dels estands d'informació i atenció: què són, on estaran ubicats, com arribar-hi, què s'hi pot trobar, etc.

ESTAND INFORMATIU

Espai visible i estratègicament situat a les zones de festes majors dels municipis, com a eina informativa, de sensibilització i prevenció vers les diferents manifestacions de les violències sexuals. L'estand hauria de comptar amb informació diversa i inclusiva, en clau interseccional, en relació amb la temàtica de les violències masclistes i especialment de les violències sexuals, i amb personal –es recomanen perfils com ara psicòlogues, pedagogues, educadores socials...– sensibilitzat i format en violències sexuals des de la perspectiva de gènere en clau feminista. Les funcions d'aquestes professionals serien informar-ne i assessorar-ne totes les persones usuàries de l'oci al municipi i, si cal, fer-ne derivació i/o acollida o acompanyament curós en cas de trobar-se davant una situació d'assetjament o agressió sexual.

Aquesta actuació es complementaria, si fos necessari, amb parelles d'agents itinerants, que tindrien funcions similars al personal de l'estand i, a més, farien tasques de detecció *in situ* als diferents espais que prèviament s'haguessin assenyalat com a susceptibles d'observació dins de les festes majors. El fet de comptar amb aquest dispositiu itinerant permetria conèixer de primera mà les dinàmiques al voltant dels espais de festa i també facilitaria l'apropament de la informació del protocol, de les campanyes, de l'estand, etc., a un nombre més elevat de persones, que podria ser que no passessin per l'estand.

Cal assenyalar la importància que té la visibilitat d'aquests estands d'informació, tant si són recursos exclusius dels protocols davant les violències sexuals com si estan integrats dins de qualsevol espai d'oci i de festa. Seria aconsellable, a més, disposar d'un dis-

tintiu uniforme per a totes les entitats, col·lectius, serveis i agents participants, i ubicar-lo de manera visible (Poble Sec Feminista, 2017).

6.5.2.3. Actuacions d'atenció en clau de seguretat i atenció psicosocial en espais públics d'oci

POSADA EN MARXA I DESENVOLUPAMENT DEL PROTOCOL D'ACTUACIÓ DAVANT LES VIOLÈNCIES SEXUALS EN ESPAIS PÚBLICS D'OCI (CIRCUIT I ALGORITME)

Amb les especificitats de cadascun dels circuits i dels algoritmes que conformen el protocol, segons municipis.

ORDENANCES

S'inclouran en l'ordenança municipal aquells temes relacionats amb el protocol que així es decideixi.

FORMACIÓ

Adreçada a totes les persones que formin part activa del protocol.

És important que els processos formatius relacionats amb el protocol es presentin com a dinàmiques continuades d'aprenentatge per a la intervenció i no com a accions aïllades, relegades a moments puntuals. Les accions formatives quant a violències sexuals poden formar part o vincular-se a altres plans de formacions del municipi.

És recomanable que les accions formatives orientades a capacitar sobre les violències sexuals i sobre el mateix protocol es desenvolupin alhora, vinculant els continguts més teòrics amb les pràctiques i dinàmiques del circuit i algoritme d'actuació. Igualment, cal adequar tots els continguts i l'organització –durada, profundiment, etc.– dels processos formatius als perfils de les persones participants en el protocol.

Cal posar especial atenció en la selecció de les agents o entitat encarregades de portar a terme els processos formatius, per tal d'oferir una capacitat de qualitat i adaptada a les necessitats del municipi. Les persones responsables d'impartir la formació han de tenir, com a mínim, experiència provada en processos similars, i cal posar una especial atenció en la seva expertesa en violències masclistes/sexuals, diversitat sexual i perspectiva de gènere en clau feminista.

Algunes de les temàtiques que podrien formar part de les accions formatives associades al protocol, tenint en compte que s'han d'adaptar a les necessitats detectades en espais i temps, són: violències masclistes en clau feminista i de drets humans, diversitat sexual i igualtat LGTBI, detecció i abordatge de les violències sexuals en clau interseccional, mesures per al restabliment del dany, coeducació, codis en les relacions afectivo-sexuals, representacions culturals i tradicionals des d'una perspectiva de gènere, etc.

A més, es considera interessant programar accions formatives adreçades a les treballadores i treballadors dels espais i locals d'oci per treballar la temàtica del protocol associada a l'àmbit laboral.

COORDINACIÓ I ACTUACIONS

Des d'una visió de la cultura de la participació que incorpori la prevenció de la violència masclista i en concret de les violències sexuals de forma transversal a la forma de desenvolupar el treball conjunt. Coordinació de totes i tots els agents i serveis implicats en cadascuna de les actuacions acordades dins del protocol (campanyes de prevenció, accions formatives, desenvolupament d'accions lligades a l'algoritme d'actuació, derivacions...) tenint en compte les discriminacions i violències envers les persones dels col·lectius LGBTI i les situacions i circumstàncies que possibiliten majors vulnerabilitats (dones migrades, diversitat funcional, joves...).

CAMPANYA INFORMATIVA I DE SENSIBILITZACIÓ SOBRE EL PROTOCOL

Adreçada a tota la ciutadania, amb elements de difusió del mateix protocol a partir de la seva aprovació. Es pot presentar públicament el document i realitzar una campanya informativa a través dels mitjans de comunicació local tant escrits com audiovisuals. També és recomanable donar a conèixer el document als diferents àmbits professionals del municipi implicats en el tema, incloent-hi professorat, serveis socials, entitats culturals i juvenils i aquells altres que es consideri oportuns.

Dins de les campanyes d'informació i sensibilització, si s'escau, s'hauria d'incloure una explicació dels estands d'atenció: què són, on estaran ubicats, com arribar-hi, què s'hi pot trobar, etc.

ESTAND D'ATENCIÓ I ACOMPANYAMENTS

Espai visible i estratègicament situat a les zones d'oci del municipi, com a eina d'acollida, acompanyament i atenció de persones agredides. L'estand hauria de comptar amb informació diversa i inclusiva en relació amb la temàtica del protocol, i amb personal sensibilitzat i format específicament en violències sexuals des de la perspectiva de gènere en clau feminista. Pel que fa a l'espai físic, hauria de comptar amb una zona reservada, tranquil·la i confortable per acollir i atendre adequadament les possibles persones assetjades o agredides.

Idealment, a l'estand, hi hauria d'haver dues o tres persones amb diferents perfils professionals (psicòlogues, pedagogues, treballadores socials, educadores o similars). Seria desitjable comptar també amb personal voluntari amb sensibilització en gènere i en violències masclistes, per donar suport en algunes tasques a les professionals encarregades de portar el funcionament de l'estand, com, per exemple, repartir fulletons i materials de l'estand i de la campanya informativa, portar registre de persones informades o ateses a l'estand, cobrir presència a l'estand si les tècniques han hagut de sortir-ne, etc. A més, es podrien afegir altres professionals de fora del circuit, com ara taxistes, per col·laborar en tasques d'acompanyament i desplaçaments.

Un element important a tenir en compte és l'existència o no d'estand d'atenció. Tot i que aquesta Guia aposta per una **lògica d'**actuació on sí que n'hi ha, en l'apartat corresponent es presenta un algoritme d'actuació per als casos en què no n'hi ha.

L'estand d'atenció i acompanyaments es complementaria, si fos necessari, amb parelles d'agents itinerants, que tindrien funcions similars al personal de l'estand i, a més, farien tasques de detecció *in situ* als diferents espais que prèviament s'haguessin assenyalat com a susceptibles d'observació i d'acompanyament, si fos adient. El fet de comptar amb aquest dispositiu itinerant permetria conèixer de primera mà les dinàmiques al voltant dels espais d'oci i també facilitaria l'apropament de la informació del protocol, de les campanyes, de l'estand, etc., a un nombre més elevat de persones, que podria ser que no passessin per l'estand.

Seria interessant, a més, afegir els locals d'oci per col·laborar en les actuacions d'atenció marcades en el protocol, sigui amb aportacions econòmiques per a la instal·lació de l'estand d'atenció o amb la facilitació de la formació del seu personal laboral, per exemple.

6.5.2.4. Actuacions d'atenció en clau de seguretat i atenció psicosocial en espais públics d'oci de les festes majors

POSADA EN MARXA I DESENVOLUPAMENT DEL PROTOCOL D'ACTUACIÓ DAVANT LES VIOLÈNCIES SEXUALS EN ESPAIS PÚBLICS D'OCI (CIRCUIT I ALGORITMES)

Amb les especificitats de cadascun dels circuits i dels algoritmes que conformen el protocol, segons municipis.

ORDENANCES

S'inclouran en l'ordenança municipal aquells temes relacionats amb el protocol que així es decideixi.

FORMACIÓ

Adreçada a totes les persones que formin part activa del protocol i de l'organització de les festes.

És important que els processos formatius relacionats amb el protocol es presentin com a dinàmiques continuades d'aprenentatge per a la intervenció i no com a accions aïllades, relegades a moments puntuals. Les accions formatives quant a violències sexuals poden formar part o vincular-se a altres plans de formacions del municipi.

És recomanable que les accions formatives orientades a capacitar sobre les violències sexuals i sobre el mateix protocol es desenvolupin alhora, vinculant els continguts més teòrics amb les pràctiques i dinàmiques del circuit i algoritme d'actuació. Igualment, cal adequar tots els continguts i l'organització –durada, profundiment, etc.– dels processos formatius als perfils de les persones participants en el protocol.

Cal posar especial atenció en la selecció de les agents o entitat encarregades de portar a terme els processos formatius, per tal d'oferir una capacitació de qualitat i adaptada a les necessitats del municipi. Les persones responsables d'impartir la formació han de tenir, com a mínim, experiència provada en processos similars, i cal posar una especial

atenció en la seva expertesa en violències masclistes/sexuals, diversitat sexual i perspectiva de gènere en clau feminista.

Algunes de les temàtiques que podrien formar part de les accions formatives associades al protocol, tenint en compte que s'han d'adaptar a les necessitats detectades en espais i temps, són: violències masclistes en clau feminista i de drets humans, diversitat sexual i igualtat LGTBI, detecció i abordatge de les violències sexuals en clau interseccional, mesures per al restabliment del dany, coeducació, codis en les relacions afectivo-sexuals, representacions culturals i tradicionals des d'una perspectiva de gènere, etc.

A més, es considera interessant programar accions formatives adreçades a les treballadores i treballadors dels espais i locals d'oci i espais de festa per treballar la temàtica del protocol associada a l'àmbit laboral.

COORDINACIÓ I ACTUACIONS

Actuacions marcades en el circuit i algoritme propis del protocol.

A més, dins dels diferents espais de les festes, es podria comptar amb agents itinerants d'acompanyament, i d'altres possibles, proposats per la Comissió tècnica o per la Comissió de seguiment, ben visibles mitjançant distintius, per detectar, acompanyar, ajudar i fins i tot persuadir de cometre agressions. Tindrien un paper d'enllaç entre la persona agredida i els i les agents participants en el circuit, formades específicament per a l'atenció. Tot i així, aquests grups d'agents haurien de comptar amb formació específica, associada a les seves tasques dins del protocol.

CAMPANYA INFORMATIVA I DE SENSIBILITZACIÓ ADREÇADA A LES FESTES

Adreçada a tota la població, posant una especial atenció en els homes i en els nois, i focalitzant els seus continguts en les causes subjacents en les violències sexuals com a violències masclistes, i que indiqui què s'ha de fer si es troba una situació d'aquest tipus.

Algunes idees concretes que es podrien aplicar serien: cartells molt visibles o projeccions a les façanes amb lemes; concretar un dia en què s'anima a tothom a posar-se samarretes amb els lemes de les campanyes, que es podrien repartir amb informació explicativa sobre la campanya mateixa i sobre el protocol; falques publicitàries en actuacions musicals o altres esdeveniments, etc. Seria interessant involucrar els col·lectius culturals en la creació i difusió de campanyes, tant en la planificació com en la posada en marxa, fent servir com a models aquestes persones implicades en la vida cultural del municipi.

Dins de les campanyes d'informació i sensibilització, si s'escau, s'hauria d'incloure una explicació dels estands d'atenció: què són, on estaran ubicats, com arribar-hi, què s'hi pot trobar, etc.

ESTANDS D'ATENCIÓ I ACOMPANYAMENTS

Distribuïts pels punts estratègics dels espais de festes i dels espais de pas, ben indicats i visibles, tot preservant certa intimitat endins, amb un espai reservat, tranquil i confortable per acollir i atendre amb cura i adequadament les possibles persones agre-

dides. L'estand hauria de comptar amb informació diversa i inclusiva en relació amb la temàtica del protocol, i amb personal sensibilitzat i format específicament en violències sexuals des de la perspectiva de gènere en clau feminista.

Idealment hi hauria d'haver dues o tres persones per a cadascun dels estands, amb diferents perfils professionals, com ara psicòlogues, treballadores socials, pedagogues, educadores o similars. Seria desitjable comptar també amb personal voluntari amb sensibilització en gènere i en violències masclistes, per donar suport en algunes tasques a les professionals encarregades de portar el funcionament de l'estand, com, per exemple, repartir fulletons i materials de l'estand i de la campanya informativa, portar registre de persones informades o ateses a l'estand, cobrir presència a l'estand si les tècniques han hagut de sortir-ne, etc. A més, es podrien afegir altres professionals de fora del circuit, com ara taxistes, per col·laborar en feines d'acompanyament i desplaçaments.

Aquesta actuació es complementaria, si fos necessari, amb parelles d'agents itinerants, que tindrien funcions similars al personal de l'estand i, a més, farien tasques de detecció *in situ* als diferents espais que prèviament s'haguessin assenyalat com a susceptibles d'observació dins de les festes majors i d'acompanyament, si fos necessari. El fet de comptar amb aquest dispositiu itinerant permetria conèixer de primera mà les dinàmiques al voltant dels espais de festa i també facilitaria l'apropament de la informació del protocol, de les campanyes, de l'estand, etc., a un nombre més elevat de persones, que podria ser que no passessin per l'estand.

6.5.2.5. Altres actuacions

Altres accions que, de forma més o menys general i en relació directa amb les variables tractades a la diagnosi, es poden valorar dins del procés d'elaboració del protocol, són:

Prevenició

Aprovació del protocol davant les violències sexuals en espais públics d'oci, com a eina fonamental d'atenció i d'intervenció en la resta d'eixos.

Adequació d'eines i instruments de prevenició, amb perspectiva de gènere, davant les violències sexuals.

Erradicació de la imatge estereotipada de les dones i la transmissió de missatges masclistes en tots els elements que conformen els espais i esdeveniments d'oci: publicitat, actuacions i *performances*, vestuari del personal laboral, dinàmiques de reclam de públic masculí fent servir les dones com a objectes, etc. Per aconseguir-ho cal posar en marxa normatives en matèria de gènere, materialitzades en adequades campanyes i actuacions formatives de sensibilització, inclusives i interseccionals, adreçades a tota la població, afegint també les empreses d'oci i les organitzadores de festes. L'objectiu és canviar aquests tipus de missatges per discursos en clau de gènere.

Foment de la participació de les dones i persones dels col·lectius LGTBI en la selecció i contribució de continguts culturals.⁴⁸

48. Mesura detallada en la secció d'aquest mateix apartat sobre consideracions i estratègies associades als continguts del protocol per aconseguir-ne un òptim desenvolupament.

Prevenició

Foment de la inclusió de persones racialitzades, persones amb diversitat funcional, persones migrades, joventut i dones grans en la selecció i contribució de continguts culturals.

Foment de la participació d'associacions o col·lectius culturals que treballin des de la perspectiva de gènere.

Adequació de les representacions culturals locals i el seu significat associat al gènere.

Adequació de la política pública d'urbanisme i mobilitat amb polítiques de gènere i perspectiva de gènere.

Adequació de les característiques dels espais públics d'oci, a través de mesures correctores – il·luminació, visibilitat, accessibilitat, etc. –, perquè siguin segurs i còmodes i puguin ser utilitzats per tota la població en igualtat de condicions.

Per tal d'explorar els espais es poden dur a terme sortides observacionals amb l'objectiu de conèixer i valorar la conformació, l'ús i les necessitats del municipi quant a accessibilitat, seguretat i recursos als diferents espais públics d'oci, de festes majors, els seus voltants i les rutes per arribar-hi o sortir-ne.

Per dur a terme les sortides observacionals s'haurà de treballar prèviament un pla que faciliti l'exploració i que integri recursos i instruments com ara mapes de les zones per observar, graella amb indicadors d'avaluació i fitxa de registre.

Senyalització adequada i visible dels espais d'oci, per conèixer fàcilment on i com s'hi pot arribar. És aconsellable, si existeix la possibilitat, planificar recorreguts d'uns espais a altres que, per la seva configuració, augmentin la percepció de seguretat. A més, es poden fer servir materials de suport, com cartells, que han d'estar adaptats a la diversitat de la població i a les condicions dels espais (llocs visibles, mida adequada, llenguatge comprensible, diferents idiomes, dibuixos senzills...).

Parelles d'agents itinerants, que tindrien funcions similars al personal de l'estand informatiu i, a més, farien tasques de detecció in situ als diferents espais que prèviament s'haguessin assenyalat com a susceptibles d'observació. El fet de comptar amb aquest dispositiu itinerant permetria conèixer de primera mà les dinàmiques al voltant dels espais d'oci i també facilitaria l'apropament de la informació del protocol, de les campanyes, de l'estand, etc., a un nombre més elevat de persones, que podria ser que no passessin per l'estand informatiu.

Promoció de la participació de les dones i dels moviments feministes i socials en els processos de disseny urbanístic i d'espais de festa i d'oci.

Detecció

Adequació dels espais d'oci mitjançant les mesures pertinents per tal de facilitar la concreció d'indicadors de detecció d'assetjament i agressions sexuals.

Concreció d'indicadors de detecció adaptats a les característiques dels espais i esdeveniments d'oci del territori, i basats en la informació recollida en el procés de diagnòstic.

Concreció d'eines per comunicar o demanar ajut de forma segura en cas de ser testimoni o patir assetjament o agressió sexual, com ara cartells informatius, contrasenyes o consignes, personal de referència dins de la mateixa festa o espai d'oci (per exemple, cambreres i cambrers),⁴⁹ personal de referència de la comissió de festes o de serveis específics dels ens locals, etc. És aconsellable que el personal de referència sigui fàcilment localitzable i que estigui compost per persones de diferents característiques, diverses, per fomentar la identificació, la sensació d'empatia i de comoditat a l'hora d'intervenir amb la persona assetjada o agredida.

---

49. Totes les persones involucrades en el protocol han de tenir una formació específica en matèria de gènere i en el desenvolupament del mateix protocol, també aquelles que, sense formar part del circuit freqüent d'atenció de violències, intervinguin parcialment als espais públics d'oci i de festa.

Detecció

Coneixement de la freqüència d'assetjaments i agressions sexuals als espais d'oci i els seus voltants i les dinàmiques i circuits d'atenció. El registre i tractament d'aquestes dades pot ser liderat per l'àrea d'Igualtat, comptant amb la col·laboració dels cossos de seguretat i serveis sanitaris per a la seva recopilació. En l'apartat de recomanacions es pot trobar una recomanació que fa referència explícita a la creació d'un observatori de violències masclistes/sexuals, que seria l'òrgan ideal per gestionar aquesta informació.

Vigilància dels espais, referida a mesures relacionades amb la prevenció situacional, com ara càmeres de seguretat, presència policial o d'altres serveis d'intervenció, etc.

Parelles itinerants que farien tasques de detecció in situ als diferents espais que prèviament s'haguessin assenyalat com a susceptibles d'observació. El fet de comptar amb aquest dispositiu itinerant permetria conèixer de primera mà les dinàmiques al voltant dels espais d'oci i també facilitaria l'apropament de la informació del protocol.

Atenció i recuperació

Dotació de recursos econòmics adequats per desenvolupar totes les mesures establertes al protocol davant les violències sexuals en espais públics d'oci.

Posicionament públic davant els assetjaments i les agressions sexuals, amb missatges contundents, per aconseguir una reparació integral de les víctimes i supervivents de les violències sexuals.

Coordinació de totes les actuacions planificades en el protocol des d'una visió de la cultura de la participació que incorpori la prevenció de la violència masclista i, en concret, de les violències sexuals de forma transversal a la forma de desenvolupar el treball conjunt. Coordinació de totes i tots els agents i serveis implicats en cadascuna de les actuacions acordades dins del protocol (campanyes de prevenció, accions formatives, desenvolupament d'accions lligades a l'algorisme d'actuació, derivacions...) tenint en compte les discriminacions i violències envers les persones dels col·lectius LGTBI i les situacions i circumstàncies que possibiliten majors vulnerabilitats.

Actuacions de suport a les agredides i respostes contundents davant els agressors, des de tots el àmbits involucrats en el protocol. És important no només donar una atenció adequada en la primera acollida, sinó al llarg de tot el procés d'intervenció, per part de tots els equips professionals implicats. Es fa especial menció a la reparació del dany, en què els ajuntaments i altres ens locals, com a institucions, haurien de posicionar-se públicament contra qualsevol tipus de manifestació de les violències sexuals.

Estandes de referència per a l'atenció en clau interseccional, condicionats i equipats perquè siguin còmodes, acollidors i íntims. S'ha de tenir en compte que l'accessibilitat sigui adequada per a qualsevol tipus de persona, atenent a ubicació, senyalitzacions, barreres arquitectòniques, disposició d'elements, etc. Aquests estands haurien de comptar amb persones amb diferents perfils professionals (psicòlogues, pedagogues, treballadores socials, educadores o similars) i seria desitjable comptar també amb personal voluntari amb sensibilització en gènere i en violències masclistes, per donar suport en algunes tasques a les professionals encarregades de portar el funcionament de l'estand, com, per exemple, repartir fulletons i materials de les campanyes informatives, portar registre de persones informades o ateses a l'estand, cobrir-hi la presència si les tècniques han hagut de sortir-ne, etc. A més, es podrien afegir altres professionals de fora del circuit, com ara taxistes, per col·laborar en tasques d'acompanyament i desplaçaments.

Inclusió dels locals d'oci per col·laborar en les actuacions d'atenció marcades en el protocol, sigui amb aportacions econòmiques per a la instal·lació de l'estand d'atenció o amb la facilitació de la formació del seu personal laboral (cambres i cambreses, personal de seguretat...), per exemple.

Atenció i recuperació

Telèfon d'atenció especialitzada 24 h⁵⁰ i serveis d'atenció especialitzada.⁵¹

Dur a terme els convenients processos de seguiment de la persona agredida a través dels mecanismes pertinents instaurats pels ens locals, sigui a escala pública o privada.

Associades a la proposta de continguts i actuacions que es poden introduir en els protocols, cal posar de manifest algunes consideracions i estratègies necessàries per aconseguir un òptim desenvolupament d'aquests des d'una mirada feminista:

Promoure la diversitat i l'equilibri representatiu de dones i persones dels col·lectius LGTBI en l'oferta artística cultural i pública. Seguint diverses premisses del document *Idees per construir una festa major amb perspectiva de gènere* (2017), elaborat per les impulsores del Protocol d'actuació contra les agressions sexistes a les Fetes Majors del Poble Sec, algunes recomanacions per integrar la perspectiva de gènere en la programació cultural i musical, i trencar així l'hegemonia masculina i la marcada oferta adreçada a un públic jove, occidental i normatiu, són:

- Ampliar la diversitat d'activitats d'oci per a tots els públics, integrant infants, gent gran i persones amb altres persones a càrrec seu, i adaptant els horaris, els espais i les activitats. Es pot pensar en horaris diürns, en espais de descans i en espais de cura d'infants, etc.
- Augmentar la representació de propostes feministes i de DLT,⁵² facilitant la seva visibilització i donant-los suport, com a acció de sensibilització en si mateixa.
- Evitar continguts i missatges masclistes en qualsevol activitat, prestant especial atenció a totes aquelles manifestacions normalitzades difícils d'identificar.
- Ampliar la representació de la diversitat cultural, obrint l'organització d'espais de festa a persones no blanques i europees i afegint a la programació artistes que visibilitzin altres cultures i ètnies.
- Examinar i reorganitzar, si cal, els rols dins de l'organització de la festa, perquè no perpetuïn rols associats a mandats de gènere.

Perquè les actuacions integrades en els circuits tinguin èxit, tothom ha de seguir el mateix paradigma que marqui el protocol. El procés formatiu previ al desenvolupament de les intervencions és vital per unificar aquest criteri en les accions de totes les persones participants.

Orientar els objectius del protocol a la premissa d'agressions zero, és a dir, treballar amb caràcter proactiu quant a sensibilització i prevenció amb tota la comunitat, per tal de minimitzar el dany i crear una cultura lliure de violències masclistes.

Adequar les accions de sensibilització i campanyes de prevenció a les característiques dels grups de persones a les quals vagin adreçades: llenguatge, format, mitjà de comunicació, referents propers, etc.

Oferir un acompanyament i una atenció sanitària i psicològica primerenca de qualitat, evitant que professionals sense especialització intervinguin en els primers moments d'una agressió. Totes les persones que s'encarreguin d'aquestes tasques d'atenció han de ser expertes en l'abordatge de violències sexuals, per evitar l'estigmatització i la victimització.

50. La gestió d'aquesta mesura hauria d'acordar-se dins de les directrius del protocol, ja que, a més de ser un telèfon gratuït, hauria de plantejar-se quin servei o serveis es farien càrrec de l'atenció, quin tipus d'atenció s'oferiria —d'emergència o no, o ambdues— i l'adequació a aquesta, a quins grups de població aniria adreçada, etc.

51. En l'apartat de circuit i algoritme del protocol apareixen els serveis especialitzats en violències masclistes, LGTBIfòbiques i d'atenció a abusos sexuals a menors.

52. Dones, lesbianes i trans*.

Tenir en compte les circumstàncies, decisions i característiques de l'agredida, i adequar-s'hi. El protocol ha de ser capaç d'adaptar aquesta premissa als tempos i ritmes dels seus processos (ni massa llargs ni massa curts).

Comptar amb les opinions i valoracions de les agredides per millorar les intervencions que componen el protocol.

Complir els codis i consideracions ètiques en els diferents àmbits d'actuació del protocol: garantia de confidencialitat i seguretat de l'agredida, informació penal quant a delictes sexuals de les persones que participin en les diverses accions del protocol, assegurances de responsabilitat civil dels espais d'atenció...

Exposició clara en el protocol dels espais i temps d'oci delimitats susceptibles d'actuacions d'atenció: quan comença i acaba la festa, mobilitat i tornada a casa, llocs d'oci en zones aïllades...

6.5.3. Tipologies de circuits i algoritmes de referència en el marc dels protocols d'actuació en espais públics d'oci i espais festius

Planificar i desenvolupar adequades actuacions suposa estudiar prèviament les lògiques de pensament i dinàmiques d'acció de les administracions locals, per tal d'adaptar-hi les propostes d'intervenció davant les violències sexuals i integrar en aquestes els diversos discursos que s'hi articulen localment, incidint en aquells temes que, des de la perspectiva de gènere en clau feminista, siguin prioritaris o adients a escala municipal. Suposa també fer una feina prèvia de coordinació i acomodament amb els ens locals responsables dels espais (i esdeveniments d'oci) i de les intervencions, i també amb la resta d'agents i població participant, per incorporar o afermar congruentment les estratègies de desenvolupament dels circuits d'actuació i que aquestes es converteixen en el mateix producte final. Així:

- Quan es parla de protocols i de tots els conceptes associats a aquests, com poden ser circuits i algoritmes, s'ha de tenir molt clara la definició dels termes, ja que, de vegades, com s'esmentava a l'inici de la Guia, es pot caure en errors terminològics que poden canviar les lògiques i/o el focus de les actuacions davant les violències sexuals.
- El terme circuit, en aquest context, clarifica quines agents o equips d'atenció s'encarreguen de portar a terme cadascuna de les actuacions planificades que tenen lloc a l'espai públic on es té la capacitat d'intervenir, per això és molt important definir i descriure què és espai públic (vegeu apartat de «La delimitació legal de l'espai públic i privat» del marc jurídic) i en quines dimensions d'aquest espai no s'hi troben limitacions d'actuació, ja siguin de tipus legal, administratiu, jurídic o d'altres.
- **El terme algoritme té a veure amb les normes establertes d'atenció davant qualsevol assetjament i/o agressió sexual.** És el manual d'instruccions per actuar adequadament davant les diverses situacions que es poden trobar en relació amb les violències sexuals, indica què fer i com fer-ho mitjançant directrius clares i ben organitzades.

On posem el focus dels protocols, i per tant, dels circuits d'actuació?

La resposta a aquesta pregunta és un aspecte cabdal a l'hora de planejar la implementació dels protocols, ja que, depenent de com es defineixin i/o quins elements o subjectes s'hi posin al centre (agredides, agressors, agressions...), adoptaran **diferents models de pensament** que poden condicionar no només les actuacions associades als circuits, sinó també, a una altra escala, les polítiques públiques, parcialment o en la seva totalitat.

Algunes consideracions sobre les diferents visions que es poden trobar en el plantejament dels protocols són:

- **Protocol d'actuació que es focalitzi en les dones agredides:** solen ser protocols adreçats majoritàriament a les dones i focalitzats en certes accions de seguretat en relació amb els agressors. L'objectiu s'ha de relacionar amb evitar la victimització de les dones, per tant, s'ha d'eludir transmetre missatges directius amb instruccions per a les dones i s'ha de tenir en compte que no són ens passius. L'estil de suport s'associa a proveir d'espais ètics, segurs i confidencials, i formar una estructura al voltant d'aquests aspectes, pot ser positiu si realment es té en compte aquesta estructura i no s'hi visibilitza les dones només com a víctimes.
- **Protocol d'actuació que es focalitzi en els homes agressors:** seria convenient no centrar el seu discurs en aspectes punitius, expulsions dels espais ni mesures de prevenció situacional. Pot ser una bona eina per visibilitzar els agressors i la seva proximitat amb les agredides, desmuntant els mites que els dibuixen com a persones llunyanes, desconegudes i alienes a l'entorn pròxim de les dones, en la majoria dels casos. També pot ser un bon mecanisme per canviar les idees, actituds i comportaments –sobretot dels homes– a escala individual i social, cosa que facilitaria el canvi d'estructures de pensament patriarcal i, per tant, de relacions de poder social.
- **Protocol d'actuació que es focalitzi en les agressions:** són la gran majoria dels protocols que es poden trobar actualment. Un dels possibles errors d'aquests protocols és la gradació de les agressions, la qual cosa invalida la capacitat de les dones i homogeneïtza les respostes d'atenció, ja que no es posa al centre la persona agredida, les seves necessitats ni les seves demandes, sinó que s'actua amb la mirada posada en l'agressió i en les pautes –generalment iguals per a tothom– per al seu abordatge.

A continuació es presenten les **directrius d'atenció davant les violències sexuals en espais públics d'oci**, en forma d'algorismes d'actuació, que s'ordenen en tres apartats segons les persones implicades en la intervenció:

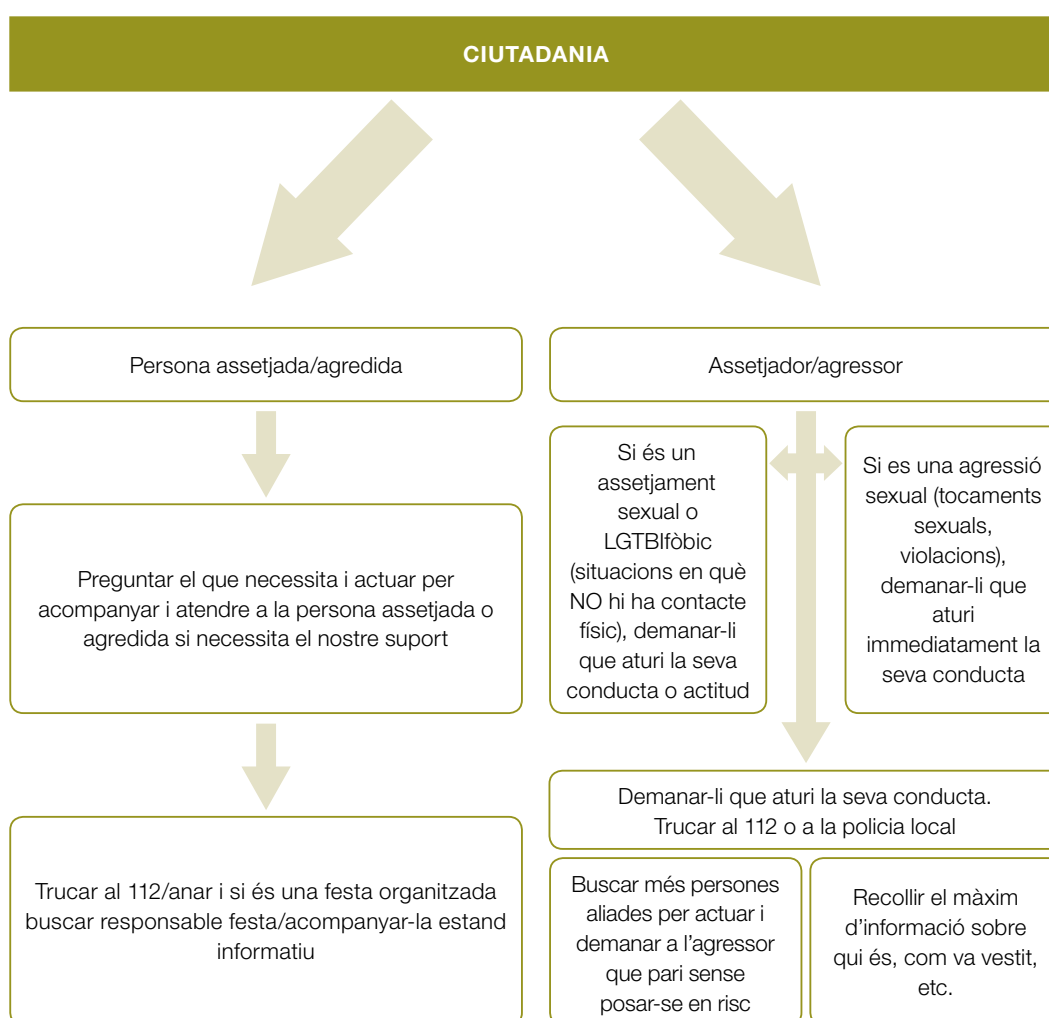
- Orientacions adreçades a la ciutadania.
- Directrius d'actuació adreçades a les persones que formen part del protocol.
- Instruccions per a les persones que formen part de l'estand.

Un element a tenir en compte a l'hora de desenvolupar una intervenció a través de qualsevol d'aquestes directrius és el fet de conèixer si la persona que realitza l'assetjament o l'agressió és coneguda o no ho és i si té un vincle de parella,⁵³ exparella o anàleg amb la persona que rep l'agressió o l'assetjament. El tipus de relació de l'agressor amb la persona agredida pot condicionar algunes de les respostes davant una situació de violència, com ara si existeix una ordre d'allunyament, situació que s'haurà de comunicar sempre als cossos de seguretat (seguretat privada, policia local o Mossos d'Esquadra).

Models d'algoritmes

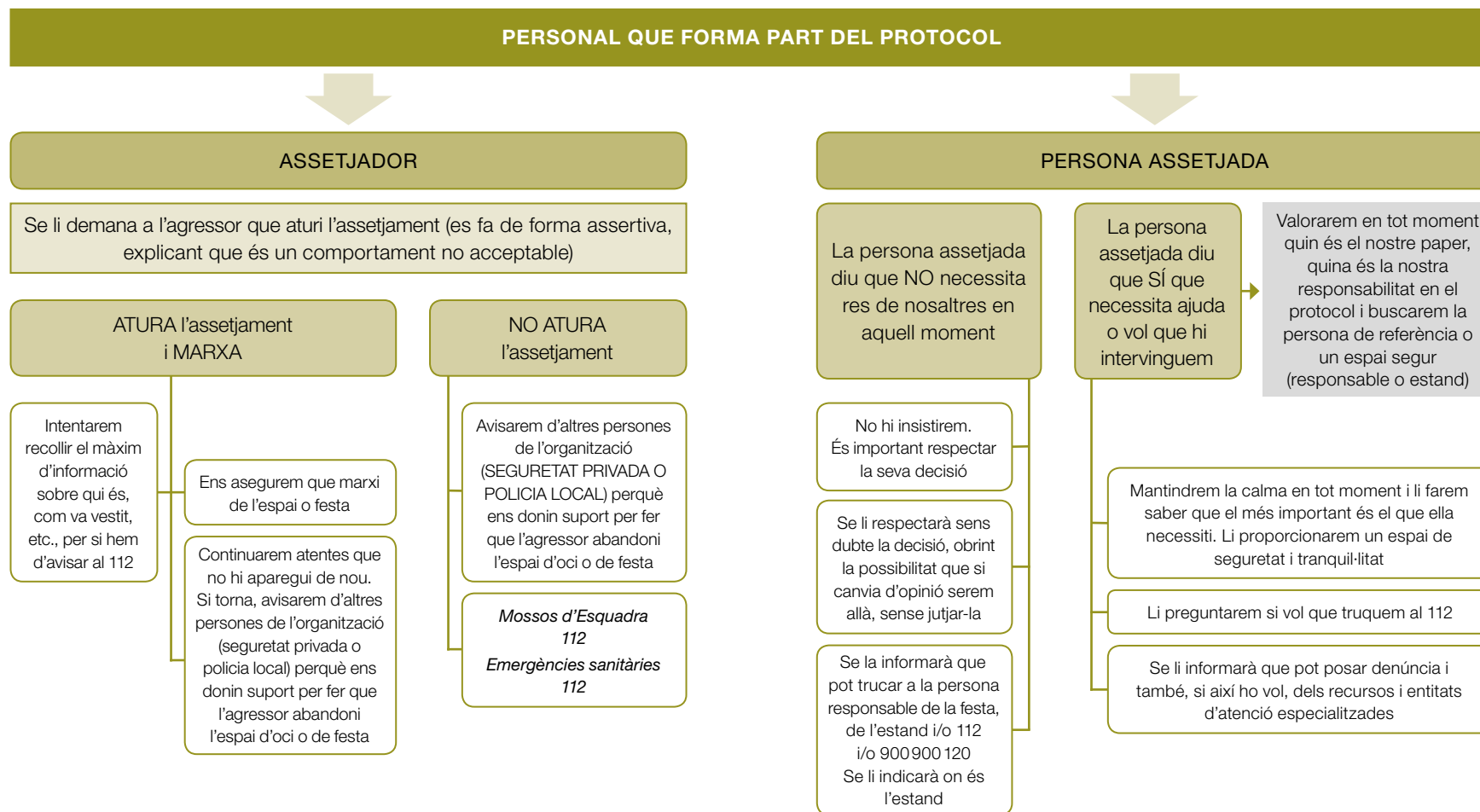
Diagrama 8. Idees fonamentals per actuar davant assetjament sexual, assetjament LGTBfòbic o agressió sexual des de la ciutadania

Font: elaboració pròpia.

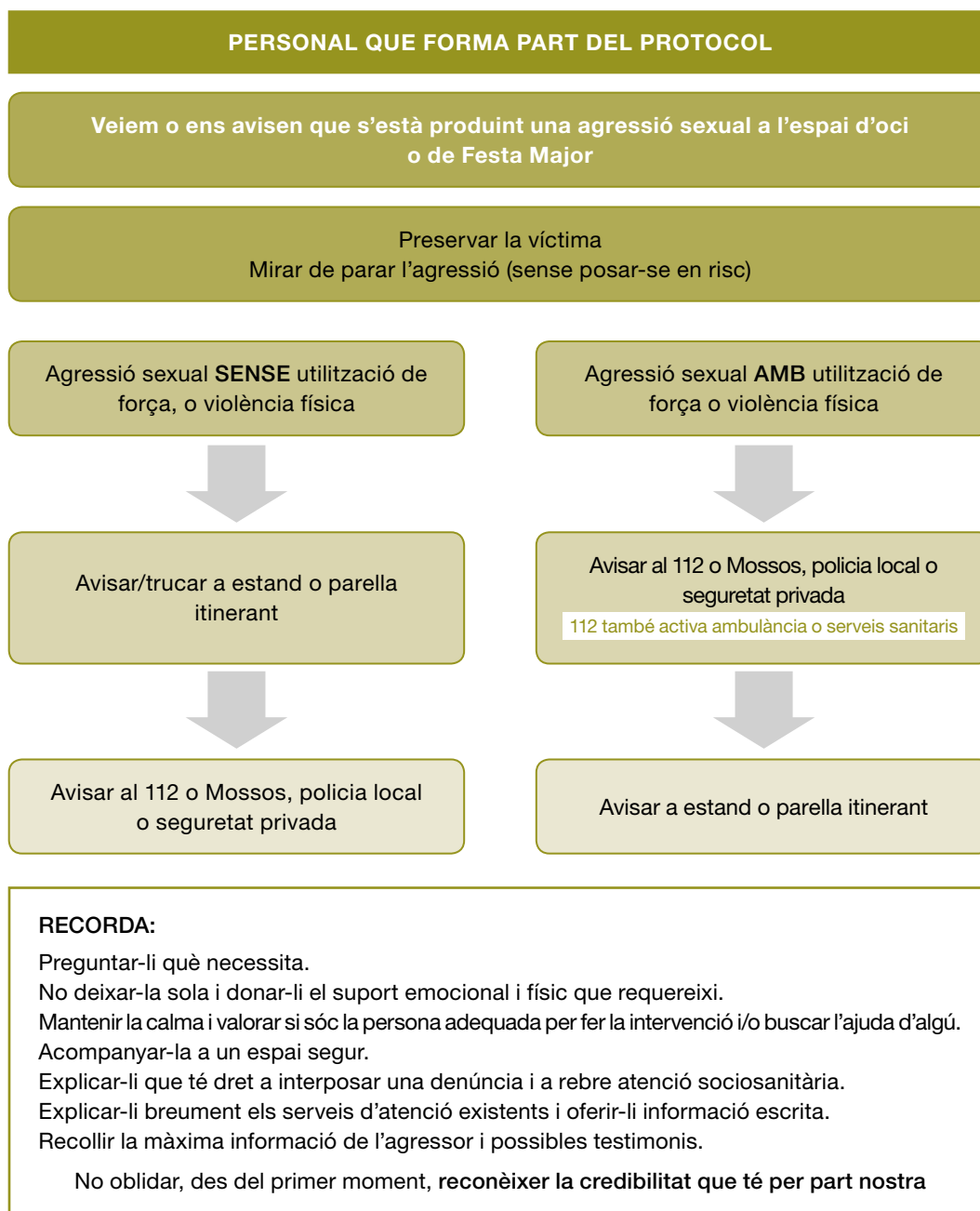
53. Els termes «parella» i «exparella», en aquest apartat, fan referència a parelles (o exparelles) heterosexuales, segons la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.

Diagrama 9. Actuació del personal que forma part activa del protocol en el cas d'assetjament sexual

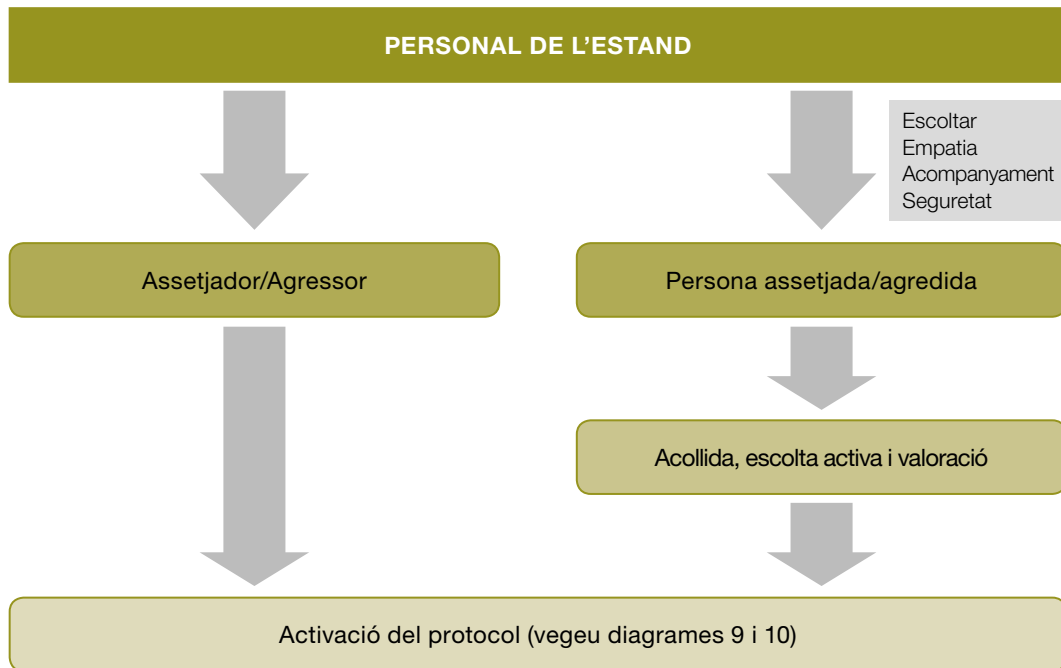
Font: elaboració pròpia.

Diagrama 10. Actuació del personal que forma part del protocol vers la persona que pateix agressió sexual

Font: elaboració pròpia.

Diagrama 11. Actuació del personal de l'estand vers la persona que pateix assetjament sexual, assetjament LGTBfòbic agressió sexual (abús sexual/agressió)

Font: elaboració pròpia.

L'acollida i l'acompanyament de la persona que ha patit una agressió o assetjament sexual, sempre i sense excepció, han d'anar lligats a certes premisses essencials per oferir un abordatge de qualitat. **L'escolta activa, sense judicis i reconeixent la credibilitat del relat de l'agredida**, és vital perquè la persona es trobi més còmoda a l'hora de relatar la situació viscuda, donant-li el **suport emocional i físic adient**, amb una actitud curosa i d'empatia amb la seva realitat. Durant tot l'acompanyament, a més, s'ha **de preservar la seva seguretat**, amb les mesures que s'estimin necessàries en cadascun dels casos.

Per dur a terme tot aquest procés amb la qualitat desitjada, totes les persones que participin activament en els protocols, i en especial aquelles que prestin atenció directa en estands o punts de referència, han de comptar amb una sòlida formació i sensibilització en matèria de gènere i violències sexuals.

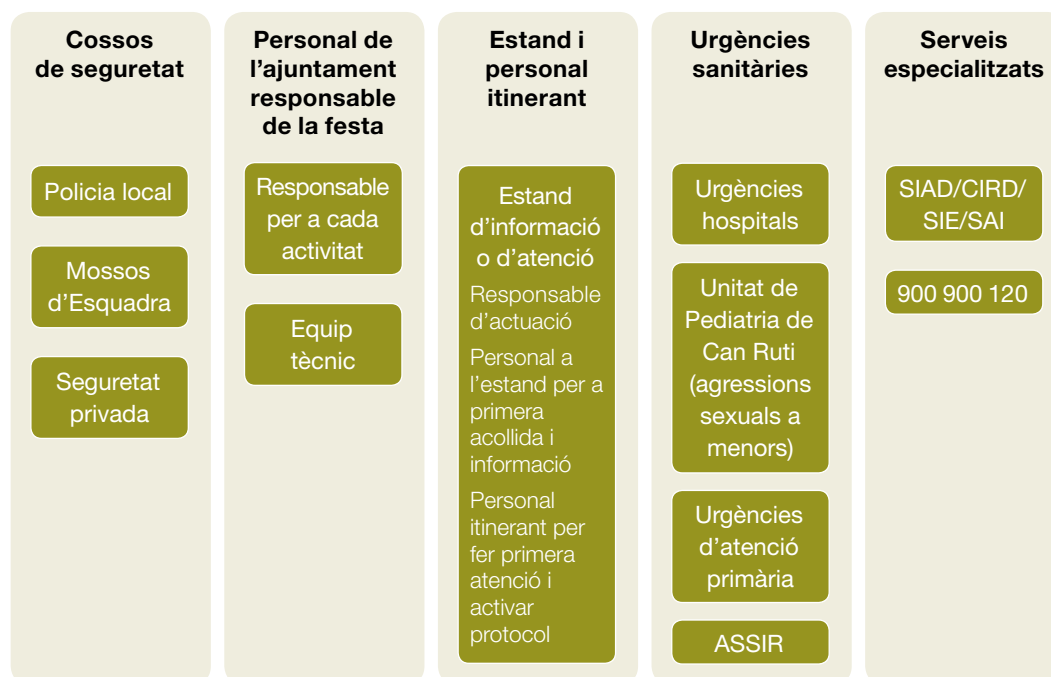
Diagrama 12. Informació que cal tenir en compte sobre la possibilitat de denúncia

Informar que es té dret a decidir si es vol o no interposar una denúncia (per prendre aquesta decisió la persona assetjada/agredida pot necessitar temps i assessorament psicosocial i legal). Posar la denúncia en el moment proper a l'agressió sexual té a veure amb les proves forenses.

Informar que si vol posar una denúncia té dret a ser assistida per una advocada a la comissaria dels Mossos d'Esquadra mateix.

En totes les situacions en què s'acabi avisant la policia local o els Mossos d'Esquadra, seria important que es pogués donar una descripció de l'agressor (si el coneix o no, com anava vestit, alçada, si va sol, etc.) i aclarir si hi ha testimonis.

Font: elaboració pròpia.

Diagrama 13. Actuacions a les festes: responsables/contactes/recursos existents

Font: elaboració pròpia.

Fitxa 1. Model per a la identificació dels serveis involucrats en el protocol

SERVEIS INVOLUCRATS EN EL PROTOCOL DAVANT LES VIOLÈNCIES SEXUALS EN ESPAIS PÚBLICS D'OCI
DADES GENERALS DEL SERVEI⁵⁴
Denominació
Àmbit d'intervenció
Adreça
Telèfon de contacte
Correu electrònic de contacte
Web
Titularitat
Circumscripció
Observacions
ACCESSIBILITAT AL SERVEI
Forma d'accés
Professionals de referència
Contacte dels professionals de referència (tel., a/e)
Horari
Població destinatària
Observacions
INTERVENCIONS DEL SERVEI EN VIOLÈNCIES MASCLISTES/SEXUALS
Tipologies d'agressions (no vinculades exclusivament a l'àmbit penal)
Composició de l'equip d'intervenció
Atenció d'emergència (sí/no)
Observacions
–Afegir-hi algoritme d'actuació, si n'hi ha–

Font: elaboració pròpia.

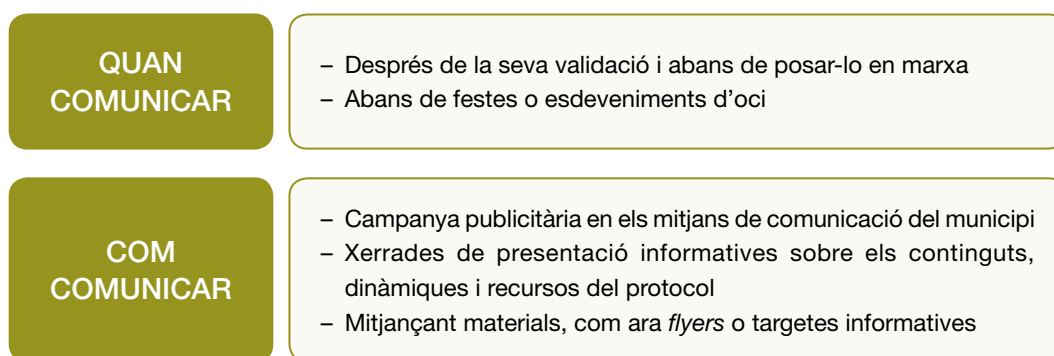
54. El terme servei, en aquest cas, engloba també entitats, col·lectius o qualsevol altre recurs involucrat en el protocol.

6.6. Comunicació del protocol

Els processos de comunicació dels protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci han de construir-se des d'un discurs expert en perspectiva de gènere, amb un llenguatge polit i adequat a les realitats, i curós i respectuós amb les agredides.

Quant a la planificació i execució d'aquests processos, hauran d'adaptar-se a les diverses realitats dels diferents ajuntaments i/o ens locals encarregats de dur-los a terme, i a les eines i mitjans de comunicació que aquests posseeixin. Com a mínim, s'ha de tenir en compte:

Diagrama 14. Comunicació operativa del protocol

Font: elaboració pròpia.

A més, hi ha diversos aspectes que cal tenir en compte específicament a l'hora de dissenyar campanyes comunicatives i informatives sobre el protocol o sobre qualsevol de les seves actuacions, siguin preventives, de detecció o d'atenció. Aquestes idees pertanyen al material «La prevenció de la violència masclista en l'oci nocturn. Recull de campanyes», que pot ser consultat íntegrament en l'apartat 8 («Materials i recursos de consulta») de la present Guia.

Diagrama 15. Aspectes a tenir en compte en el disseny de campanyes

ENTITAT ORGANITZADORA	Qui n'és responsable? Un ens públic, una entitat del tercer sector, del món associatiu, un ens privat? Valorar el públic diana i les implicacions que això pot tenir en relació amb l'acceptació del missatge, el llenguatge i els codis culturals escollits.
AGENTS IMPLICADES	Qui són els agents implicats en la campanya? El tipus i el nombre d'entitats pot condicionar molt la campanya, tant pel que fa als seus continguts com a la seva capacitat de comunicació i difusió.
DEFINICIÓ DEL PROBLEMA	Quins són els conceptes que defineixen la campanya? Tota campanya presenta un lema i un seguit de textos descriptius, que defineixen i contextualitzen el problema. Algunes campanyes escullen textos al voltant del respecte; d'altres se centren en conceptes com violència o agressió. Hi ha campanyes que descriuen el problema com a quelcom social i estructural, i d'altres el situen en conductes específiques que cal abolir.
INTERLOCUCIÓ, ATRIBUCIÓ I RESPONSABILITAT	A l'hora d'expressar els missatges de la campanya, haureu d'escollir quins són els subjectes que parlen i quins subjectes els receptors. I també s'ha de tenir molt en compte què es fa dir a aquesta persona, o que se li diu. Estem fent parlar una dona? Un conjunt de dones? Estem parlant des de la institució? En termes genèrics, sense personalitzar?
TO	Amb el mateix missatge, una campanya pot fer servir un to positiu, neutre o més aviat negatiu. Això té a veure amb el missatge, les imatges escollides, els colors... Pensem quin to volem transmetre amb la campanya.
IMATGES I SÍMBOLS	La campanya té de ben segur protagonistes, persones o símbols que representen el missatge. Fem servir persones sortint de festa? En actituds festives? Representem una dona sent víctima d'alguna agressió? O bé fem servir símbols? Fem servir animals o animalitzem els homes?
PALETA DE COLORS	Resulta interessant també considerar quin és el color dominant que fem servir en la campanya. Penseu que hi ha dos colors amb molta connotació: el rosa i el morat. El rosa, amb la feminitat; el morat, amb el feminisme. També és habitual fer servir paletes fosques, tractant de reflectir la nit o el malestar. El vermell té connotacions de perill.
ABAST	Quin és l'abast de la campanya? Quins recursos ha desplegat per arribar al públic? <ul style="list-style-type: none"> – Materials: disposició de material que permeti una bona difusió a la població, més enllà dels cartells de campanya. – Activitats: Planificació d'activitats vinculades a la campanya. – Xarxes socials: tenir presència a les xarxes socials per poder generar més difusió i compartir informació sobre el tema. – Dades d'impacte: disposició d'informació d'impacte de la campanya, persones ateses, balanç de l'efecte en la població.

Font: *La prevenció de la violència masclista en l'oci nocturn. Recull de campanyes* (2017).

Algunes claus i aclariments per tractar adequadament tota la informació relacionada amb el protocol, són:

Base legal on s'emmarca el protocol

Conveni d'Istanbul (directiva europea)
Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista
Codi penal espanyol (modificat per la Llei Orgànica 1/2015)

Discurs i perspectiva de gènere

No s'hauria de dir mai que durant les festes no s'ha produït cap agressió sexual. **SOLS S'HA DE DIR QUE NO HI HA HAGUT DENÚNCIES** sobre agressions sexuals o abusos sexuals. És important diferenciar entre «fets succeïts i fets denunciats». Existeix evidència científica i criminològica que és contraproduent no diferenciar-los

Tothom s'ha de sentir particip de **formar-ne part** i voler **donar resposta** a aquesta problemàtica masclista que ens afecta a totes les dones i persones dels col·lectius LGTBI, que limita la nostra llibertat i atempta contra els nostres drets fonamentals

No hi ha res que justifiqui el patiment d'assetjament sexual i/o per raó de gènere, agressions sexuals i abusos sexuals. L'única **causa és el sistema patriarcal** i el sistema de valors sexistes/masclistes que el sustenten

Terminologia

ASSETJAMENT SEXUAL i/o LGTBIFÒBIC	ABÚS SEXUAL	AGRESSIÓ SEXUAL
<p>Persecució. Bromes sexistes. Actituds llepissoses. Insistència. Proposicions incòmodes i no desitjades. Insults de caràcter LGTBIfòbic. Etc.</p>	<p>Actes que atempten contra la llibertat o la indemnitat sexual d'una persona, sense violència o intimidació i sense el consentiment d'aquesta persona.</p> <p>Tocaments sexuals no desitjats o no consentits. Magrejar. Arrambar-se per darrere per tocar amb els genitals. Fregaments. Etc. SENSE FORÇA I/O INTIMIDACIÓ</p>	<p>Actes que atempten contra la llibertat o la indemnitat sexual d'una persona, amb violència o intimidació i sense el consentiment d'aquesta persona.</p> <p>Tocaments sexuals no desitjats o no consentits. Magrejar. Arrambar-se per darrere per tocar amb els genitals. Fregaments. Etc. AMB FORÇA I/O INTIMIDACIÓ</p>

Seguint les recomanacions de Muntané i García (2018) en el seu treball de recerca *Dones valentes*,⁵⁵ s'exposen a continuació algunes de les **recomanacions adients a l'hora de comunicar informació sobre agressions sexuals**.⁵⁶ Aquestes recomanacions tenen com a objectiu transformar els discursos dels mitjans de comunicació per aconseguir un canvi en l'imaginari social pel que fa a aquest tipus de violències masculines.

Informar sobre les dones

Som ciutadanes de dret	Presentar-nos com a subjectes actius en la nostra diversitat.
	No revictimitzar-nos abusant de la paraula «víctima».
	Respectar la nostra individualitat.
	No donar detalls morboses de les agressions sexuals.
	Visibilitzar i donar autoritat a la nostra paraula.
No atribuir-nos la responsabilitat	Les dones no hem de justificar la nostra resposta a l'agressió sexual.
	Les dones no hem de demostrar que vam patir lesions físiques ni l'ús de la força.
	Evitar focalitzar la informació en dades circumstancials.
	Evitar fer judicis de valor de les relacions afectivosexuals entre agressor i agredida.
Explicar els processos judicials de recuperació i de reparació	Visibilitzar els nostres processos de recuperació i resiliència.
	Informar sobre les dificultats a l'hora de presentar una denúncia i iniciar un procés judicial.
	No alimentar el mite de les denúncies falses ni insistir en la retirada de les denúncies.
	Informar de la realitat dels acords judicials o extrajudicials.
	Donar importància als processos de reparació.
	Informar sobre els recursos i serveis d'ajuda i recuperació i donar veu a les expertes i a les entitats feministes.

Informar sobre els agressors i les agressions sexuals

No difuminar la responsabilitat dels agressors	Els únics responsables de les agressions sexuals són els homes agressors.
	No presentar els agressors com homes no integrats a la societat.
	Les agressions no són fets fortuïts motivats per un impuls sinó accions premeditades.

55. Disponible a: <http://aadas.org.es/wp-content/uploads/2017/01/Donesvalentes.pdf> >.

56. Informació ampliada disponible a: <<http://www.mastergenerecomunicacio.org/wp-content/uploads/2018/06/Recomanacions.pdf>>.

No minimitzar les agressions sexuals	Presentar els agressors com a autors d'un delictes i no permetre que es justifiquin i desresponsabilitzin.
	Les violències sexuals són un fenomen estructural fruit del masclisme.
	Diferenciar els tipus d'agressions sexuals.
	No relacionar les agressions sexuals amb el consentiment.
	Evitar comparacions avantatjoses amb altres delictes si fer-ho implica minimitzar les agressions.

Llenguatge fotogràfic i audiovisual

Respectar la nostra intimitat i la del nostre entorn.
 Mostrar-nos de forma activa.
 Evitar imatges de caràcter emocional i/o morbós.
 Identificar els agressors com es fa amb els autors d'altres delictes.
 Publicar fotos recents dels agressors en cas que siguin majors d'edat.
 Quan l'agressor sigui una persona pública, evitar magnificar la seva posició social per desvincular-lo de l'agressió.
 No publicar fotos o audiovisuals de recurs que donin peu a interpretacions errònies.

6.7. Seguiment i avaluació del protocol

El seguiment i l'avaluació són conceptes que, de vegades, es confonen o fins i tot són tractats com si fossin un mateix element o una mateixa fase dels processos d'intervenció –particularment en l'àmbit de desenvolupament social. Per tant, i per començar, s'exposa un petit aclariment sobre què és cadascun d'aquests conceptes i sobre el seu paper en aquests tipus de processos.

Ambdós termes estan relacionats i comparteixen una mateixa orientació cap a l'apreciació i valoració d'una aplicació pràctica –en aquest cas, la implementació dels protocols davant les violències sexuals–, tot i que de manera particular es corresponen amb dos tipus d'activitats organitzatives diferenciades.

El seguiment i l'avaluació s'adrecen a conèixer què es fa i com es fa, concentrant-se en: **l'eficàcia, l'efectivitat i l'impacte de les intervencions**. Aquestes dues pràctiques permeten examinar els processos i els resultats d'una actuació de desenvolupament, la qual cosa possibilita revisar-ne el progrés, identificar-ne incidències en la planificació i posada en pràctica i fer-ne ajustos que facilitin la generació del canvi desitjat (CIVICUS. Alianza Mundial para la Participación Ciudadana).

Seguiment: anàlisi sistemàtica –al llarg de tota la durada d'un procés– de la gestió i organització i del tractament de la informació recopilada. Permet avaluar les diferents accions marcades en cadascuna de les fases, afavoreix que s'hi dugui a terme una correcta línia de treball i facilita **trobar i examinar els punts forts i febles durant el mateix**

desenvolupament. «Si es porta a terme adequadament, és una eina de valor incalculable per dur a terme una bona administració i proporciona la base per a l'avaluació. Permet determinar si els recursos disponibles són suficients i estan ben administrats, si la capacitat de feina és suficient i adequada, i si s'està fent tot allò que s'havia planificat» (CIVICUS. Alianza Mundial para la Participación Ciudadana:3).

Avaluació: és la mesura més objectiva possible dels resultats d'una intervenció basant-se en els criteris previs establerts, que **determina si s'han aconseguit els assoliments i s'ha arribat a l'impacte desitjat i previst a l'inici del procés.** Dins de l'àmbit d'acció comunitària i social –i des d'una perspectiva de gènere–, l'avaluació hauria de ser participada, fórmula que facilita la tasca de les persones avaluadores pel fet d'apropar-les no només a uns resultats més reals, sinó també a les persones beneficiàries de la intervenció, que en aquesta fase actuarien com a agents clau d'anàlisi d'informació i formulació de propostes.

Existeixen diferents tipus d'avaluació segons on es posi el focus de mesura. Es poden consultar alguns d'aquests tipus a l'annex 10.

A la següent taula es presenten algunes orientacions que poden servir d'ajuda a l'hora de dur a terme el seguiment i l'avaluació en protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci, comptant amb alguns dels mecanismes esmentats a l'apartat 6.3.

Taula 2. Orientacions sobre seguiment i avaluació del protocol

Seguiment		
Moment	Mecanisme	Integrants ⁵⁷
Inici	Comissió de seguiment	Agents, col·lectiu o entitat encarregada del procés
Desenvolupament		Representants de l'administració local
Final ⁵⁸		Representants de serveis i agents locals
		Representants de serveis i agents d'altres administracions
		Moviment feminista local
		Col·lectius/moviments LGTBI
		Moviments socials locals
		Representants de processos comunitaris
		Representació ciutadana

57. Seria desitjable que les persones integrants dels mecanismes de seguiment provinents dels moviments socials, processos participatius i societat civil del municipi participessin des de la voluntarietat i la implicació i no des de l'obligatorietat, per això cal incidir en estratègies veritables de participació i inclusió d'aquests grups de persones en el procés

58. L'afusió al moment final del seguiment fa referència a l'avaluació de resultats d'accions concretes dins del protocol o a la finalització d'actuacions específiques dins d'aquest, en cap cas es refereix al procés global de desenvolupament del protocol, que es planteja com a contínuum d'actuació en espai i temps, al voltant dels eixos d'intervenció

Seguiment		
Moment	Mecanisme	Integrants
Inici	Consell de participació ciutadana	Agents, col·lectiu o entitat encarregada del procés
Desenvolupament		Representants de moviment feminista local
Final		Col·lectius/moviments LGTBI Representants de moviments socials locals Representants de processos comunitaris Representació ciutadana
Inici	Comissió de persones expertes	Agents, col·lectiu o entitat encarregada del procés
Desenvolupament		Representant experta en gènere de l'administració local Representant experta en gènere de serveis locals
Final		Representants de moviment feminista local Representants de col·lectius/moviments LGTBI Representants expertes en gènere de moviments locals Representants expertes en gènere de processos comunitaris
Desenvolupament	Comissió de seguiment tècnic	Agents, col·lectiu o entitat encarregada del procés
Final		Representant de l'administració local Personal dels serveis d'atenció a agressions sexuals Representants de moviment feminista local Representants de col·lectius/moviments LGTBI

Font: elaboració pròpia.

Cadascun d'aquests mecanismes, les seves funcions, dinàmiques i integrants, s'haurien d'adaptar a les característiques pròpies del territori i a la temporalitat del procés d'implementació del protocol davant les violències sexuals en espais públics d'oci.

En el cas d'implementar el protocol en una zona que compti amb diversos recursos, serveis i/o agents locals, tant les comissions com el consell –o aquells altres mecanismes adaptats al territori que siguin implantats– poden distribuir-se en subcomissions encarregades de fer el seguiment d'aspectes concrets de les intervencions i/o del procés, al mateix temps o en diferents moments. Si, per contra, el procés s'estableix en un territori on hi ha una mancança de recursos, serveis i/o agents i representants de la societat civil, els mecanismes de seguiment poden agrupar-se i conformar un únic grup avaluador que, depenent dels perfils participants i la temporalitat de la intervenció, podrà treballar en petits grups autònoms o de manera unificada segons les demandes en les diferents fases del procés.

Es recomana començar el procés de seguiment planificant trobades de la Comissió de seguiment cada sis mesos, termini que es pot adaptar al llarg del procés a les necessitats del mateix. La mateixa comissió haurà de planificar la temporalitat de la resta de mecanismes, prèvia consulta amb aquests.

A la taula 3 es presenta, com a proposta avaluativa, el model d'indicadors d'avaluació del Protocol d'actuació davant les violències sexuals en espais públics d'oci a Premià

de Mar, fonamentat en el Protocol contra les agressions sexistes a les festes majors d'Argentina.⁵⁹ Aquest exemple pot servir de base per desenvolupar un model propi adaptat a les característiques d'altres ajuntaments i ens locals.

Taula 3. Orientacions sobre indicadors d'avaluació del protocol

Avaluació		
	Instruments	Indicadors
Implementació	Actes de reunions	Definició organitzativa –assignació de tasques i responsabilitats establertes per la Taula
	Grups de discussió	
	Observació directa	Grau de participació, implicació i motivació dels agents implicats
	Dades d'execució pressupostària	Percepció del grau de suport de l'organització
	Valoració qualitativa de les reunions	Mecanismes de comunicació i coordinació
	Plantilla de recollida d'actuacions de prevenció	Nombre de productes produïts. Recursos econòmics, tècnics i materials destinats
	Plantilla de valoració d'impactes i costos	Nombre de reunions d'operativització de la implementació del protocol entre els actors implicats
		Nombre de trobades de la Taula per al seguiment del protocol
		Nombre de sessions de formació per als agents implicats
		Tipus i nombre d'accions de prevenció realitzades
Efectivitat	Plantilla de recollida de dades a l'estand i responsables	Nombre i tipologia de situacions d'assetjament i agressions detectades
	Reunions de valoració de la Taula i d'organitzadores de les festes	Nombre i tipologia de mesures preventives implementades
	Informes/actes de les reunions	Nombre de situacions d'assetjament i agressions sexuals comunicades
	Observació directa	Nombre de situacions d'assetjament i agressions sexual denunciades
		Temps d'atenció i resposta
Qualitat/ impacte	Enquesta de satisfacció	Percepció de l'atenció, assessorament i acompanyament personalitzat rebut
	Enquestes de valoració amb recollida de dades	Grau de coneixement i percepció de la ciutadania del protocol
		Percepció de les mesures del protocol
		Percepció en matèria de seguretat

Font: adaptació del Protocol d'actuació davant les violències sexuals en espais públics d'oci a Premià de Mar, que es fonamenta en el Protocol contra les agressions sexistes a les festes majors d'Argentina.

59. Protocol contra les agressions sexistes a les festes majors d'Argentina. Disponible a: <http://argentina.cat/ARXIU/Serveis/IGUALTAT/PROTOCOL_FESTES_LLIURES_DE_SEXISME_ARGENTONA.1.pdf>.

7. Recomanacions finals

Finalment, a manera de recordatori i de suggeriments per aconseguir planificar i desenvolupar un adient procés d'elaboració del protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci, es posen de manifest diverses idees clau, que cal tenir en compte, associades a cadascun dels apartats tractats en la present Guia.

Circumstàncies i àmbits determinants de situacions de vulnerabilitat

- Planificar i acomodar les intervencions per canviar les estructures socials, idees i conductes davant les violències sexuals, fent una feina continua i estructural.
- Emprar referents joves positius/positives en campanyes de sensibilització.
- Afegir al procés grups diversos de dones que representin, dins del possible, tota l'heterogeneïtat del territori.

Integració dels processos comunitaris i societat civil

- Consideració d'una fase prèvia d'anàlisi i recollida d'informació, anterior al diagnòstic per a la implantació del protocol, per tal de conèixer el mapa de processos comunitaris, moviments socials, moviments feministes i agents clau del territori. D'aquesta manera es tindrà una imatge detallada de l'empremta participativa i social.
- Establiment previ de pactes i acords entre les administracions locals i la resta d'agents participants en el procés, de manera que des de l'inici tothom conegui què es farà, com es farà i quin serà el paper de cada integrant del procés.
- Planificació i finançament d'accions de sensibilització i formació d'agents participants en processos comunitaris i de la societat civil en general, adaptant les característiques d'aquestes als recursos i al nombre i tipus de població del territori. Tenir sempre en compte aquelles persones o grups que poden adoptar un paper multiplicador clau.
- Inclusió de col·lectius plurals en el procés d'implementació del protocol, per tal de recollir i reflectir en aquest tota la diversitat existent al territori, i adequar les intervencions plantejades a aquesta diversitat.
- En aquelles zones on no hi hagi moviments socials o processos comunitaris estables, es pot aprofitar aquest moment per generar i consolidar dinàmiques participatives continuades, que poden estendre's a d'altres projectes locals transformadors.

Formació prèvia i durant el procés

- Ús del paradigma feminista com a base teòrica i ètica del protocol i, per tant, també de tots els processos de sensibilització i formació que l'acompanyin. Les bases ideològiques, conceptuals, operatives i ètiques que sustentin i conformin els objectius, els continguts i les metodologies del procés formatiu han de fonamentar-se en el model discursiu del protocol, així com transmetre la mateixa línia de pensament.
- Adequació i encaix dels processos formatius amb plans d'igualtat, programes i altres protocols dels ajuntaments i altres ens locals, que tinguin a veure amb l'equitat de gènere o estiguin relacionats amb aquesta.
- Alinear les accions de sensibilització i formació que surtin del protocol amb aquelles que ja s'estiguin treballant des dels ens locals, a través d'entitats, col·lectius, serveis públics o privats i viceversa. És recomanable aprofitar la feina prèvia feta per diferents recursos, processos i projectes als municipis, sigui en temàtica de gènere o en d'altres de caràcter social que puguin estar relacionades. D'aquesta manera, es pot aconseguir més fàcilment la integració transversal dels objectius i continguts dels protocols en les dinàmiques socials consolidades o posades en marxa amb anterioritat pels ens locals. De la mateixa manera, els processos de formació dels protocols poden servir de punt de partida per formar nous col·lectius o projectes relacionats amb aquests. Per fomentar aquestes dinàmiques d'intercanvi i cooperació, l'equip encarregat del procés formatiu ha de tenir un bon nivell de coneixement de la participació i els recursos –sobretot socials i de gènere– dels territoris, aspecte al qual també es fa referència en l'apartat de la diagnosi.
- Per tal d'aconseguir una major integració al territori, cal comptar des de l'inici o progressivament en fases posteriors, amb una o diverses entitats encarregades dels processos formatius que estiguin assentades o tinguin experiència a la zona.
- Planificar les sessions de formació des d'una metodologia activa, participativa i experiencial. Tot i necessitar una adequada base teòrica dels continguts que es desenvolupin en les sessions formatives programades, és recomanable posar en pràctica metodologies atractives, que fomentin la participació i l'anàlisi i reflexió individual i col·lectiva, seguint una lògica d'aprenentatge vehiculada des de la globalitat fins a la concreció, fent servir exemples quotidians que facilitin l'enteniment dels conceptes. Treballar qualsevol temàtica de gènere apel·lant a experiències personals sol ser una bona estratègia metodològica per aconseguir resultats profitosos. No obstant això, aquest mètode no sempre és fàcil d'aplicar en processos formatius, ja que les persones encarregades de portar a terme les sessions han de tenir prèviament en compte que es poden donar situacions massa personals, dins dels grups, que cal manejar i, un altre aspecte molt important, poden aparèixer o intuir-se experiències de violències sexuals en els discursos d'alguna o algunes participants dels grups.
- Fer servir eines i materials formatius ja elaborats, aptes i efectius, que, en tots els casos, es puguin adaptar als territoris.

L'organització institucional i tècnica

- Crear una Comissió tècnica liderada per Igualtat i coliderada segons les característiques municipals. Regidories i/o òrgans interessants en aquest colideratge podrien ser Joventut i Cultura.
- Generar una Comissió participativa de la ciutadania ad hoc, per validar el procés, si s'escau.
- Reconèixer l'administració pública com a promotora, finançadora, organitzadora i facilitadora de recursos (seguiment i avaluació).
- Tenir en compte la importància del paper dels ens com a «reparadors» més enllà del dany.
- Comptar amb els col·lectius feministes hi siguin des del primer moment com a agents reconeguts per part de la Comissió.
- Integar la Comissió de festes (en el cas de festes) des de l'inici del procés.
- Estudiar des de la Comissió tècnica el treball amb la indústria de l'oci i el comerç.

La diagnosi sobre les violències sexuals en espais públics d'oci

- Tenir en compte que la diagnosi és l'inici de tot el procés d'implementació del protocol, i que la seva planificació, recollida d'informació i anàlisi marcaran les directrius per caracteritzar els principis ètics i polítics d'aquest i, per tant, les lògiques d'abordatge de les seves accions.
- Aquesta informació és important per fer una adaptació dels continguts presentats anteriorment a les diferents realitats que es poden trobar a escala municipal, ja que, depenent de la capacitat de gestió local i l'àmbit d'implantació del protocol, caldrà ajustar les indicacions aquí presentades. Un aspecte cabdal serà conèixer si existeix un protocol davant les violències masculistes al territori, el marc d'actuació d'aquest, les seves lògiques i dinàmiques d'intervenció i el diagnòstic previ dut a terme per a la seva implantació.
- Examinar la planificació de la diagnosi abans de començar o en les seves primeres fases, ja que la revisió i reelaboració d'un procés diagnòstic d'aquestes característiques, posat efectivament en marxa, pot presentar dificultats.
- Adequar i encaixar el procés de diagnòstic amb els plans i protocols municipals existents. Fer això en aquest moment inicial facilitarà l'adaptació de la resta d'etapes d'implementació del protocol, associat a la resta de normatives municipals.
- Comptar des de l'inici, i al llarg de tot el procés, amb els principis i consideracions ètiques necessaris, entre els quals dotar de valor social real al procés, que és una eina de millora del benestar local; inclusió en el procés de subjectes que puguin beneficiar-se de les mesures del protocol; fer servir consentiments informats adaptats a agents participants i eines utilitzades, etc. (González, 2002).
- Aplicar els codis ètics pertinents a la contractació pública de les entitats responsables de portar a terme la implementació del protocol en totes o algunes de les seves parts, tant en matèria de gènere com d'inclusió i justícia social.

- Analitzar periòdicament la validesa i correspondència del diagnòstic dut a terme amb les necessitats dels territoris, per incloure o modificar aspectes d'aquest. El seguiment del procés d'implementació del protocol (desenvolupat en l'apartat 6 de la Guia) pot ser una eina valuosa per facilitar aquesta tasca.

Disseny i elaboració dels protocols (continguts i actuacions)

- Claredat de tots els documents i eines que integrin el protocol, perquè sigui fàcil d'entendre, aplicar i usar per a tothom, amb especial atenció als circuits i algorismes, incloent-hi informació adient al territori.
- Adequació de les actuacions dels diversos eixos a les característiques de les persones agredides.
- Incloure instruccions i premisses de qualitat en els algorismes sobre l'actitud i comportament de la persona o persones que facin l'acollida i acompanyament.
- Comptar amb l'opinió i el suport de les dones del municipi i de la resta de grups de persones amb una situació de major discriminació.
- Exposició clara en el protocol dels espais i temps d'oci delimitats susceptibles d'actuacions d'atenció: quan comença i acaba la festa, mobilitat i tornada a casa, llocs d'oci en zones aïllades...
- Orientar els objectius del protocol a la premissa d'agressions zero.

Seguiment i avaluació dels protocols

- Crear un observatori estable de violències masclistes/sexuals, conformat per perfils multidisciplinaris, que integri una mirada interseccional i que inclogui l'homofòbia, lesbofòbia, bifòbia i transfòbia, que s'encarregui, entre altres coses, de fomentar la col·laboració en matèria de violències masclistes/sexuals entre institucions, serveis i ciutadania; recollir, analitzar i difondre informació quantitativa i qualitativa entorn d'aquests tipus de violències; avaluar l'impacte de les polítiques públiques i els seus efectes; informar sobre mesures de prevenció, detecció, atenció i recuperació de les violències masclistes/sexuals.⁶⁰
- No perdre mai de vista els objectius plantejats a l'inici del procés d'implementació del protocol, ja que són la base dels processos de seguiment i avaluació i poden servir de guia en moments de dubte al llarg del desenvolupament.
- Dur a terme un simulacre del protocol in situ per comprovar la validesa de les accions plantejades en aquest abans de posar-lo en pràctica. Aquesta acció, si es desenvolupa adequadament, pot visibilitzar els punts forts i els punts febles dels mecanismes reguladors de les intervencions relacionades amb tots els eixos de continguts, sobretot amb l'atenció.

---

60. Elaboració pròpia, a partir del Reial decret 253/2006, de 3 de març, pel qual s'estableixen les funcions, el règim de funcionament i la composició de l'Observatori Estatal de Violència sobre la Dona, i es modifica el Reial decret 1600/2004, de 2 de juliol, pel qual es desenvolupa l'estructura orgànica bàsica del Ministeri de Treball i Assumptes Socials. Disponible a: <<https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2006-4587>>.

- Com que no hi ha una fórmula màgica per avaluar la diversitat de processos participatius amb perspectiva de gènere en clau feminista, les metodologies presentades en aquesta Guia no només són susceptibles d'adaptar-se o modificar-se per a una millor adequació al context, sinó que poden ser ampliades amb d'altres que es considerin adients a causa de les característiques inherents a cadascun dels territoris.

8. Materials i recursos de consulta

En aquest apartat es presenta una sèrie de materials i recursos vinculats a bones pràctiques i a diversos tipus d'experiències dutes a terme al voltant de les temàtiques que s'inclouen en aquesta Guia. S'hi poden trobar estudis i recerques, articles, protocols, campanyes, audiovisuals, webs... que de segur poden ser elements valuosos en els processos de planificació, elaboració i implementació dels protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci.

Tot i que gran part de la informació aportada té relació directa amb diferents elements esmentats a la Guia, s'ordena i classifica al voltant dels continguts més adients.

Circumstàncies i àmbits determinants de situacions de vulnerabilitat

Materials de consulta

Enllaços externs a la Guia

Campanya «Veus que no veus»

Campanya de prevenció i detecció de les violències sexuals «Alt i clar»

Circular 1/2017, de la Fiscalia General de l'Estat, sobre l'edat de consentiment

Protocol contra l'assetjament escolar a persones LGBTI

Oci juvenil, nit i agressions i actituds sexistes

Atrapadas en el limbo. Mujeres, migraciones y violencia sexual

Violadas y expulsadas. Entre el miedo y la desprotección. Mujeres migrantes en situación irregular frente a la violencia sexual en España

Mujeres con discapacidad y violencia sexual: guía para profesionales

Dones diverses, dones en situació de violència masclista

Protocol que desplega el deure d'intervenció de les persones que treballen a les administracions públiques de Catalunya per a fer efectiu l'abordatge de l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia a Catalunya

Llei 11/2014 per garantir els drets LGTBI i per erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia

Recursos de consulta

Dones no estàndards

Mujeres Pa'lante

Stop Sida

Integració dels processos comunitaris i societat civil**Materials de consulta****Enllaços externs a la Guia**

Redes Ciudadanas de Actuación en Detección, Apoyo y Referencia en Situaciones de Violencia y Empoderamiento de las Mujeres

Recursos de consulta

Participació ciutadana

Governabilitat, lideratge comunitari i els nous ajuntaments

Formació prèvia i durant el procés**Materials de consulta****Enllaços externs a la Guia**

Guia de recursos d'educació sexual i afectiva

Curtmetratge *Je suis ordinaire*

Recursos pedagògics online per a la igualtat

Dossier temàtic: Oci juvenil, nit i agressions i actituds sexistes

La prevenció de la violència masclista en l'oci nocturn. Recull de campanyes

Recursos didàctics sobre coeducació. Cooperativa Coeducació

Enllaços interns a la Guia

Model de formació. Actuacions davant les violències sexuals en espais públics d'oci

Recursos de consulta

BAF (Banc d'Accions Formatives)

Coeducació i igualtat de gènere

Serveis, recursos i formació ICD

EstimarNOfaMal

Cooperativa Coeducació

Karicies. Educació afectivosexual

La diagnosi sobre les violències sexuals en espais públics d'oci

Materials de consulta

Enllaços externs a la Guia

Enquesta sobre abusos, assetjament i violència sexual en espais d'oci nocturn

¿La calle es mía? Poder, miedo y estrategias de empoderamiento de mujeres jóvenes en un espacio público hostil

Prevención del crimen en el transporte público en El Salvador

Sujetos invisibles, pensamiento criminológico y seguridad ciudadana

Estratègia compartida de salut sexual i reproductiva

Criteris de qualitat de les intervencions d'educació afectiva i sexual implementades als centres educatius de la ciutat de Barcelona

Estudi d'impacte del Carnaval de Terra Endins de Torelló

Aspectos éticos de la evaluación cualitativa

Guia de contractació pública social. Ajuntament de Barcelona

Enllaços interns a la Guia

Proposta d'indicadors sobre festes populars i participació de les dones

Proposta de guió per dur a terme sortides exploratòries i observacionals dels espais públics d'oci als municipis

Model de consentiment informat

Model informatiu sobre protecció de dades

Model informatiu de cessió de drets d'imatge

Model guió entrevista exploratòria

Model guió grup focal

Recursos de consulta

Associació Creación Positiva

Col·lectiu Punt6

Observatori Noctàmbul@s

Sida Studi

Dades estadístiques CGPJ

Dades estadístiques Departament d'Interior

Dades BCNAntimasclista

Guia per a l'elaboració de plans locals LGBTI

Guia pràctica per a la realització de polítiques transversals de gènere en l'àmbit municipal

Recursos de consulta

Informe de la Relatora Especial sobre els drets culturals. ONU⁶¹

Mesurant l'impacte econòmic i social de la cultura: una revisió

Protocol d'avaluació de l'impacte econòmic d'esdeveniments i institucions culturals

Disseny i elaboració dels protocols (continguts i actuacions)**Materials de consulta****Enllaços externs a la Guia**

Recull d'eines i materials entorn als protocols d'actuació davant de l'assetjament i les agressions sexuals en espais públics i contextos d'oci

Directrius davant les agressions sexistes en festes d'Elorrio

Protocol de prevenció i actuació contra l'assetjament sexual i l'assetjament per raó de gènere de l'Ajuntament de Pamplona

Folletó informatiu associat al Protocol

Guia Por unas fiestas libres de agresiones sexistas

Protocol local d'actuació davant les agressions masclistes que es manifesten en espais d'oci i festius de l'Ajuntament de Vitoria-Gasteiz

Protocol contra les agressions sexistes a les festes majors de Montcada i Reixac

Protocol Lali Jove Antimasclista 2017

Protocol d'actuació davant les violències sexuals en espais públics d'oci de Premià de Mar

Protocol davant agressions masclistes, transfòbiques i homofòbiques #Lavapiesresponde

Guia assistencial de la violència sexual de l'Hospital Clínic de Barcelona

Mapeig d'agressions masclistes #Lavapiesresponde

Llei 11/2014 per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia. Textos de lectura fàcil

Canal Queer Avengers

Mujeres, drogas y fiesta. Una investigación orientada a la acción

La prevenció de la violència masclista en l'oci nocturn. Recull de campanyes

Campanya «Mujeres y drogas»

Campanya «Who are you»

Campanya «This is my body»

Campanya «NO SIN MI SÍ»

61. A/HRC/31/59. ONU. Assemblea General. Consell de Drets Humans. 31è període de sessions. Tema 3 de l'agenda. Promoció i protecció de tots els drets humans, civils, polítics, econòmics, socials i culturals, inclòs el dret al desenvolupament.

Campanya «Madrid llibre de violències machistas»

Projecte FESTA LA TEVA!

Enllaços interns a la Guia

Explicació Campanyes Booooo Iniciativa Social

Itineraris del plaer i de la subversió

Campanya «NOiPunt»

Campanyes de Protocols comunitaris nascuts del moviment feminista

Recull d'eines i materials entorn als protocols d'actuació davant de l'assetjament i les agressions sexuals en espais públics i contextos d'oci. Diputació de Barcelona

Exemples de punts d'informació i protocol

Conclusions dels espais de reflexió de les jornades «Les violències sexuals als espais públics d'oci: d'objectes a subjectes»

Recursos de consulta

Suport a l'abordatge integral de la violència masclista, de la Diputació de Barcelona

CAVAS

Comissió de Violència Intrafamiliar i de Gènere. Hospital Clínic

Seguiment i avaluació dels protocols

Materials de consulta

Enllaços externs a la Guia

Informe Avaluació del Procés d'implementació de la Llei 11/2014

Observatorio Andaluz contra la Homofobia, Bifobia i Transfobia

Observatorio Español contra la LGBTfobia

Observatori per a la Igualtat UAB

Recursos de consulta

Guia per avaluar processos participatius

Informes d'impacte de gènere

Cooperació

9. Acrònims

- AFA:** Associació de famílies de l'alumnat
- CAP:** Centre d'Atenció Primària en salut
- CAS:** Centre d'Atenció i Seguiment a les Drogodependències
- CASSIR:** Centre d'Atenció a la Salut Sexual i Reproductiva
- CIRD:** Centre d'Informació i Recursos per a Dones
- CP:** Codi penal
- CSMA:** Centre de Salut Mental d'Adults
- CSMIJ:** Centre de Salut Mental Infantil i Juvenil
- EBAS:** Equip Bàsic d'Atenció Social
- DLT:** Dones, lesbianes i trans*
- HSH:** Homes que tenen sexe amb homes
- LEC:** Llei d'enjudiciament civil
- LECRim:** Llei d'enjudiciament criminal
- LGTTBI:** Lesbianes, gais, bisexuals, trans* i intersexuals
- LOPJ:** Llei orgànica del poder judicial
- ME:** Mossos d'Esquadra
- ODAF:** Oficina d'Atenció a les Famílies - Serveis Socials Bàsics
- PL:** Policia local
- SAI:** Servei d'Atenció Integral
- SIAD:** Servei d'Informació i Atenció a les Dones
- SIE:** Servei d'Intervenció Especialitzada
- VSEP:** Violències sexuals en espais públics
- VSEPO:** Violències sexuals en espais públics d'oci

10. Glossari

Algorisme d'actuació: normes establertes d'atenció davant qualsevol assetjament i/o agressió sexual.

Circuit d'actuació: conjunt d'informació que indica qui és responsable de cadascuna de les actuacions planificades en els protocols.

Coeducació: model transformador educatiu que, des de la crítica al patriarcat, pretén potenciar el desenvolupament integral de les persones sense limitacions associades al gènere.

Diversitat funcional: terme que substitueix el de discapacitat per pròpia iniciativa de les persones amb diversitat funcional per entendre's com a menys estigmatitzador.

Feminista: partidària del feminisme o en relació amb aquest o aquests (feminismes), entès com a teoria i com a moviment social i polític de presa de consciència de la dominació i opressió del sistema patriarcal que té com a objectiu transformar la societat des de l'acció.

Heteronormativitat: imposició del model heterosexual com a acceptable –per sobre d'altres– en tots els àmbits de relació, tant públics com privats.

Identitat de gènere: autopercepció i reconeixement de cadascú associat a un gènere, a diversos o a cap.

Interseccionalitat: interrelacions de diverses categories socials en una persona, que li fan apropar-se més o menys a situacions d'opressió o de privilegi.

Intersexualitat: condició natural en la qual un individu presenta discrepàncies entre el sexe cromosòmic, genital i les seves gònades, i posseeix característiques pròpies de femella i de mascle.

Orientació/opció sexual: desig i atracció física i emocional envers altra persona basant-se en el seu gènere en relació amb el teu.

Perspectiva de gènere: concepció epistemològica que no introdueix únicament les experiències i visions dels homes en qualsevol àmbit de l'esfera social i que persegueix la igualtat de gènere.

Prevenió situacional: anàlisi de les circumstàncies en les quals es cometen actes delictius que posa el focus en els símptomes dels delictes i no en les seves causes.

Racialització: procés de construcció i determinació de relacions socials desiguals, de dominació i d'opressió, determinades per característiques físiques o culturals, en relació amb la raça.

Sensibilització: conscienciació sobre la importància i el valor d'algun tema.

Socialització de gènere: procés a través del qual les persones d'una societat o cultura aprenen i assimilen un repertori de normes, que se suposa que són pròpies de cada sexe/gènere.

Submissió química: anul·lació de la voluntat d'una persona, a través de substàncies, amb l'objectiu de cometre algun delictes o agressió (generalment sexual) contra ella.

Transversalitat: mecanisme per a la incorporació i integració de qüestions concretes (en aquest cas, la perspectiva de gènere) en diferents àmbits, actuacions, etc.

11. Bibliografia i webgrafia

- ALABART, Anna; ARAGAY, Josep M.; SABATÉ, Juli (1992). «La Seguridad ciudadana y las encuestas de victimización en Barcelona». *Política y Sociedad*, núm. 10, p. 57-66. Disponible a: <<https://revistas.ucm.es/index.php/POSO/issue/view/POSO929212>>.
- ALSINA MURO, Carla (2016). *Protocol contra les agressions sexistes en festes majors. Estudi al voltant de les violències sexuals en contextos d'oci nocturn a l'espai públic*. Estudi elaborat en el marc del Màster en Estudis de Dones, Gènere i Ciutadania.
- ANTÍGONA. GRUP DE RECERCA DE DRETS I SOCIETAT EN PERSPECTIVA DE GÈNERE (2016). *L'abordatge de les violències sexuals a Catalunya*. [Consulta: 29 gener 2018]. Disponible a: <https://catalegclassicbeg.cultura.gencat.cat/record=b1585034~S70*cat>.
- ASSEMBLEA GENERAL DE LES NACIONS UNIDES (AGNU) (1993). *Declaració sobre l'eliminació de la violència contra la dona*. [Consulta: 13 febrer 2018]. Disponible a: <<http://www.ohchr.org/SP/ProfessionalInterest/Pages/ViolenceAgainstWomen.aspx>>.
- ASÚA, Adela (1998). «Las agresiones sexuales en el nuevo Código penal: imágenes culturales y discurso jurídico». A: *Análisis del Código penal desde la perspectiva de género* (p. 47-101). Vitoria - Gasteiz: Emakunde. Instituto Vasco de la Mujer.
- ASÚA, Adela (2008). «El significado de la violencia sexual contra las mujeres y la reformulación de la tutela penal en este ámbito. Inercias jurisprudenciales». A: LAURENZO COPELLO, Patricia; MAQUEDA ABREU, María Luisa; RUBIO CASTRO, Ana María (coord.). *Género, violencia y derecho* (pp. 131-170). València: Tirant lo Blanch.
- BARRÈRE, María Ángeles (2013). «El “acoso sexual”: una mirada a sus orígenes y a su evolución en la Unión Europea». A: GIL RUIZ, Juana María (coord). *Acoso sexual y acoso por razón de sexo: actuación de las administraciones públicas y de las empresas*. Madrid-Barcelona: Consejo General del Poder Judicial - Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (p. 17-50). [Consulta: 8 febrer 2018]. Disponible a: <https://ddd.uab.cat/pub/llobres/2013/113539/acosexacoraz_a2013.pdf>.
- BEIRAS, Adriano; CANTERA, Leonor M.; CASASANTA, Ana L. (2017). «La construcción de una metodología feminista cualitativa de enfoque narrativo-crítico». *Psicoperspectivas. Individuo y Sociedad*, vol. 16, núm. 2, p. 54-65. Disponible a: <<http://psicoperspectivas.cl/index.php/psicoperspectivas/article/viewFile/1012/662>>.
- BLÁQUEZ GRAF, Norma; FLORES PALACIOS, Fátima; RÍOS EVERARDO, Maribel (coord.) (2010). *Investigación feminista: epistemología, metodología y representaciones sociales*. México D.F.: Centro de Investigaciones Interdisciplinarias en Ciencias y Humanidades.

- Universidad Nacional Autónoma de México. Disponible a: <http://biblioteca.clacso.edu.ar/Mexico/ceiich-unam/20170428032751/pdf_1307.pdf>.
- BODELÓN, Encarnación (2009). «Las mujeres y las nuevas legislaciones sobre sus derechos: el caso del derecho a la seguridad». *Revista Catalana de Seguretat Pública*, 20, p. 79-91.
- BODELÓN, Encarnación; IGAREDA, Noelia (2013). «Las violencias sexuales y el acoso sexual en el ámbito universitario español». *Rivista di Criminologia, Vittimologia e Sicurezza*, 7, 2, p. 65-79.
- BODELÓN, Encarnación; IGAREDA, Noelia (2014). «Las violencias sexuales en las universidades: cuando lo que no se denuncia no existe». *REIC (Revista Española de Investigación Criminológica)*, núm. 12. [Consulta: 3 abril 2018]. Disponible a: <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4783305>>.
- BOLETÍN OFICIAL DEL ESTADO (1995). Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi penal. BOE de 24 de novembre, núm. 281, p. 33987-34058.
- BOLETÍN OFICIAL DEL ESTADO (2004). Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere. BOE de 29 de desembre, núm. 313, p. 42166-42197.
- BOLETÍN OFICIAL DEL ESTADO (2006). Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol, de reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya. BOE de 20 de juliol, núm. 172, p. 27269-27310.
- BOLETÍN OFICIAL DEL ESTADO (2007). Llei orgànica 3/2007, de 22 de març, per la igualtat efectiva de dones i homes. BOE de 23 de març, núm. 71, p. 12611-12645.
- BOLETÍN OFICIAL DEL ESTADO (2015). Llei 4/2015, de 27 d'abril, de l'Estatut de la víctima del delictes. BOE de 28 d'abril, núm. 101, p. 36569-36598.
- BOOOOO. INICIATIVA SOCIAL: <<http://boooooo.org>>.
- BUTLLETÍ OFICIAL DEL PARLAMENT DE CATALUNYA (2008). *Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista*. BOPC de 28 d'abril, núm. 251/VIII.
- CIVICUS: ALIANZA MUNDIAL PARA LA PARTICIPACIÓN CIUDADANA. *Seguimiento y evaluación*. Disponible a: <<https://www.civicus.org/documentos/toolkits/Seguimiento%20y%20evaluacion.pdf>>.
- COL·LECTIU PUNT 6 (2017). *Entorns habitables. Auditoria de seguretat urbana amb perspectiva de gènere a l'habitatge i entorn*. Barcelona: Col·lectiu Punt 6.
- COMITÈ CEDAW (1992). *Recomanació general núm. 19*. [Consulta: 13 febrer 2018]. Disponible a: <http://archive.ipu.org/splz-e/cuenca10/cedaw_19.pdf>.
- COMITÈ CEDAW (2017). *Recomanació general núm. 35, sobre la violència per raó de gènere contra la dona, per la qual s'actualitza la Recomanació general núm. 19*. [Consulta: 13 febrer 2018]. Disponible a: <<http://www.acnur.org/fileadmin/scripts/doc.php?file=fileadmin/Documentos/BDL/2017/11405>>.
- CONFERÈNCIA DIPLOMÀTICA DE PLENIPOTENCIARIS DE LES NACIONS UNIDES (1998). *Estatut de Roma de la Cort penal Internacional*. [Consulta: 13 febrer 2018]. Disponible a: <<http://www.acnur.org/fileadmin/scripts/doc.php?file=fileadmin/Documentos/BDL/2002/0033>>.

- CONFERÈNCIA MUNDIAL DE DRETS HUMANS (1993). *Declaració i Pla d'Acció de la Conferència de Viena de Drets Humans (1993)*. [Consulta: 13 febrer 2018]. Disponible a: <http://www.ohchr.org/Documents/Events/OHCHR20/VDPA_booklet_Spanish.pdf>.
- CONSELL D'EUROPA (2011). *Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra les dones i la violència domèstica*. [Consulta: 29 gener 2018]. Disponible a: <<https://www.msssi.gob.es/ssi/igualdadOportunidades/internacional/consejoeu/CAHVIO.pdf>>.
- CONSELL D'EUROPA (2014). *Conveni del Consell d'Europa sobre la lluita contra la violència envers les dones i la violència domèstica*. [Consulta: 13, febrer, 2018]. Disponible a: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2017.131.01.0013.01.SPA&toc=OJ:L:2017:131:TOC>.
- CONSELLERIA PRESIDENCIAL PER L'EQUITAT DE LA DONA: FONS DE DESENVOLUPAMENT DE NACIONS UNIDES PER LA DONA (1994). *Convenció Interamericana per a prevenir, sancionar i erradicar la violència envers les dones*. [Consulta: 13 febrer 2018]. Disponible a: <https://www.oas.org/dil/esp/convencion_belem_do_para.pdf>.
- Declaració i plataforma d'acció de Beijing/Pequín*. Adoptada a Beijing/Pequín el 1995 en la 4a Conferència Mundial de la Dona. [Consulta: 3 març 2018]. Disponible a: <<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20S.pdf>>.
- DIARI OFICIAL DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA (2009). Llei 11/2009, de 6 de juliol, de regulació administrativa dels espectacles públics i les activitats recreatives. DOGC de 13 de juliol, núm. 5419.
- DIARI OFICIAL DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA (2014). *Llei 11/2014 per a garantir els drets LGBTI i per erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia*. DOGC de 17 d'octubre, núm. 6730.
- DIARI OFICIAL DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA (2015). *Llei 17/2015, de 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes*. DOGC de 23 de juliol, núm. 6919.
- ESTRICH, Susan (1987). *Real Rape*. Cambdridge-Londres: Harvard University Press. [Edició en castellà: (2010). «Violación». A: DI CORLETO, Julieta (comp.). *Justicia, género y violencia* (p. 62 i s.). Libreria.]
- EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS (FRA) (2016). *Resumen de conclusiones*. [Consulta: 2 febrer 2018]. Disponible a: <http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vawsurvey-at-a-glance-oct14_es.pdf>.
- EXPÓSITO MOLINA, Carmen (2001). *¿Qué es eso de la interseccionalidad? Aproximación al tratamiento de la diversidad desde la perspectiva de género en España*. Barcelona: Grupo de Investigación Multiculturalismo y Género. Universitat de Barcelona. Disponible a: <<https://revistas.ucm.es/index.php/INFE/%20article/viewFile/41146/39358>>.
- FALÚ, Ana (2009). *Mujeres en la ciudad. De violencias y derechos*. Santiago de Chile: Red Mujer y Hábitat de América Latina. Ediciones SUR, p. 61-75.
- FREIXANENT MATEO, Maria (coord.) (2011). «No surtis sola». Espais públics segurs amb perspectiva de gènere. Bellaterra: Institut de Ciències Polítiques Socials. Universitat Autònoma de Barcelona.

- FREIXES, Teresa (dir.); PONFERRADA, Maribel (2016). *Investigació amb perspectiva de gènere. Investigació feminista i amb perspectiva de gènere punts claus i eines*. Bellaterra: Observatori per a la Igualtat. Universitat Autònoma de Barcelona. Disponible a: <<http://www.uab.cat/doc/ppt-genere-recerca>>.
- FUNDACIÓN SALUD Y COMUNIDAD. NOCTÁMBUL@OS (2018). *Informe anual 2016-2017*. [Consulta: 19 febrer 2018]. Disponible a: <<http://www.drogasgenero.info/noctambul/informes/#fb0=7>>.
- GARCÍA, Maria Dolors (2008). «¿Espacios asexuados o masculinidades y feminidades espaciales?: hacia una geografía del género». *SEMATA, Ciencias Sociales e Humanidades*, núm. 20, p. 25-51.
- GARCÍA, Violeta; MUNTANÉ, Isabel (2016). *Dones valentes: Per una nova informació sobre les violències sexuals*. [Consulta: 3 abril 2018]. Disponible a: <<http://aadas.org.es/wp-content/uploads/2017/01/DonesValentes-1.pdf>>.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2010). *Enquesta de violència masclista a Catalunya. Resultats destacats. Desembre, 2010*. [Consulta: 28 febrer 2018]. Disponible a: <http://interior.gencat.cat/web/.content/home/010_el_departament/publicacions/seguretat/estudis_i_enquestes/enquesta_de_violencia_masclista/Presentacio-RESULTATS_EVMC.pdf>.
- GONZÁLEZ ÁVILA, Manuel (2002). «Aspectos éticos de la evaluación cualitativa». *Revista Iberoamericana de Educación*, núm. 29, p. 85-103. Disponible a: <<https://rieoei.org/historico/documentos/rie29a04.htm>>.
- HILL COLLINS, Patricia (2004). *Black sexual politics: African Americans, gender, and the new racism*. Routledge. Disponible a: <<https://barzakhlentini.noblogs.org/files/2013/09/black-sexual-politics.pdf>>.
- IGAREDA, Noelia; BODELÓN, Encarna (2014). «Las violencias sexuales en las universidades. Cuando lo que no se denuncia no existe». *Revista Española de Investigación Criminológica*, núm. 12, p. 27.
- INSTITUT CATALÀ DE LES DONES. *Estàndards de servei del Protocol Marc*. Disponible a: <http://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/vm_protocol_estandards_servei_.pdf>.
- JIMÉNEZ SÁNCHEZ, Manuel; GARCÍA ESPÍN, Patricia (2015). *Los efectos de los procesos participativos en la sociedad civil. La opinión de los expertos*. Instituto de Estudios Sociales Avanzados. Disponible a: <<http://www.iesa.csic.es/publicaciones/080520150.pdf>>.
- LIBANO, Arantxa (2011). «La delincuencia sexual y el papel de la víctima en el proceso penal». A: RODRÍGUEZ LUNA, Ricardo; BODELÓN, Encarna (coord.) *Las violencias machistas contra las mujeres* (p. 41-53). Bellaterra: Servei de Publicacions. Universitat Autònoma de Barcelona.
- LOMBARDO, Emanuela (2006). *Mainstreaming, evaluación de impacto y presupuesto de género: conceptos y criterios*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid. Disponible a: <http://www.ief.es/documentos/investigacion/genero/impacto_genero/2007_IG_MainstreamingEvaluacPptos_Lombardo.pdf>.

- MICHAUD, Anne (2006). «Seguridad y convivencia: un flujo con enfoque de género en el espacio urbano». A: *Urbanisme i gènere, una visió necessària per a tothom* (p. 293-301). Barcelona: Diputació de Barcelona.
- MILLÁN MADERA, Sandra; SEPÚLVEDA GARCÍA DE LA TORRE, Ángeles; SEPÚLVEDA GARCÍA DE LA TORRE, Pilar; GONZÁLEZ MORI, Beatriz (2008). *Mujeres con discapacidad y violencia sexual: Guía para profesionales*. Sevilla: Consejería para la Igualdad y Bienestar Social. Junta de Andalucía.
- MINISTERIO DE SANIDAD, SERVICIOS SOCIALES E IGUALDAD (2015). *Macroencuesta de violencia contra la mujer 2015*. [Consulta: 28 febrero 2018]. Disponible a: <http://www.violenciagenero.msssi.gob.es/violenciaEnCifras/estudios/colecciones/pdf/Libro_22_Macroencuesta2015.pdf>.
- NAREDO, Maria (2009). «Adecuación de las políticas públicas de seguridad a las necesidades de las mujeres: una cuestión urgente». *Revista Catalana de Seguridad pública*, 20, p. 61-73.
- OBSERVATORIO NOCTÁMBUL@S. <<http://www.drogasgenero.info/noctambulas>>.
- PAIN, Rachel (2001). «Gender, Race, Age and Fear in the City. [Género, raza, edad y miedo en la ciudad]. *Urban Studies*, vol. 5, núm. 38, p. 899-913.
- PATEMAN, Carole (1987). *The Sexual Contract*. Stanford University Press.
- PATIÑO, María (2013). *Los espacios del miedo espacios físicos y simbólicos. Estudio de caso: Lavapiés (Madrid)*. [Consulta: 19 febrer 2018]. Disponible a: <<https://www.iiiedg.org/ca/recerca/Losespaciosdelmiedo.pdf>>.
- PEREA, Óscar D. (coord.) (2011). *Guía de evaluación de programas y proyectos sociales*. Plataforma de ONG de Acción Social. Disponible a: <http://www.plataformaong.org/ARCHIVO/documentos/biblioteca/1366137167_040.pdf>.
- PITCH, Tamar (2003). «Responsabilidades limitadas. Actores, conflictos y justicia penal». *Ad Hoc*, p. 135 i s.
- POBLE SEC FEMINISTA. <<http://www.poblesecfeminista.org>>.
- RODÓ-DE-ZÁRATE, Maria; ESTIVILL I CASTANY, Jordi (2016). *¿La calle es mía? Poder, miedo y estrategias de empoderamiento de mujeres jóvenes en un espacio público hostil*. Emakunde. Disponible a: <http://www.emakunde.euskadi.eus/contenidos/informacion/publicaciones_subvencionadas2/es_def/adjuntos/beca.2015.3.la_calle_es_mia.pdf>.
- SELBECK-BOWEN, Kathryn; BRISOLARA, Sharon; SIEGART, Denise; TISCHLER, Camille; WHITMORE, Elizabeth (2002). «Exploring feminist evaluation: The ground from which we rise». *New Directions for Evaluation*, núm. 96, p. 3-8. <<https://doi.org/10.1002/ev.62>>.
- SOLÁ GARCÍA, Miriam Esther (2011). *Ampliando nuestra mirada sobre la violencia de género. Herramientas para la transformación desde la perspectiva feminista-queer de la diversidad sexual. Informe final*. Disponible a: <https://www.diba.cat/c/document_library/get_file?uuid=d972dc4f-0849-4b23-a6d3-a8041a1b111d&groupId=232140>.

- SUMMERS, Lucía (2009). «Las técnicas de prevención situacional del delito aplicadas a la delincuencia juvenil». *Revista de Derecho Penal y Criminología*, 3a época, núm. 1, p. 395-409. Disponible a: <<http://e-spacio.uned.es/fez/eserv/bibliuned:DerechopenalyCriminologia-2009-1-30360/PDF>>.
- TARDÓN RECIO, Bárbara (2017). *La violencia sexual: desarrollos feministas, mitos y respuestas normativas globales*. Madrid: Instituto Universitario de Estudios de la Mujer. Universidad Autónoma de Madrid. Disponible a: <<https://repositorio.uam.es/handle/10486/680682>>.
- VALLE, Teresa del (1997). *Andamios para una nueva ciudad. Lecturas desde la antropología*. Madrid: Ediciones Cátedra.
- VICENTE, Rosario de (2000). *Los delitos contra la libertad sexual desde la perspectiva de género*. [Consulta: 13 febrero 2018]. Disponible a: <https://www.unifr.ch/ddp1/derechopenal/anuario/an_1999_07.pdf>.
- ZBAIRI, Nabila Elisabeth (2015). *El stalking como nueva forma de acoso: las limitaciones de la regulación y la intervención actuales*. Treball de final de grau, dirigit per Encarnación Bodelón González. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

12. Annexos

Annex 1. Marc normatiu de les violències sexuals a l'espai públic (ampliació)

Àmbit internacional

Des de l'any 1992, la violència contra les dones per raons de gènere és reconeguda internacionalment com una forma de discriminació envers les dones i, per tant, com una violació dels seus drets humans.¹ Pel que fa al dret internacional dels drets humans, comptem avui en dia amb un ampli marc normatiu respecte d'aquestes violències, incloent-hi les violències sexuals, en tots els àmbits.² Dins dels instruments rellevants per a Catalunya, els més recents són, en el sistema de Nacions Unides, la Recomanació general 35 (2017) del Comitè CEDAW, i en el sistema europeu, el Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra les dones i la violència domèstica (o Conveni d'Istanbul, en vigor des de 2014).

La recent Recomanació General 35 (2017) del Comitè CEDAW sistematitza la interpretació i les recomanacions del Comitè cap als estats en relació amb aquestes violències en els últims vint-i-cinc anys, i és, per tant, plenament aplicable a les VSEP. La RG 35 reitera que les violències masclistes han de ser enteses «com a problema social més que individual, que exigeix respostes integrals, més enllà d'aquelles relatives a successos concrets, autors i víctimes i supervivents», la qual cosa és particularment rellevant en el cas de les VSEP.

La RG 35 clarifica que les obligacions que es deriven del marc internacional de drets humans «abasten totes les esferes d'actuació de l'Estat, entre elles els poders legislatiu, executiu i judicial, a escala federal, nacional, subnacional i local», incloent-hi serveis descentralitzats i privatitzats,³ aspecte que també és explicat en el Conveni d'Istanbul.⁴ D'aquesta manera, també per fer front a les VSEP les obligacions de l'Estat són aplicables en totes les escales, incloent-hi la d'intervenció municipal.

---

1. Recomanació general 19 (1992) del Comitè CEDAW.

2. Incloent-hi, a escala global i europea, la Recomanació general 19 del Comitè CEDAW (1992), la Declaració sobre l'eliminació de la violència contra la dona (1993), la Declaració i Plataforma d'acció de Beijing (1995), l'Estatut de Roma de la Cort Penal Internacional (1998), el Conveni d'Istanbul (2011) i la Recomanació general 35 del Comitè CEDAW (2017), entre d'altres.

3. RG 35 par. 26.

4. Art. 7.3 del Conveni d'Istanbul.

En la RG 35, el Comitè CEDAW emfatitza que les violències masclistes adopten múltiples formes, incloent-hi «actes o omissions destinats a causar o que puguin causar o provocar la mort o un dany o sofriment físic, sexual, psicològic o econòmic per a les dones, amenaces de tals actes, assetjament, coacció i privació arbitrària de la llibertat». En el cas de les VSEP, a més poden veure's afectats altres drets, com ara «la salut, la llibertat i la seguretat de la persona, (...) la llibertat d'expressió, de circulació, de participació, de reunió i d'associació».

Tant la RG 35 com el Conveni d'Istanbul⁵ assenyalen que s'ha de tenir una perspectiva interseccional en l'abordatge de totes les violències masclistes. És a dir, que cal reconèixer que les dones experimenten «formes múltiples i interrelacionades de discriminació,⁶ que tenen un agreujant efecte negatiu» i, en conseqüència, que la violència afecta algunes dones en diferent mesura o en diferents formes que requereixen respostes adequades. Pel que fa a les VSEP, podem pensar especialment, per exemple, que l'edat és un factor que s'ha de tenir en compte, ja que sovint les VSEP afecten de manera desproporcionada les nenes, adolescents i dones joves, així com la situació socioeconòmica, ja que, per exemple, les dones sensesostre, que viuen al carrer, a més pateixen uns alts nivells de violències masclistes i, en particular, sexuals.⁷

Tots els instruments internacionals reconeixen que les violències masclistes es produeixen en tots els espais i esferes de la interacció humana, ja siguin públics o privats.⁸ I això inclou «la comunitat, els espais públics, els llocs de treball i d'oci, la política, l'esport», entre d'altres. En tots aquests entorns, les violències masclistes poden ser comeses tant per agents estatals com per persones particulars.⁹ La RG 35 també assenjala que diversos factors socials i polítics poden tenir un impacte en les violències masclistes, com, per exemple, quan els disturbis o altres situacions d'alteració de l'ordre públic poden donar lloc a diverses manifestacions de VSEP, ja siguin comeses per persones privades o per agents de l'Estat, com ara policies o altres forces de l'ordre.¹⁰

Davant de les violències masclistes, els estats –incloent-hi el poder judicial, legislatiu i executiu a escala nacional, autonòmica i local– tenen obligacions relacionades amb la prevenció, la protecció, l'enjudiciament i sanció, així com en relació amb la reparació de les víctimes. A continuació analitzem les més rellevants en relació amb l'abordatge de les VSEP des de l'àmbit municipal, en particular en la prevenció, protecció i reparació.

5. Art. 5 Conveni d'Istanbul.

6. Aquests factors de discriminació inclouen «l'origen ètnic o la raça de la dona, la condició de minoria o indígena, el color, la situació socioeconòmica i/o les castes, l'idioma, la religió o les creences, l'opinió política, l'origen nacional, l'estat civil, la maternitat, l'edat, la procedència urbana o rural, l'estat de salut, la discapacitat, els drets de propietat, la condició de lesbiana, bisexual, transgènere o intersexual, l'analfabetisme, la sol·licitud d'asil, la condició de refugiada, i desplaçada interna o apàtrida, la viduïtat, l'estatus migratori», entre d'altres.

7. Vegeu, per exemple, <http://ibdigital.uib.cat/greenstone/collect/anuariEnvelliment/index/assoc/2016_anuari_envelliment_p483.dir/2016_anuari_envelliment_p483.pdf>.

8. Art. 4.1 Conveni d'Istanbul i RG 35 par. 20.

9. Art. 5 Conveni d'Istanbul.

10. En aquest darrer cas, les violències sexuals fins i tot poden ser constitutives de formes de tortura.

Pel que fa a la prevenció, l'Estat ha d'adoptar totes les mesures adequades per abordar i erradicar els estereotips, prejudicis, costums i pràctiques que justifiquen o promouen les violències masclistes.¹¹ Això inclou el desenvolupament de programes de conscienciació en totes les escales,¹² incloent-hi la municipal, que promoguin una comprensió de les violències masclistes com quelcom inacceptable i perjudicial, proporcionin informació sobre els recursos disponibles i fomentin la denúncia i la intervenció de tercers davant les violències. També han de desmantellar «la creença generalitzada sobre la culpabilització de les víctimes per la qual les dones són responsables de la seva pròpia seguretat i de la violència que pateixen».¹³ Aquest programes s'han de dirigir a les dones i els homes en totes les esferes de la societat; al personal docent, sanitari, de serveis socials i l'encarregat de fer complir la llei, i altres professionals i organismes, en particular a escala local. A més, hi ha d'haver capacitació, educació i formació obligatòries per al personal públic i privat que pot estar en contacte amb víctimes de violències masclistes.¹⁴

El Comitè CEDAW assenyalava que, dins la prevenció, s'hi inclou l'elaboració i aplicació de «mesures eficaces perquè els espais públics siguin segurs i accessibles per a totes les dones i les nenes, en particular mitjançant la promoció i el suport de mesures basades en la comunitat amb la participació de grups de dones», incloent-hi «la garantia d'una infraestructura física adequada que inclogui la il·luminació en zones urbanes i rurals».¹⁵

Les mesures preventives han d'incloure també la participació dels mitjans de comunicació –per a l'erradicació de les imatges estereotipades de les dones–,¹⁶ als quals, com a instrument d'informació per excel·lència, i lluny de ser transmissors objectius de la realitat, els discursos emesos, implícits i explícits, els converteixen en agents fonamentals per a la difusió, consolidació i perpetuació de mites, idees, creences, valors, arquetips i estereotips (García i Muntané, 2016). Exerceixen de transmissors del poder i perpetuació del sistema dominant de l'home sobre la dona i la naturalització amb la qual la societat assumeix aquest imaginari, en el qual les violències sexuals s'inscriuen dins d'una òptica de poder heteropatriarcal i s'estructuren com una eina de perpetuació

---

11. Art. 5 de la Convenció per a l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació contra les Dones. Art. 12 Conveni d'Istanbul.

12. Art. 13 Conveni d'Istanbul.

13. RG 35 par. 35 b).

14. RG 35 par. 38 i art. 15 Conveni d'Istanbul.

15. RG 35 par. 36.

16. Bodelón i Igareda (2014) mostren que resulta especialment difícil identificar les formes d'assetjament sexual si els fets són inicialment positius i agradables, i només més tard es perceben com a formes d'agressió (en l'estudi que van dur a terme a les universitats, per les estudiants). També es reflecteixen els estereotips sobre les violències masclistes en la qüestió de si determinats tipus de dones o estils de vida poden influir en la possibilitat que les dones pateixin un risc més alt de ser víctimes de violència sexual. En aquest sentit, les autores determinen que la sexualitat juga un paper clau en la comprensió de per què aquests episodis de violència sexual de gènere tenen lloc, quines són les dones que els pateixen i com ho viuen. Algunes de les dones són objecte de crítiques, precisament, perquè viuen una vida sexual molt lliure i moderna, i aquesta manera de viure la seva sexualitat és vista com l'explicació del fet que es converteixen en víctimes (un atac a aquesta pot constituir el pitjor atac a la seva dignitat com a dones).

d'aquest poder.¹⁷ I del sector privat, en particular de les empreses i la seva responsabilitat davant aquestes violències dins de l'abast de la seva acció.¹⁸

Quant a la protecció, l'Estat (incloent-hi l'escala municipal) ha de proporcionar serveis accessibles, assequibles i adequats per protegir les dones contra les violències masclistes i evitar la seva reiteració, sense que sigui necessari que les víctimes o supervivents iniciïn accions legals.¹⁹ Els serveis d'atenció sanitària haurien d'incloure serveis oportuns i amplis de salut mental, sexual i reproductiva, en particular anticonceptius d'emergència i la profilaxi postexposició contra el VIH. S'han d'oferir serveis de suport especialitzats per a les dones, com ara centres de crisi (com els *rape crisis centres*) segurs i adequadament equipats, entre d'altres.²⁰

La protecció també inclou l'elaboració i difusió d'informació accessible, a través de mitjans de comunicació diversos, sobre els recursos disponibles per a les víctimes i supervivents, incloses les reparacions, adreçada a totes les dones, especialment a les afectades per múltiples formes de discriminació, com aquelles amb diversitat funcional, analfabetes o que tenen un coneixement nul o limitat dels idiomes oficials del país.²¹

És important assenyalar que la RG 35 recorda que els estats també han d'eliminar «les pràctiques institucionals i la conducta i el comportament dels funcionaris públics que constitueixin violència per raons de gènere contra les dones, o que tolerin aquesta violència, i proporcionin un context per a la falta d'una resposta o per a una resposta negligent». Això inclou tot els agents públics, a escala estatal, autonòmica i local, i inclou l'obligació «d'investigar de manera adequada i sancionar la ineficiència, la complicitat i la negligència per part de les autoritats públiques responsables del registre, la prevenció o la investigació d'aquesta violència o que presten serveis a les víctimes i supervivents».²²

Finalment, tots dos instruments fan referència a la reparació de les víctimes.²³ En aquest aspecte, a més, la RG 35 fa èmfasi en els programes de reparació transformadora, és a dir, la reparació que aborda la discriminació que va causar la violència o que hi va contribuir, considerant tant aspectes individuals com socials.

Tant el Conveni d'Istanbul com la RG 35 reafirmen la necessitat que els estats dotin de pressupost adequat totes aquestes mesures, i que comptin amb registres estadístics i

17. García i Muntané (2016) exposen que els mitjans de comunicació tracten les informacions sobre les dones que han viscut violències sexuals amb una falta de perspectiva de gènere que no contribueix al canvi social cap a unes relacions d'igualtat entre dona i home. Com a conseqüència, la transmissió dels estereotips sexistes de la societat heteropatriarcal limita la possibilitat de prendre consciència sobre el sexisme i les violències sexuals que pateixen les dones pel fet de ser dones i, per tant, no contribueix a la seva erradicació. D'una banda, les informacions sobre violències sexuals no són habituals i això és pot interpretar com que no s'identifiquen com un problema social i cultural i, per tant, no requereix d'una intervenció política. D'altra banda, quan apareixen, els discursos s'elaboren d'esquenes a les experiències i les emocions de les dones que han viscut una agressió sexual i a les conseqüències que aquests discursos tenen en les vides i els processos de recuperació d'aquestes dones.

18. RG 35 par. 37 i 39 i art. 17 Conveni d'Istanbul.

19. Art. 18.4 Conveni d'Istanbul i RG 35 par. 40 b).

20. RG 35 par. 40 i art. 25 Conveni d'Istanbul.

21. Art. 19 Conveni d'Istanbul i RG 35 par. 43.

22. RG 35 par. 23 i 26.

23. Art. 30 Conveni d'Istanbul i RG 35 par. 46 i 47.

estudis per conèixer l'abast de les diverses formes de violències i per dissenyar polítiques adequades.²⁴

Per altra banda, i pel que fa a les persones que desenvolupen la seva activitat laboral en espais d'oci o esdeveniments festius –per exemple, cambreres i cambrers–, s'ha de tenir en compte l'assetjament sexual en l'àmbit laboral. Aquest, en particular, ha estat abordat per la Unió Europea en diverses resolucions i directives. El 1987 es va publicar l'informe *La dignitat de la dona a la feina. Informe sobre el problema de l'assetjament sexual als estats membres de la Comunitat Europea*, que esmenta l'assetjament sexual com un acte il·lícit prohibit per raó de la discriminació sexual que provoca, en consonància amb la construcció teòrica elaborada pel dret internacional. La Declaració del Consell de la Unió Europea, de 19 de desembre de 1991, relativa a l'aplicació de la Recomanació de la Comissió sobre la protecció de la dignitat de la dona i de l'home a la feina, que inclou el codi pràctic encaminat a combatre l'assetjament sexual, constitueix la norma europea de desenvolupament en matèria preventiva sobre aquesta matèria. En aquest sentit, la Directiva 2002/73/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 23 de setembre de 2002, que modifica la Directiva 76/207/CEE del Consell, relativa a l'aplicació del principi d'igualtat de tracte entre homes i dones pel que fa a l'accés al treball, la formació i la promoció professionals i a les condicions de treball, assenjala que l'assetjament sexual es considerarà discriminació per raó de sexe al lloc de treball quan es produeixi un comportament no desitjat relatiu al sexe amb el propòsit d'afectar la dignitat d'una persona o crear un entorn intimidatori, hostil, ofensiu o molest, especialment si la víctima rebutja aquest comportament, i si s'utilitza com a base per a una decisió que l'afecti.

La Directiva 2006/54/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 5 de juliol de 2006, relativa a l'aplicació del principi d'igualtat d'oportunitats i igualtat de tracte entre homes i dones en assumptes d'ocupació, expressa que l'assetjament sexual és contrari al principi d'igualtat de tracte entre homes i dones i constitueix discriminació per raó de sexe a l'efecte d'aquesta directiva. Aquesta forma de discriminació es produeix no només al lloc de treball, sinó també en el context de l'accés a l'ocupació, la formació professional i la promoció. Per tant, s'ha de prohibir i ha d'estar subjecta a sancions efectives, proporcionades i dissuasives.

També en l'àmbit comunitari han abordat aquesta qüestió el Codi de conducta sobre les mesures per combatre l'assetjament sexual i l'Acord marc europeu sobre l'assetjament i la violència en el treball, de 26 d'abril de 2007.

Altres organismes internacionals, com, per exemple, l'Organització Internacional del Treball (OIT), tenen altres regulacions específiques rellevants. L'OIT, l'any 1958, va impulsar el Conveni núm. 111, el qual incloïa la discriminació sexual com un tipus de discriminació que té per objecte anul·lar o alterar la igualtat d'oportunitats o de tracte en el treball i l'ocupació. La Conferència Internacional del Treball va aprovar el 1985 la Resolució relativa a la igualtat d'oportunitats i de tracte per als treballadors i les treba-

---

24. Art. 8 i 11 del Conveni d'Istanbul i RG 35 par. 48-53.

lladores en l'ocupació, que denuncia que els assetjaments de naturalesa sexual al lloc de feina perjudiquen les condicions de treball i les perspectives d'ascens de les treballadores i treballadors. Per tant, les polítiques que promouen la igualtat han de contenir l'adopció de mesures destinades a lluitar contra l'assetjament.

Àmbit estatal

El discurs jurídic contribueix a configurar els conceptes i categories de violències sexuals (Antígona, 2016), però es mostra molt limitat des de la perspectiva dels drets de les dones. En una primera aproximació a aquest marc normatiu s'exposa que una distinció central en l'àmbit normatiu és la que separa les esferes en les quals es produeixen les violències masculistes: les respostes normatives són diferents segons si la violència és exercida en l'esfera de la parella o en un altre àmbit, com és el laboral. I si bé poden ser útils les distincions, suposen una categoria rígida que pot provocar actuacions insuficients o inadequades, donat que no tots els elements que caracteritzen una forma de violència es produeixen de manera aïllada. També, hi ha resistències a la incorporació dels nous àmbits que influeixen en la seva conceptualització, com les noves tecnologies o la influència dels mitjans de comunicació, que tornen a evidenciar la separació entre l'àmbit privat de la violència que té lloc en la parella o la família, i les violències que tenen lloc en l'àmbit públic, social i comunitari (emprant el llenguatge que la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masculista, comprèn per als fenòmens que inclouen la mutilació genital femenina, els matrimonis forçats i el tràfic d'éssers humans amb finalitat d'explotació sexual o de prostitució forçada).

A l'Estat espanyol, la legislació sobre les violències sexuals advoca per una pluralitat de fonts jurídiques (tant a escala nacional com autonòmica i local) amb la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, el Codi penal (amb les reformes de 2010 i 2015) i l'Estatut de la víctima del delict (2015).

La Llei orgànica 1/2004, assenyalava en el seu article 1 que la «violència de gènere» és la que «com a manifestació de la discriminació, la situació de desigualtat i les relacions de poder dels homes sobre les dones, exerceixen sobre aquestes els qui siguin o hagin estat els seus cònjuges o els qui estiguin o hagin estat lligats a elles per relacions similars d'afectivitat». Tot i que aquesta llei comprèn tot acte de violència física i psicològica, incloses les agressions a la llibertat sexual, les amenaces, les coaccions o la privació arbitrària de llibertat que ocorrin en l'àmbit de la parella o exparella, en cap moment del seu desenvolupament explicita, respecte de les agressions a la llibertat sexual, quines són les mesures específiques i quins són els recursos indispensables per al seu abordatge.

Les violències sexuals en el codi penal

Pel que fa a la resposta penal vers les violències sexuals, es troba centrada en les conductes individuals amb una responsabilitat individual i un dany envers una víctima també individual. Si bé la sanció penal és una de les obligacions de l'Estat davant certes formes

de violències masclistes, la responsabilitat de l'Estat, com ja hem assenyalat, no s'escapa amb la sanció dels delictes de violència sexual, sinó que ha d'incloure també la prevenció, la protecció i la reparació per a les qui els pateixen. Aquest excessiu èmfasi en el pla individual ha invisibilitzat la naturalesa social i cultural, donat que són els valors socials i culturals que predominen a la societat, revestint una estructura patriarcal i heteronormativa, que legitimen i promouen aquestes violències.

En particular, d'acord amb Vicente (2000:84), la tradicional regulació penal dels anomenats «delictes sexuals» ha sigut un exponent clar de la funció de les normes jurídiques en la recreació dels estereotips i rols socials que han definit durant segles la distribució desigual de drets i obligacions, discriminant les possibilitats de les dones. Així, destaca l'autora com és la regla en la vida social de molts països, on l'home ha fixat l'abast i la intensitat de la protecció penal de la dona, i no ho ha fet tant en funció dels interessos femenins com en funció dels estrictament masculins en tant que indirectament poden ser suposadament lesionats per la conducta de la dona.

Sobre la base d'aquesta regulació, el moviment feminista s'ha preocupat des de finals del segle XIX de la violència sexual, entesa com «una gamma d'accions violentes el denominador comú de les quals sembla ser la diferència sexual» (Pitch, 2003:260). Per la seva banda, els codis penals s'han centrat en la construcció del concepte de «violació» (Estrich, 2010:62).

En el nostre Codi penal, en primer lloc, la referència a les violències sexuals apareix en el títol I, capítol IV, «De les circumstàncies que agreugen la responsabilitat criminal», en l'article 22.4, en què els delictes de violències sexuals poden ser agreujats sota el nou agreujant general per motius discriminatoris, com a delictes comesos per «raons de gènere». La raó per a la seva introducció és que el gènere, entès de conformitat amb el Conveni d'Istanbul, com «els papers, comportaments o activitats i atribucions socialment construïdes que una societat concreta considera propis de dones o homes», pot constituir el fonament d'accions discriminatòries diferents del que abasta la referència al sexe. Es modifiquen, així, les circumstàncies agreujants 4a i 8a de l'article 22:

«4a Cometre el delicte per motius racistes, antisemites o una altra classe de discriminació referent a la ideologia, religió o creences de la víctima, l'ètnia, raça o nació a la qual pertanyi, el seu sexe, orientació o identitat sexual, raons de gènere, la malaltia o discapacitat que pateixi.»

A més, hi ha referències a la violència sexual en diverses figures penals, com l'homicidi, les detencions il·legals, el segrest i les amenaces. Així, en el títol I, «De l'homicidi i les seves formes», l'article 140 (assassinat sexual, o feminicidi sexual) determina:

«1. L'assassinat ha de ser castigat amb una pena de presó permanent revisable quan concorri alguna de les circumstàncies següents: (...)

2a Que el fet sigui subsegüent a un delicte contra la llibertat sexual que l'autor hagi comès sobre la víctima.»

En el títol VI, «Delictes contra la llibertat», el capítol I, «De les detencions il·legals i segrestos», l'art 166 (segrest amb finalitat sexual) estableix:

«2. El fet ha de ser castigat amb una pena de quinze a vint anys de presó, en el cas de detenció il·legal, i de vint a vint-i-cinc anys de presó, en el de segrest, quan concorri alguna de les circumstàncies següents: (...)

- b) Que l'autor hagi portat a terme la detenció il·legal o el segrest amb la intenció d'atemptar contra la llibertat o la indemnitat sexual de la víctima, o hagi actuat posteriorment amb aquesta finalitat.»

I en el capítol II, «De les amenaces», l'article 169 (amenaces):

«El qui amenaci una altra persona de causar a ella, a la seva família o a altres persones amb les quals estigui íntimament vinculada un mal que constitueixi delictes d'homicidi, lesions, avortament, contra la llibertat, tortures i contra la integritat moral, la llibertat sexual, la intimitat, l'honor, el patrimoni i l'ordre socioeconòmic (...).»

En el títol VIII, es troben els delictes contra la llibertat i indemnitat sexuals, en què es distingeixen les agressions, els abusos i l'assetjament sexual, així com els delictes d'exhibicionisme i provocació sexual, i delictes relatius a la prostitució, explotació sexual i corrupció de persones menors d'edat. Tots aquests delictes es poden produir tant en l'àmbit públic com privat.

Agressions i abusos sexuals

D'acord amb el nostre marc normatiu, **l'agressió es diferencia de l'abús sexual en la manera com es comet l'acció, és a dir, en l'existència de violència física o intimidació psíquica que es dirigeix a aconseguir un contacte corporal. Si el contacte sexual comporta accés vaginal, anal o bucal, l'agressió sexual constitueix una violació.**

Les agressions sexuals són definides en l'article 178 en els següents termes:

«El que atempti contra la llibertat sexual d'una altra persona, utilitzant violència o intimidació, ha de ser castigat com a responsable d'agressió sexual amb la pena de presó d'un a cinc anys.»

La llei ha optat per una definició general àmplia que admet modalitats de comissió anteriorment no susceptibles d'incloure en les **agressions sexuals**. D'aquesta manera s'entén que constitueixen atacs a la llibertat sexual no només els efectuats per l'agressor sobre la víctima, sinó també el fet d'obligar-la a realitzar determinades manipulacions de contingut sexual sobre ella mateixa o sobre un tercer. Tanmateix, permet la inclusió en el tipus d'aquells casos de fustigació sexual, persecucions intimidatòries per transmetre a la víctima missatges de caràcter sexual, realitzar tocaments no desitjats quan

s'acorrals la víctima o aprofitant les aglomeracions. Ara bé, en els casos d'agressió sexual amb contacte corporal, exposa el tipus que aquest necessita complir una condició d'especial gravetat perquè sigui considerat com a tal (donat que resultaria contrari al principi d'intervenció mínima del dret penal), si bé es corre el perill que es deixin fora del tipus altres actes de naturalesa sexual no consentits que es podrien considerar de més escassa entitat (quan contribueixen de manera exponencial a reiterar la construcció simbòlica del cos de les dones vist com a una potencial diana d'agressions).

En aquest sentit, s'està d'acord a considerar que les conductes incloses en l'article 178 són aquelles que representen un atac a la llibertat «negativa», és a dir, al dret a negar-se a una activitat sexual no volguda. No seria un delictes d'aquest tipus la violència exercida sobre una altra persona per impedir-li que mantingui una determinada relació sexual amb una altra persona. Aquest cas s'emmarcaria en els delictes genèrics contra la llibertat (coaccions, amenaces) o contra la integritat corporal (lesions) (Asúa, 1998:84).

En relació amb la descripció de l'agressió sexual, cal recordar que, tal com enuncia l'article 178 del Codi penal, el delictes d'agressió sexual es configura a partir de l'acció d'atemptar «contra la llibertat sexual d'una altra persona». Ara bé, regular la conducta típica mitjançant una única al·lusió a la lesió al bé jurídic («llibertat sexual») deixa les jutgesses i els jutges la tasca de definir quines són les conductes compreses en el tipus penal. Per això, jutgesses i jutges avaluen bàsicament tres nocions: quins actes tenen connotació sexual, si és necessària l'existència de contacte corporal i, bàsicament, si existeix «violència o intimidació»: els mitjans que diferencien el delictes d'agressió del d'abús sexual (Antígona, 2016).

La definició d'un acte de naturalesa sexual ha estat àmpliament discutida, i, en general, l'element més qüestionable és l'apel·lació a l'excitació eròtica o la passió libidinosa de l'autor, que encara reapareix en nombroses resolucions com a element de referència per quantificar les agressions en funció de la continuïtat o no continuïtat de la mateixa pulsio sexual en l'autor. Si partim del fet que el desvalor de la conducta està basat en el detriment de la llibertat i intimitat corporal i sexual, no és «l'*ànim libidinós o propòsit de satisfacció sexual*» el que «tenyeix d'antijuridicitat» la conducta, com encara és possible llegir en algunes sentències (Asúa, 2008:166).

Respecte de la necessitat de contacte físic per a la configuració del delictes, l'exigència d'aquest requisit a ultrança ha conduït en alguns casos a deixar impunes situacions en què, efectivament, s'ha lesionat la llibertat sexual del subjecte passiu, raó per la qual és un requisit que s'ha de corroborar curosament. Quant a la violència necessària perquè es configuri el delictes, esdevé clau el concepte de resistència. En la concepció patriarcal tradicional hi ha violència en la mesura que hi ha resistència, i per això la noció de violència està visiblement lligada al resultat de lesions físiques, assumpte analitzat en l'apartat següent. En qualsevol dels casos, la jurisprudència ha sostingut que «la mera oposició» a la realització de la conducta resulta suficient per a la configuració del delictes de violació.

I pel que fa al mitjà de comissió del delictes restant, intimidar és causar por. En la majoria dels casos d'agressions sexuals es presenten al mateix temps els dos mitjans de

comissió del delictes (violència i intimidació), de manera que hi concorre una combinació entre tots dos.

D'acord amb l'article 179, la **violació és una forma agreujada d'agressió sexual**:

«Quan l'**agressió sexual** consisteixi en accés carnal per via vaginal, anal o bucal, o introducció de membres corporals o objectes per alguna de les dues primeres vies, el responsable serà castigat com a reu de violació amb la pena de presó de sis a 12 anys.»

I l'article 180 estableix una sèrie d'agreujants per a aquestes conductes:

- «1. Les conductes anteriors han de ser castigades amb les penes de presó de cinc a deu anys per a les agressions de l'article 178, i de dotze a quinze anys per a les de l'article 179, quan es doni alguna de les circumstàncies següents:
  - 1a. Quan la violència o intimidació exercides siguin de caràcter particularment degradant o vexatori.
  - 2a. Quan els fets es cometin per l'actuació conjunta de dues persones o més.
  - 3a. Quan la víctima sigui especialment vulnerable, per raó de la seva edat, malaltia, discapacitat o situació, llevat del que disposa l'article 183.
  - 4a. Quan, per a l'execució del delictes, el responsable s'hagi prevalgut d'una relació de superioritat o parentiu, pel fet de ser ascendent, descendent o germà, per naturalesa o adopció, o afins, amb la víctima.
  - 5a. Quan l'autor faci ús d'armes o altres mitjans igualment perillosos, susceptibles de produir la mort o alguna de les lesions que preveuen els articles 149 i 150 d'aquest Codi, sens perjudici de la pena que pugui correspondre per la mort o les lesions causades.
- 2. Si hi concorren dues d'aquestes circumstàncies o més, les penes que preveu aquest article s'han d'imposar en la seva meitat superior.»

En relació amb els **abusos sexuals**, es tracta de conductes de contingut sexual que vulnereu la llibertat sexual d'una persona sense el seu consentiment, però sense que es faci ús de violència o intimidació. Estan sancionats d'acord amb l'article 181:

- «1. Qui dugui a terme actes que atemptin contra la llibertat o la indemnitat sexual d'una altra persona, sense violència o intimidació i sense el consentiment d'aquesta altra persona, ha de ser castigat, com a responsable d'abús sexual, amb la pena de presó d'un a tres anys o una multa de divuit a vint-i-quatre mesos.
- 2. Als efectes de l'apartat anterior, es consideren abusos sexuals no consentits els que s'executin sobre persones que es trobin privades de sentit o del trastorn mental de les quals s'abusi, així com els que es cometin anul·lant la voluntat de la víctima mitjançant l'ús de fàrmacs, drogues o qualsevol altra substància natural o química idònia a aquest efecte.
- 3. La mateixa pena s'ha d'imposar si el consentiment s'obté quan el responsable es preval d'una situació de superioritat manifesta que coarti la llibertat de la víctima.

4. En tots els casos anteriors, quan l'abús sexual consisteixi en accés carnal per via vaginal, anal o bucal, o introducció de membres corporals o objectes per alguna de les dues primeres vies, el responsable ha de ser castigat amb la pena de presó de quatre a deu anys.»

D'acord amb aquesta regulació, el que s'anomena *incapacitated rape* o «violació per submissió química», és a dir, violència sexual que es comet aprofitant l'incapacitat de consentir de les víctimes a causa de l'alcohol o les drogues, d'acord amb la normativa penal espanyola no es consideren agressions sexuals, sinó simplement abusos. Això és particularment greu en el context de les VSEPO, que és on més freqüentment es produeixen.

Segons dades del Consell General del Poder Judicial, el 2015 la Sala penal del Tribunal Suprem va resoldre 104 casos d'abusos sexuals, 20 dels quals (el 27,9%) referien a abusos sexuals sobre persones que es trobaven privades de sentit o en què es va produir un abús del seu trastorn mental, així com aquells que s'han comès anul·lant la voluntat de la víctima mitjançant l'ús de substàncies (casos de vulnerabilitat química de la qual s'aprofita l'agressor o casos de reducció del nivell de consciència mitjançant el subministrament de drogues, fàrmacs o substàncies per part de l'agressor, associat o no al consum d'alcohol, fàrmacs o drogues per la víctima, que són els casos de submissió química).

La jurisprudència del Tribunal Suprem estableix que el consentiment requereix la capacitat d'entendre i conèixer les repercussions dels propis actes. Per tant, es produirà un delictes d'abús sexual quan la víctima es trobi impedida per comprendre o actuar conforme a aquesta comprensió de forma que l'impediment determini la manca d'aptitud per conèixer la transcendència i repercussió de la relació sexual. Sol tractar-se de casos en els quals la víctima es troba «privada del sentit».²⁵ Per aquest motiu, en casos d'abusos sexuals mitjançant aprofitament o subministrament de tòxics a la víctima, no és necessari que es tracti de substàncies que deixin la víctima inerta, sinó que el fet que el seu consum disminueixi les capacitats de la víctima, de manera que quedin anul·lades, és suficients per considerar que qui s'aprofita d'aquesta circumstància serà considerat com a autor material de delictes d'abusos sexuals (STS 5568/2013).

L'apartat 1 de l'article 182, per la seva banda, sanciona «El que, intervenint-hi engany o abusant d'una posició reconeguda de confiança, autoritat o influència sobre la víctima, dugui a terme actes de caràcter sexual amb persona més gran de setze anys i menor de divuit, ha de ser castigat amb la pena de presó d'un a tres anys».

El capítol II bis sanciona els abusos i agressions sexuals a persones menors de 16 anys amb penes més severes que quan es tracta de persones majors d'edat. Només «El consentiment lliure del menor de setze anys exclou la responsabilitat penal pels delictes que

---

25. Expressió clarificada per la jurisprudència del Tribunal Suprem, que determina que no suposa que hi hagi de concórrer absència total i absoluta de consciència, sinó la pèrdua o inhibició de les facultats intel·lectuals i volitives en grau d'intensitat suficient per desconèixer i desvalorar la rellevància de les seves determinacions en allò relatiu al seu comportament sexual.

preveu aquest capítol, quan l'autor sigui una persona propera al menor per edat i grau de desenvolupament o maduresa», com assenyala l'article 183 quater.

A més, l'article 183 contempla una sèrie d'agreujants específics aplicables als delictes sexuals contra persones menors de 16 anys:

«4. Les conductes que preveuen els tres apartats anteriors han de ser castigades amb la pena de presó corresponent en la meitat superior quan es doni alguna de les circumstàncies següents:

- a) Quan l'escàs desenvolupament intel·lectual o físic de la víctima, o el fet de tenir un trastorn mental, l'hagi col·locat en una situació de total indefensió i, en tot cas, quan sigui menor de quatre anys.
- b) Quan els fets es cometin per l'actuació conjunta de dues o més persones.
- c) Quan la violència o intimidació exercides siguin de caràcter particularment degradant o vexatori.
- d) Quan, per a l'execució del delicte, el responsable s'hagi prevalgut d'una relació de superioritat o parentiu, pel fet de ser ascendent, o germà, per naturalesa o adopció, o afins, amb la víctima.
- e) Quan el culpable hagi posat en perill, de manera dolosa o per imprudència greu, la vida o la salut de la víctima.
- f) Quan la infracció s'hagi comès en el si d'una organització o d'un grup criminal que es dediqui a la realització d'aquestes activitats.

5. En tots els casos que preveu aquest article, quan el culpable s'hagi prevalgut de la seva condició d'autoritat, agent d'aquesta o funcionari públic, s'ha d'imposar, a més, la pena d'inhabilitació absoluta de sis a dotze anys.»

Assetjament sexual

L'assetjament, en les seves diverses manifestacions, és un mecanisme central en l'articulació de la subordinació social de les dones i pot manifestar-se en diversos àmbits, com el laboral (assetjament sexual i per raó de sexe), el social o comunitari (assetjament al carrer o *stalking*), assetjament per raó de sexe o gènere en l'àmbit escolar (*bullying* sexista), assetjament per raó de sexe o gènere en entorns virtuals o amb noves tecnologies (*cyberbullying*).

L'article 40 del Conveni d'Istanbul amplia el concepte d'assetjament sexual més enllà de l'àmbit laboral,²⁶ determinant que els estats «han d'adoptar les mesures legislatives o d'un altre tipus necessàries per tal que tota forma de comportament no desitjat, verbal, no verbal o físic, de caràcter sexual, que tingui per objecte o resultat violar la dignitat d'una persona, en particular quan aquest comportament creï un ambient intimidant, hostil, degradant, humiliant o ofensiu, sigui castigat amb sancions penals o un altre tipus de sancions legals».

26. Com sembla delimitar la Llei orgànica 3/2007, de 22 de març, per la igualtat efectiva de dones i homes, en el cas de l'assetjament sexual i per raó de sexe (o gènere, en utilització de les terminologies actuals) definit en l'article 7, i com a manifestacions de discriminacions directes en l'àmbit laboral (articles 6.1 i 2 LO 3/2007).

Ens trobem davant una de les múltiples formes de violència masclista que utilitza les agressions sexuals i estructures de poder sexual per situar les dones en un pla de desigualtat social (Barrère, 2013:23). Així mateix, les diferents formes d'assetjament sexual i sexista constitueixen una violència sistèmica contra les dones i una forma de discriminació; idea que desenvolupa la Recomanació general 19 (1992) del Comitè CEDAW. En concret, el paràgraf 18 d'aquesta recomanació exposa:

«L'assetjament sexual inclou un comportament de to sexual, com ara contactes físics i insinuacions, observacions de tipus sexual, exhibició de pornografia i exigències sexuals, verbals o de fet. Aquest tipus de conducta pot ser humiliant i pot ser un problema de salut i de seguretat; és discriminatori quan la dona té motius suficients per creure que la seva negativa podria causar problemes a la feina, en la contractació o promoció, inclusivament, o quan crea un mitjà de treball hostil.»

Aquesta mateixa idea queda clarament recollida en la Declaració sobre l'eliminació de la violència contra la dona de l'ONU (1993). En l'article 2.b afirma que constitueix violència contra les dones:

«La violència física, sexual i psicològica perpetrada en la comunitat en general, inclusivament la violació, l'abús sexual, l'assetjament i la intimidació sexuals en el treball, en institucions educacionals i en altres llocs, el tràfic de dones i la prostitució forçada.»

El Codi penal sanciona l'assetjament sexual en l'article 184, però únicament quan es dona en l'àmbit d'una relació laboral, docent o de prestació de serveis, continuada o habitual:

- «1. El qui sol·liciti favors de naturalesa sexual, per a si mateix o per a un tercer, en l'àmbit d'una relació laboral, docent o de prestació de serveis, continuada o habitual, i amb aquest comportament provoqui a la víctima una situació objectiva i greument intimidatòria, hostil o humiliant, ha de ser castigat, com a autor d'assetjament sexual, amb la pena de presó de tres a cinc mesos o una multa de sis a 10 mesos.
2. Si el culpable d'assetjament sexual ha comès el fet prevalent-se d'una situació de superioritat laboral, docent o jeràrquica, o amb l'anunci exprés o tàcit de causar a la víctima un mal relacionat amb les legítimes expectatives que aquella pugui tenir en l'àmbit de la relació indicada, la pena és de presó de cinc a set mesos o una multa de 10 a 14 mesos.
3. Quan la víctima sigui especialment vulnerable, per raó de la seva edat, malaltia o situació, la pena és de presó de cinc a set mesos o una multa de 10 a 14 mesos en els casos que preveu l'apartat 1, i de presó de sis mesos a un any en els casos que preveu l'apartat 2 d'aquest article.»

També l'article 183 ter sanciona el ciberassetjament a menors de 16 anys.

L'stalking

Per altra banda, hi ha figures penals que específicament inclouen formes de VSEP, com, per exemple, l'*stalking*. La Llei orgànica de reforma del Codi penal de 2015 (LO 1/2015, de 30 de març) va incloure la tipificació de l'anomenat *stalking*, entès com totes aquelles conductes que suposen una intromissió no desitjada, obsessiva i persistent d'una persona en la vida d'una altra, la víctima o *target*, que rebutja la relació amb el subjecte que porta a terme aquestes conductes, l'assetjador o *stalker*, a través de tot tipus de mitjans: trucades, missatges de text, correus electrònics, cartes, intenta comunicar-se a través de l'enviament de regals o altres materials que generen una amenaça o sensació de por a la víctima; o acostar-se a ella o seguir-la al carrer (és a dir, a l'espai públic compartit per tota la comunitat, on el paper de la dona es veu reduït a determinats rols definits per l'estructura social patriarcal), llocs que freqüenta (lloc de treball o d'oci) o, fins i tot, a prop de casa seva (Zbairi, 2015). L'*stalker* pot ser conegut per la víctima (i ser la parella o exparella d'aquesta, un familiar o un conegut), o un desconegut, que persegueix múltiples objectius: demostrar control, poder o possessió, gelosia o ressentiment, desig d'iniciar un contacte o relació amb la víctima, la finalitat que comporten els quals és pertorbar greument el desenvolupament de la vida quotidiana de la seva víctima.

L'article 172 ter del Codi penal, castiga la persona que assetgi una altra persona i porti a terme de manera insistent i reiterada (requereix de repetició de les conductes), sense consentiment de la víctima, conductes que alterin el desenvolupament de la seva vida quotidiana (vigilar-la, perseguir-la, intentar comunicar-s'hi, utilitzar les seves dades personals o atemptar contra la seva llibertat o patrimoni). I aquest tipus s'imposarà independentment de les penes que corresponguin als delictes en què s'hagin concretat aquests actes d'assetjament.

Des de l'àmbit internacional s'ha indicat la necessitat d'abordar aquestes conductes i de fer-ho amb una perspectiva de gènere, tal com indica el Conveni d'Istanbul de 2011. El nou article 172 ter CP representa una eina en la lluita contra la violència de gènere, però la tipificació inclou com a subjectes passius i actius homes i dones, sense tenir en compte la particular afectació que pateixen les dones en aquest tipus d'accions. Només es considera, com un agreujant, el fet que la persona agressora sigui alguna de les persones de l'article 173, apartat 2, o sigui alguna de les persones que s'inclouen en la tipificació de la violència habitual en les relacions de parella o exparella.²⁷

27. El qui habitualment exerceixi violència física o psíquica sobre qui sigui o hagi estat el seu cònjuge o sobre la persona que estigui o hagi estat lligada a ell per una relació anàloga d'afectivitat fins i tot sense convivència, o sobre els descendents, ascendents o germans per naturalesa, adopció o afinitat, propis o del cònjuge o convivent, o sobre els menors o les persones amb discapacitat necessitades d'una protecció especial que hi convisquin o que estiguin subjectes a la potestat, tutela, curatela, acolliment o guarda de fet del cònjuge o convivent, o sobre la persona emparada en qualsevol altra relació per la qual estigui integrada en el nucli de la seva convivència familiar, així com sobre les persones que per la seva vulnerabilitat especial estan sotmeses a custòdia o guarda en centres públics o privats.

L'article 172 ter assenyala:

«1. Ha de ser castigat amb la pena de presó de tres mesos a dos anys o multa de sis a vint-i-quatre mesos el qui assetgi una persona duent a terme de manera insistent i reiterada, i sense estar-hi legítimament autoritzat, alguna de les conductes següents i, d'aquesta manera, alteri greument el desenvolupament de la seva vida quotidiana:

- 1a La vigili, la persegueixi o busqui la seva proximitat física.
- 2a Hi estableixi o hi intenti establir contacte amb ella a través de qualsevol mitjà de comunicació, o per mitjà de terceres persones.
- 3a Mitjançant l'ús indegut de les seves dades personals, adquireixi productes o mercaderies, o contracti serveis, o faci que terceres persones es posin en contacte amb ella.
- 4a Atempti contra la seva llibertat o contra el seu patrimoni, o contra la llibertat o patrimoni d'una altra persona pròxima a ella.

Si es tracta d'una persona especialment vulnerable per raó de la seva edat, malaltia o situació, s'ha d'imposar la pena de presó de sis mesos a dos anys.

2. Quan l'ofès sigui alguna de les persones a què es refereix l'apartat 2 de l'article 173, s'ha d'imposar una pena de presó d'un a dos anys, o treballs en benefici de la comunitat de setanta a cent vint dies. En aquest cas no és necessària la denúncia a què es refereix l'apartat 4 d'aquest article.
3. Les penes que preveu aquest article s'han d'imposar sense perjudici de les que puguin correspondre als delictes en què s'hagin concretat els actes d'assetjament.
4. Els fets que descriu aquest article només són perseguibles mitjançant una denúncia de la persona ofesa o del seu representant legal.»

L'exhibicionisme

Històricament la sanció de l'exhibicionisme ha buscat protegir la «moral pública sexual», però avui en dia s'entén que protegeix la indemnitat sexual de les persones menors d'edat i persones que, per la seva especial vulnerabilitat i condició, han de ser objecte d'especial protecció. Es tracta de delictes de mera activitat i perseguibles d'ofici (si bé el precepte no defineix què entén per actes d'exhibició obscena, que és un concepte indeterminat que requereix d'interpretació en cada cas per part dels tribunals segons els costums que imperen en el moment d'enjudiciar la conducta).

Mitjançant el delicte d'exhibicionisme es castiga, d'acord amb l'article 185, a qui «executi o faci executar a una altra persona actes d'exhibició obscena davant de menors d'edat o persones amb discapacitat necessitades de especial protecció», conducta de particular rellevància en l'esfera de les VSEPO, encara que no s'aplica a persones majors d'edat.

També l'article 186 sanciona al «qui, per qualsevol mitjà directe, vengui, difongui o exhibeixi material pornogràfic entre menors d'edat o incapaços ha de ser castigat amb la pena de presó de sis mesos a un any o multa de 12 a 24 mesos».

Delictes de descobriment i revelació de secrets

Fora del títol dedicat als delictes contra la llibertat i indemnitat sexuals, hi ha disposicions rellevants en relació amb les VSEPO, per exemple, en el títol X, capítol I, «Del descobriment i revelació de secrets». L'article 197.1, per exemple, pot permetre sancionar la pràctica de l'anomenat *upskirting* és a dir, a qui fa sense autorització fotografies o vídeos captats sota les faldilles de les dones i nenes, normalment al transport públic, carrers o esdeveniments a l'espai públic. El referit article assenyala:

«1. El qui, per (...) vulnerar la intimitat d'altri, sense el seu consentiment, (...) utilitzi artificis tècnics d'escolta, transmissió, gravació o reproducció del so o de la imatge, o de qualsevol altre senyal de comunicació, ha de ser castigat amb les penes de presó d'un a quatre anys i una multa de dotze a vint-i-quatre mesos.»

L'article 197.7, per la seva part, recull el delicte de difusió no autoritzada d'imatges (també conegut incorrectament com *sexting*) amb la següent redacció:

«S'ha de castigar amb una pena de presó de tres mesos a un any o multa de sis a dotze mesos el qui, sense autorització de la persona afectada, difongui, reveli o cedeixi a terces imatges o gravacions audiovisuals d'aquella que hagi obtingut amb la seva anuència en un domicili o qualsevol altre lloc fora de l'abast de la mirada de tercers, quan la divulgació menyscabi greument la intimitat personal d'aquesta persona.»

Exercici d'acció penal i responsabilitat dels establiments o locals

Un aspecte també rellevant en relació amb la legislació penal, és el relatiu a l'exercici de l'acció penal. D'acord amb l'article 191 del CP:

- «1. Per procedir pels delictes d'agressions, assetjament o abusos sexuals, cal una denúncia de la persona perjudicada, del seu representant legal o una querrela del Ministeri Fiscal, que ha d'actuar ponderant els legítims interessos en presència. Quan la víctima sigui menor d'edat, persona amb discapacitat necessitada d'especial protecció o una persona desvalguda, n'hi ha prou amb la denúncia del Ministeri Fiscal.
2. En aquests delictes el perdó de l'ofès o del representant legal no extingeix l'acció penal ni la responsabilitat d'aquesta classe.»

Així, doncs, els delictes d'agressions, assetjaments i abusos sexuals pertanyen al grup dels denominats delictes semipúblics, en què la posada en marxa del procediment constitueix una decisió de la persona ofesa, però, un cop produïda, es pot afirmar que la continuació del procés queda sostreta de la voluntat de la víctima (Libano, 2011:42).

Finalment, l'article 194 del Codi penal estableix que, en els supòsits tipificats en els capítols IV i V del títol VII (és a dir, delictes d'exhibicionisme, provocació sexual i relatius a la prostitució, explotació sexual i corrupció de menors), «quan en la realit-

zació dels actes s'utilitzin establiments o locals, oberts o no al públic, es pot disposar en la sentència condemnatòria que es clausurin temporalment o definitivament. La clausura temporal, que no podrà excedir de cinc anys, pot adoptar-se també amb caràcter cautelar».

La llei orgànica d'igualtat

La Llei orgànica 3/2007, de 22 de març, per la igualtat efectiva de dones i homes, «té per objecte fer efectiu el dret d'igualtat de tracte i d'oportunitats entre dones i homes, en particular mitjançant l'eliminació de la discriminació de la dona». En la mesura que les violències masclistes contra les dones són una forma de discriminació, s'ha d'entendre que les normes de la LO 3/2007 també han d'aplicar-se en relació amb l'erradicació d'aquestes violències, incloent-hi les VSEP.

A més, l'article 21 de la Llei d'igualtat fa referència específica a les administracions municipals, en parlar de la col·laboració entre les administracions públiques. En aquest sentit, assenyala:

«2. Les entitats locals han d'integrar el dret d'igualtat en l'exercici de les seves competències i col·laborar, a aquest efecte, amb la resta de les administracions públiques.»

En particular, la llei inclou definicions de l'assetjament sexual i per raó de sexe (o gènere, en utilització de les terminologies actuals), les contextualitza com a específiques formes de discriminació vers les dones (article 7.3 LO/2007) que li impedeixen gaudir d'una ciutadania plena.

La llei defineix en el seu article 7.1 l'assetjament sexual com «qualsevol comportament, verbal o físic, de naturalesa sexual que tingui el propòsit o produeixi l'efecte d'atemptar contra la dignitat d'una persona, en particular, quan es crea un entorn intimidatori, degradant o ofensiu».

L'assetjament per raó de sexe definit en l'article 7.2 com «qualsevol comportament realitzat en funció del sexe d'una persona, amb el propòsit o l'efecte d'atemptar contra la seva dignitat i de crear un entorn intimidatori, degradant o ofensiu».

A diferència del Codi penal, la LO 3/2007 no fa referència a àmbits específics en què hagin d'ocórrer els assetjament sexuals; per tant, són perfectament aplicables a les VSEP.

L'article 11 de la llei, que fa referència a les accions positives, també es pot aplicar per tal d'implementar mesures específiques per l'erradicació de les VSEP:

«1. Amb la finalitat de fer efectiu el dret constitucional de la igualtat, els poders públics han d'adoptar mesures específiques a favor de les dones per corregir situacions patents de desigualtat de fet respecte als homes. Aquestes mesures, que s'han d'aplicar mentre subsisteixin aquestes situacions, han de ser raonables i proporcionades en relació amb l'objectiu perseguit en cada cas.»

L'article 14 de la llei, inclou dins dels criteris generals d'actuació dels poders públics, entre d'altres:

- «1. El compromís amb l'efectivitat del dret constitucional d'igualtat entre dones i homes.
- 2. La integració del principi d'igualtat de tracte i d'oportunitats en el conjunt de les polítiques econòmica, laboral, social, cultural i artística (...).
- 5. L'adopció de les mesures necessàries per a l'erradicació de la violència de gènere, la violència familiar i totes les formes d'assetjament sexual i assetjament per raó de sexe. (...)
- 10. El foment de l'efectivitat del principi d'igualtat entre dones i homes en les relacions entre particulars. (...).»

Considerant que garantir el dret a la igualtat suposa l'erradicació de les violències masclistes, incloses les VSEP, aquests criteris d'actuació obliguen que, per exemple, totes les actuacions a escala municipal –des d'assumptes econòmics a culturals– hagin de tenir en compte l'erradicació de les violències masclistes i tota altra forma de discriminació envers les dones.

Aquesta interpretació és plenament aplicable també a l'article 15, sobre la transversalitat del principi d'igualtat entre homes i dones:

«El principi d'igualtat de tracte i oportunitats entre dones i homes ha d'informar, amb caràcter transversal, l'actuació de tots els poders públics. Les administracions públiques l'han d'integrar, de manera activa, en l'adopció i execució de les disposicions normatives, en la definició i pressupostació de polítiques públiques en tots els àmbits i en el desenvolupament del conjunt de totes les activitats.»

A més, i en particular en relació amb les competències municipals en l'àmbit cultural, com ara la programació artística de festes majors o concerts, han de tenir en compte que l'article 26 de la llei assenyala:

- «1. Les autoritats públiques, en l'àmbit de les seves competències, han de vetllar per fer efectiu el principi d'igualtat de tracte i d'oportunitats entre dones i homes en tot el que estigui relacionat amb la creació i la producció artística i intel·lectual i amb la difusió d'aquesta.
- 2. Els diferents organismes, agències, ens i altres estructures de les administracions públiques que de manera directa o indirecta configuren el sistema de gestió cultural han de dur a terme les actuacions següents:
  - a) Adoptar iniciatives destinades a afavorir la promoció específica de les dones en la cultura i a combatre la seva discriminació estructural i/o difusa.
  - b) Polítiques actives d'ajuda a la creació i producció artística i intel·lectual d'autoria femenina, traduïdes en incentius de naturalesa econòmica, per crear les condicions perquè es produeixi una igualtat efectiva d'oportunitats.

c) Promoure la presència equilibrada de dones i homes en l'oferta artística i cultural pública.

(...)

f) En general i a l'empara de l'article 11 d'aquesta llei, totes les accions positives necessàries per corregir les situacions de desigualtat en la producció i creació intel·lectual artística i cultural de les dones.»

L'article 27.2, en relació amb la no-discriminació de les dones en l'àmbit de la salut, fa referència a l'erradicació dels estereotips en l'atenció, qüestió que és cabdal en l'atenció de totes les formes de violències masclistes, i en particular de les VSEP.

També és rellevant per a les VSEP el que assenyala l'article 31.3:

«Les administracions públiques han de tenir en compte en el disseny de la ciutat, en les polítiques urbanes, en la definició i execució del planejament urbanístic, la perspectiva de gènere, utilitzant per fer-ho, especialment, mecanismes i instruments que fomentin i afavoreixin la participació ciutadana i la transparència.»

Igualment és important considerar que l'article 35, relatiu a les subvencions públiques, permet que «les bases reguladores de les subvencions corresponents puguin incloure la valoració d'actuacions d'efectiva consecució de la igualtat per part de les entitats sol·licitants».

L'article 69 de la llei, en relació amb la igualtat de tracte en l'accés a béns i serveis, assenyala que:

«Totes les persones físiques o jurídiques que, en el sector públic o privat, subministren béns o serveis disponibles per al públic, oferts fora de l'àmbit de la vida privada i familiar, estan obligades, en les seves activitats i en les transaccions consegüents, a complir el principi d'igualtat de tracte entre dones i homes, i evitar discriminacions, directes o indirectes, per raó de sexe».

Això vol dir, per exemple, que tots els bars, restaurants o discoteques estan obligats a complir amb el principi d'igualtat i evitar discriminacions, incloent-hi les violències masclistes i, per tant, també les VSEP. Això, sense perjudici d'altres accions en matèria d'igualtat que poden emprendre com a part de la responsabilitat social de les empreses, tant en el si de les empreses com en el seu entorn social (article 73).

Pel que fa als mitjans de comunicació, l'article 36 es refereix a la igualtat en els mitjans de comunicació social de titularitat pública, que «han de vetllar per la transmissió d'una imatge igualitària, plural i no estereotipada de dones i homes a la societat, i promoure el coneixement i la difusió del principi d'igualtat entre dones i homes». Aquesta norma obliga els mitjans públics, per exemple, a excloure de manera justificada la publicitat sexista o que promou estereotips de gènere.

En el cas dels mitjans de comunicació social de titularitat privada, l'article 39 assenyala que «han de respectar la igualtat entre dones i homes i evitar qualsevol forma de discriminació». Tanmateix, «Les administracions públiques han de promoure l'adopció per part dels mitjans de comunicació d'acords d'autoregulació que contribueixin al compliment de la legislació en matèria d'igualtat entre dones i homes, incloent-hi les activitats de venda i publicitat que s'hi desenvolupin».

A més, l'article 41 estableix que «la publicitat que comporti una conducta discriminatòria d'acord amb aquesta llei es considera publicitat il·lícita, de conformitat amb el que preveu la legislació general de publicitat i de publicitat i comunicació institucional».

En aquest sentit, la Llei 34/1988, d'11 de novembre, general de publicitat, defineix com publicitat il·lícita (article 3) la que atempti contra la dignitat de la persona o vulneri els valors i drets reconeguts en la Constitució, especialment als que es refereixen els articles 14, 18 i 20, apartat 4. S'entenen inclosos en la previsió anterior els anuncis que presentin a les dones de forma vexatòria o discriminatòria, bé utilitzant particularment i directament el seu cos o parts del seu cos com a mer objecte desvinculat del producte que es pretén promocionar, bé la seva imatge associada a comportaments estereotipats que vulnerin els fonaments del nostre ordenament coadjuvant a generar la violència a què es refereix la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.

La Llei 7/2010, de 31 de març, general de la comunicació audiovisual, en el seu article 18.1 afegeix que:

«està prohibida tota comunicació comercial que vulneri la dignitat humana o fomenti la discriminació per raó de sexe, raça o origen ètnic, nacionalitat, religió o creença, discapacitat, edat o orientació sexual. Igualment està prohibida tota publicitat que utilitzi la imatge de la dona amb caràcter vexatori o discriminatori.»

Les comunitats autònomes han d'exercir les competències de supervisió, control i protecció activa per garantir-ne el compliment.

L'article 57 de la llei considera com a infraccions molt greus «l'emissió de comunicacions comercials que vulnerin la dignitat humana o utilitzin la imatge de la dona amb caràcter vexatori o discriminatori». D'acord amb l'article 60, aquestes infraccions se sancionen, «en tot cas, amb multa de 500.001 fins a 1.000.000 d'euros per als serveis de comunicació audiovisual televisiva i de 100.001 a 200.000 per als radiofònics, per als prestadors del servei de comunicació electrònica i per als prestadors de servei de catàleg de programes», a més d'altres sancions opcionals, com la revocació de llicències.

Àmbit autonòmic català

La Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista, és una llei d'influència feminista que conceptualitza les violències masclistes en el marc de les relacions

de gènere, que són relacions inherentment discriminatòries envers les dones. La llei defineix la violència masclista en el seu article 3 com «la violència que s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones i que, produïda per mitjans físics, econòmics o psicològics, incloses les amenaces, les intimidacions i les coaccions, tingui com a resultat un dany o un patiment físic, sexual o psicològic, tant si es produeix en l'àmbit públic com en el privat». La llei catalana també indica les diverses formes de les violències masclistes i, a través d'aquesta categorització, assenyala quins són els elements que defineixen l'abast de cada forma de violència:

«Article 4. Formes de violència masclista

1. Als efectes d'aquesta llei, la violència masclista es pot exercir d'alguna de les formes següents:
  - a) Violència física: comprèn qualsevol acte o omissió de força contra el cos d'una dona, amb el resultat o el risc de produir-li una lesió física o un dany.
  - b) Violència psicològica: comprèn tota conducta o omissió intencional que produeixi en una dona una desvaloració o un patiment, per mitjà d'amenaces, d'humiliació, de vexacions, d'exigència d'obediència o submissió, de coerció verbal, d'insults, d'aïllament o qualsevol altra limitació del seu àmbit de llibertat.
  - c) Violència sexual i abusos sexuals:²⁸ comprèn qualsevol acte de naturalesa sexual no consentit per les dones, inclosa l'exhibició, l'observació i la imposició, per mitjà de violència, d'intimidació, de prevalença o de manipulació emocional, de relacions sexuals, amb independència que la persona agressora pugui tenir amb la dona o la menor una relació conjugal, de parella, afectiva o de parentiu.
  - d) Violència econòmica: consisteix en la privació intencionada i no justificada de recursos per al benestar físic o psicològic d'una dona i, si escau, de llurs filles o fills, i la limitació en la disposició dels recursos propis o compartits en l'àmbit familiar o de parella.»

Les competències dels ens locals en matèria de violències masclistes apareixen en diferents apartats de la llei, concretament:

- a) «Article 64. Creació i gestió dels serveis de la Xarxa d'Atenció i Recuperació Integral
  1. Correspon a l'Administració de la Generalitat la creació, la titularitat, la competència, la programació, la prestació i la gestió de tots els serveis detallats per

---

28. Si bé la lletra c) d'aquesta disposició distingeix entre la violència sexual i els abusos sexuals, com si fossin dos conceptes diferents, la llei no explicita la seva diferència (que, en aquest cas, sí que trobem en el Codi penal, si bé, en canvi, en l'àmbit penal sí que s'estableix la diferència entre agressions sexuals i abusos sexuals, però aquesta diferència no sempre té una translació pràctica en l'abordatge, com s'observa en els resultats de l'aplicació del model d'abordatge de les violències sexuals).

l'article 54.2, en col·laboració amb els ens locals, excepte els serveis d'informació i atenció a les dones (...).»

b) Article 80.2.b):

«2. Són funcions de l'Institut Català de les Dones pel que fa a l'objecte d'aquesta llei:

b) Dissenyar i impulsar les polítiques contra la violència masclista en col·laboració amb les administracions locals, els agents socials, les entitats (...).»

c) Article 80.2.f):

«f) Proposar la programació, la prestació, la gestió i la coordinació dels serveis que integren la Xarxa, en col·laboració amb els ajuntaments, llevat dels serveis d'informació i atenció a les dones, que són competència dels ens locals en els termes especificats per aquesta llei.»

D'acord amb l'article 25 de la llei, els mitjans de comunicació escrits gestionats o subvencionats per les administracions públiques de Catalunya, entre altres coses, han de «a) Garantir que no difonguin continguts sexistes que justifiquin o banalitzin la violència contra les dones o incitin a practicar-la» i «b) Defugir els estereotips sexistes sobre les funcions que exerceixen dones i homes en els diferents àmbits de la vida (...)». A més, amb caràcter general «es prohibeixen la realització, l'emissió i l'exhibició d'anuncis publicitaris que presentin les persones com a inferiors o superiors en dignitat humana en funció del sexe, o com a mers objectes sexuals, i també els que justifiquin o banalitzin la violència contra les dones o incitin a practicar-la. Aquest tipus d'anuncis es consideren publicitat il·lícita, de conformitat amb el que estableix la legislació general de publicitat i de comunicació institucional» (article 25.4).

És en el capítol 7 («Assetjament sexual i assetjament per raó de sexe en l'àmbit laboral i social») on es recullen les mesures vers aquesta tipologia d'assetjament, si bé s'enquadra en l'àmbit laboral (articles 27 a 29). En el marc del títol III («Dels drets de les dones en situacions de violència masclista a la prevenció, l'atenció, l'assistència, la protecció, la recuperació i la reparació integral»), l'article 64 («Creació i gestió dels serveis de la Xarxa d'Atenció i Recuperació Integral»), en el punt 4, determina que «qualsevol entitat que assumeixi la prestació d'un servei integrat en la Xarxa ha d'assumir el compromís de no-discriminació, de permanència, de professionalització i d'inclusió de clàusules contra l'assetjament sexual, i també la concreció d'un protocol d'intervenció en cas d'assetjament».

Un altre aspecte rellevant es troba en l'article 53 de la llei, relatiu a la planificació de les polítiques de medi ambient, urbanisme, habitatge i mobilitat, on se senyala que les polítiques en aquests àmbits han de «a) Incorporar la perspectiva de gènere en totes les fases del disseny, la planificació, l'execució i l'avaluació urbanístics, per a posar en igualtat de condicions, en el disseny i en la configuració dels espais urbans (...) per a col·laborar a eliminar les desigualtats existents». Per això s'ha de promoure la participació de les dones i les entitats de dones en els processos de disseny d'aquestes polítiques, assegurar la formació en perspectiva de gènere del personal tècnic i polític que es dedica a

la planificació urbanística, i la realització d'estudis d'impacte de gènere i les mesures correctores pertinents per a minimitzar els impactes diferencials en tota actuació urbanística, d'habitatge, de mobilitat o de medi ambient.

D'acord amb l'article 55, en matèria de seguretat, s'ha de «tenir en compte la diferent percepció de la seguretat de dones i homes i incloure la perspectiva de gènere en les enquestes de victimització, en l'anàlisi de la realitat de la seguretat a Catalunya, en les diagnòsics de seguretat dels espais públics, i també en la definició de les polítiques i en l'adopció de mesures de prevenció i de protecció relacionades amb l'autonomia personal i l'ús dels espais, tant públics com privats». Així també, s'han d'establir les mesures necessàries per a erradicar la violència masclista a escala comunitària.

Tanmateix, s'assenyala que el departament competent en matèria d'urbanisme ha de «promoure un model de seguretat que incorpori la perspectiva de les dones en el planejament urbanístic», per la qual cosa «el planejament ha de vincular el disseny urbà i la violència masclista, per a evitar entorns i elements que puguin provocar situacions d'inseguretat per a les dones» i «erradicar la percepció d'inseguretat als espais públics, per mitjà de mesures que en garanteixin a la visibilitat, la correcta il·luminació i l'alternativa de recorreguts, i que els dotin d'usos i activitats diversos, intergeneracionals i que fomentin la presència de gent diversa».

D'altra banda, la Llei 17/2015, de 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes, l'objecte de la qual, com determina l'article 1.1, «és establir i regular els mecanismes i els recursos per a fer efectiu el dret a la igualtat i a la no-discriminació per raó de sexe en tots els àmbits, etapes i circumstàncies de la vida», també determina que a fi de poder assegurar de manera efectiva la igualtat de dones i homes, s'han de tenir en compte, a més de la discriminació per raó de sexe, altres aspectes com la discriminació múltiple i les situacions de desavantatge per raó d'ètnia, color, orígens ètnics i socials, característiques genètiques, llengua, religió, conviccions, opinions polítiques o de qualsevol altra mena, pertinença a una minoria, competències, naixement, discapacitat, edat, orientació sexual o nivell econòmic. Entre les finalitats de la llei catalana destaquen en l'article 1.2 apartat f) «Abordar, prevenir i erradicar, d'acord amb el que disposa la normativa vigent en la matèria, tot tipus de violència masclista contra dones i infants». És a dir, la llei es remet a la normativa preexistent en la matèria.

En el seu article 2, apartat o), defineix l'assetjament per raó de sexe com «qualsevol comportament que, per motiu del sexe d'una persona, s'exerceix amb la finalitat d'atemptar contra la seva dignitat o la seva integritat física o psíquica o de crear-li un entorn intimidador, hostil, degradant, humiliant, ofensiu o molest, o que provoca aquests mateixos efectes, segons el que disposa l'article 5 de la Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista» i l'assetjament sexual (apartat p) com «qualsevol comportament verbal, no verbal o físic, de naturalesa sexual, que s'exerceix amb el propòsit o l'efecte d'atemptar contra la dignitat d'una persona, especialment si li crea un entorn intimidador, hostil, degradant, humiliant o ofensiu, sens perjudici del que estableix el Codi penal i segons el que disposa l'article 5 de la Llei 5/2008».

Són principis d'actuació dels poders públics (article 3) la «transversalitat de la perspectiva de gènere i de les polítiques d'igualtat de gènere» (primer), l'«erradicació de la violència masclista» (tercer), l'«apoderament de les dones» (quart) i l'«ús no sexista ni estereotipat del llenguatge» (vuitè).

L'abordatge, la prevenció i l'erradicació de les violències masclistes s'han d'incloure dins les competències de la Generalitat en un sentit ampli (article 5), i així també dins les competències dels ens locals. En particular, d'acord amb l'article 6 b) de la llei, els ens locals hauran de «sensibilitzar la població sobre les causes de la violència masclista i, en el marc de la normativa vigent, impulsar actuacions i campanyes de prevenció i posar a disposició de la població els serveis d'atenció necessaris per a les persones que pateixen les diverses manifestacions de la violència masclista». Tot això és plenament aplicable a les violències sexuals als espais públics i d'oci.

L'article 8 («Òrgans responsables de l'aplicació de la transversalitat de la perspectiva de gènere») determina que tot òrgan responsable d'implementar la transversalitat de la perspectiva de gènere ha de complir una sèrie de funcions, coordinades amb l'Institut Català de les Dones, com l'execució dels plans i programes transversals de polítiques d'igualtat de gènere en l'àmbit del departament o organisme de què es tracti (apartat a); col·laborar en l'elaboració, l'execució, el seguiment i l'avaluació dels plans departamentals d'igualtat destinats al personal de l'Administració de la Generalitat (apartat b), o l'impuls d'estudis i estadístiques i emetre informes sobre la igualtat de dones i homes en llur àmbit funcional (apartat c). També garantir la formació del personal dels departaments en matèria d'igualtat efectiva de dones i homes (apartat e) assegurar el compliment efectiu d'aquesta llei en l'àmbit funcional corresponent, que han de dur a terme professionals amb formació específica sobre igualtat i gènere (apartat f).

Ja en el capítol III de la llei, referit als mecanismes per garantir el dret d'igualtat efectiva de dones i homes en l'administració pública per mitjà de les polítiques de contractació pública, subvencions, ajuts, beques i llicències administratives (entre d'altres), aquesta igualtat també s'ha de veure en el moment de la contractació, com en la del sector públic (article 10) que determina la necessitat que «Els poders adjudicadors de Catalunya (...) han de procurar d'incloure clàusules socials en les bases de la contractació amb la finalitat de promoure la igualtat de tracte i d'oportunitats de dones i homes en el mercat laboral». Com també en matèria d'ajuts públics (article 11) «Les administracions públiques de Catalunya i els organismes i les entitats que en depenen han de denegar l'atorgament de subvencions, beques o qualsevol altre tipus d'ajut públic a les empreses i entitats sol·licitants sancionades o condemnades perquè han exercit o tolerat pràctiques laborals considerades discriminatòries per raó de sexe o de gènere, sancionades per resolució administrativa ferma o condemnades per sentència judicial ferma. A aquest efecte, les empreses i entitats sol·licitants han de presentar, juntament amb la sol·licitud de l'ajut, una declaració responsable del fet de no haver estat mai objecte de sancions administratives fermes ni de sentències fermes condemnatòries».

Els capítols que succeeixen estableixen, en detall i àmpliament, el IV, les polítiques públiques per promoure la igualtat efectiva en els diferents àmbits d'actuació. La secció primera es destina a la participació política i social per fer efectiu el dret a la participació social de les dones. La secció segona determina les garanties per assegurar una formació educativa basada en la coeducació, i estableix les obligacions en relació amb les manifestacions culturals, els mitjans de comunicació i les tecnologies de la informació i la comunicació, en l'àmbit universitari i de la recerca, amb la incorporació transversal de la perspectiva de gènere a tots els estudis universitaris i en l'àmbit esportiu. La secció tercera, sobre el dret al treball en igualtat d'oportunitats, estableix mesures per garantir la igualtat de dones i homes en l'accés al treball, en la formació i en la promoció professional i les condicions de treball. Inclou també mesures en matèria de seguretat i salut en el treball i accions de protecció davant l'assetjament sexual i l'assetjament per raó de sexe (en concret, l'article 32.2.e, pel qual els poders públics han d'establir mecanismes que permetin de donar resposta a les denúncies i reclamacions per assetjament sexual o per raó de sexe, amb l'objectiu de garantir que les empreses compleixin el protocol per a la prevenció i l'abordatge d'aquests d'assetjaments). A més del deure general de les empreses de respectar el principi d'igualtat en l'àmbit laboral, estableix específicament el deure d'aprovar i aplicar plans d'igualtat en les empreses de més de dos-cents cinquanta treballadors. La secció quarta disposa les mesures per a la necessària reorganització dels usos dels temps, les polítiques socials, que tenen en compte les necessitats especials de determinats col·lectius de dones, les polítiques de promoció i suport a les dones dels sectors agrícola, ramader, forestal i pesquer, les polítiques d'apoderament de les dones en matèria de cooperació al desenvolupament i les polítiques de salut i serveis i de família. La secció cinquena recull les mesures específiques en matèria de medi ambient, urbanisme i habitatge; la secció sisena s'ocupa de les polítiques de justícia i seguretat, i la secció setena regula l'adequació d'estadístiques i estudis a la perspectiva de gènere.

El capítol V estableix mesures per garantir l'aplicació de la llei i conté tres seccions: la primera, relativa al Síndic de Greuges; la segona, a l'Observatori de la Igualtat de Gènere, i la tercera, al règim sancionador (secció tercera; articles 59 a 61). En l'article 59.4 destaca el fet que s'inclou la sanció de conductes d'assetjament sexual i per raó de sexe, així com altres conductes discriminatòries:

«Són infraccions molt greus:

- a) Exercir qualsevol comportament, de naturalesa sexual o no, en funció del sexe d'una persona, que atempti intencionadament contra la seva dignitat i li creï un entorn intimidatori, degradant o ofensiu.»

La capacitat sancionadora en relació amb aquest tipus d'assetjament correspon a la Generalitat, però òbviament les administracions locals poden col·laborar en la denúncia d'aquests fets des del punt de vista del dret administratiu.

Finalment, és necessari destacar la Llei 11/2014, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia, l'objectiu de la qual és «desenvolupar i garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals (LGBTI) i evitar-los situacions de discriminació i violència, per a assegurar que a Catalunya es pugui viure la diversitat sexual i afectiva en plena llibertat». En aquest aspecte, la no-discriminació per motius d'orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere, que pot afectar diversos àmbits sensibles de la vida de qualsevol persona, ja és present en molts preceptes de la normativa vigent.

Com exposa la mateixa llei, l'evolució en matèria de drets per a les persones LGTBI ha estat motivada pel canvi de comprensió social respecte a aquesta qüestió, si bé aquest canvi és gradual i desigual. Aquesta llei vol regular un seguit d'aspectes en què les estadístiques dels darrers anys demostren la conveniència d'actuar respecte d'aquesta qüestió. Ara bé, resulta rellevant destacar que aquesta llei defineix en el seu article 5 una «clàusula general antidiscriminatòria» que exposa:

- «1. Les administracions públiques de Catalunya i el Síndic de Greuges han de vetllar pel dret a la no-discriminació amb independència de l'orientació sexual, la identitat de gènere o l'expressió de gènere de la persona o del grup familiar a què pertanyi.
2. El dret a la no-discriminació ha d'ésser un principi informador de l'ordenament jurídic català, de l'actuació administrativa i de la pràctica judicial. Aquest dret vincula tant els poders públics com els particulars.»

Enfront de la presència d'aquestes desigualtats s'estableix en el seu article 17 («Acció social») que «les administracions públiques de Catalunya han de posar especial cura al suport a adolescents i joves LGTBI que estiguin en situació de vulnerabilitat o aïllament social i han de treballar en la prevenció de situacions que puguin atemptar contra la vida o la salut d'aquestes persones per causes derivades de llur condició personal», i és palès que en aquests aspectes sí que s'involucra l'administració i encara no s'hagi observat aquesta mesura vers la violència sexual que té lloc als espais d'oci nocturn, sigui quina sigui la seva consideració.

I pel que respecta al títol IV, capítol IV («Règim d'infraccions i sancions»), són infraccions lleus (article 34) «Fer servir expressions vexatòries, per qualsevol mitjà, que incitin a exercir la violència contra les persones (...), per causa de l'orientació sexual, la identitat de gènere o l'expressió de gènere, d'una manera intencionada». En l'apartat 34.5 es tipifica específicament com a infraccions molt greus: «a) L'assetjament o el comportament agressiu cap a persones o llurs famílies per causa de l'orientació sexual, la identitat de gènere o l'expressió de gènere».

Aquesta llei s'ha desplegat amb un protocol: el Protocol que desplega el deure d'intervenció de les persones que treballen a les administracions públiques de Catalunya per a fer efectiu l'abordatge de l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia a Catalunya (octubre de 2017).

El desplegament del protocol esmentat es basa en el mandat exprés que regula l'article 11.2 de la Llei 11/2014, de 10 d'octubre. En aquest sentit, i com a base legal per regular aquest protocol, cal tenir present el que estableix l'article 11 en relació amb l'article 10 de la llei esmentada: «Article 11. Deure d'intervenció. 1. Els professionals a què fa referència l'article 10, si tenen coneixement d'una situació de risc o tenen una sospita fonamentada de discriminació o violència per raó d'orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere, tenen el deure de comunicar-ho als cossos i forces de seguretat i a l'òrgan competent. 2. Als efectes del que estableix l'apartat 1, s'ha d'elaborar un protocol específic d'actuació».

Cal recordar que l'article 34.5 indica que són infraccions molt greus: «a) L'assetjament o el comportament agressiu cap a persones o les seves famílies per causa de l'orientació sexual, la identitat de gènere o l'expressió de gènere». En el cas de l'assetjament contra persones LGTBI la llei ens indica clarament que estem davant d'una discriminació sancionable administrativament i que hi ha un deure d'intervenció per part del diversos professionals.

El protocol posa alguns exemples de quins col·lectius professionals tindrien aquest deure d'intervenció en l'apartat 9, professionals molts dels quals treballen també en l'àmbit de les administracions locals:

«Metges i metgesses; Infermers i infermeres; Psiquiatres i psicòlegs i psicòlogues; Assistents i assistentes socials; Fisioterapeutes; Auxiliars de geriatria; Assistents i assistentes socials; Treballadors i treballadores socials; Inspectors i inspectores de treball; Educadors i educadores, cuidadors i cuidadores de centres propis; Professionals de l'esport educatiu; Animadors i animadores; Mossos d'Esquadra; Policia local; Professionals del món de la comunicació: periodistes; Inspectors i inspectores d'ensenyament; Directors i directores de centres educatius; Professionals dels EAP; Professorat; PAS; Professionals experts en psicologia, juristes, treballadors i treballadores i educadors i educadores socials en l'àmbit d'execució penal; Lletrades i lletrats de l'Administració de justícia; Oficials; Personal administratiu que atén la ciutadania.»

Àmbit municipal

Els reglaments i les ordenances municipals són les dues eines normatives més importants que els ajuntaments poden utilitzar per desenvolupar i aplicar la legislació d'igualtat de gènere autonòmica i estatal.

Un dels exemples d'aquests reglaments d'igualtat a Catalunya és el reglament de l'Ajuntament de Terrassa, Reglament municipal per a la igualtat de gènere, modificat el 10 de juliol de 2017. En relació amb violència masclista i inclou un article (17) amb diferents mesures:

«Article 17. Violència masclista.

Per tal de col·laborar en l'erradicació de la violència masclista que s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d'un sistema patriarcal on es desenvolupen unes relacions de poder dels homes sobre les dones i que, produïda per mitjans físics, econòmics o psicològics, sexuals, institucionals o simbòlics, incloses les amenaces, les intimidacions i les coaccions, tingui com a resultat un dany o un patiment físic, sexual o psicològic, tant si es produeix en l'àmbit públic com en el privat, l'Ajuntament de Terrassa ha de:

- a) Garantir l'atenció i recuperació de les dones que pateixen violència masclista de forma immediata i directa, cobrint les necessitats més urgents quan es consideri convenient, mitjançant els serveis municipals que intervenen en l'atenció a les dones que pateixen violència masclista.
- b) Garantir l'aplicació efectiva de les mesures i pautes d'actuació recollides en el Protocol per a l'abordatge integral de la violència masclista en l'àmbit de la parella.
- c) Promoure estratègies d'actuació i establir mesures de sensibilització, molt especialment en l'àmbit educatiu, per prevenir actituds i comportaments sexistes que poden derivar en relacions abusives i situacions de violència en l'àmbit de la parella.
- d) Garantir la coordinació i formació dels serveis de l'Ajuntament de Terrassa i de la ciutat que intervinguin en actuacions de prevenció o atenció de les dones que pateixen violència masclista en l'àmbit de la parella.
- e) Proporcionar i facilitar formació continuada en matèria d'igualtat i violències masclistes a totes les treballadores municipals, especialment les relacionades amb Serveis Socials.
- f) Garantir que les persones agredides no es veuran sotmeses a una doble victimització i/o victimització secundària.»

Entre les mesures que es proposen no s'indiquen mesures preventives contra les agressions masclistes als espais d'oci de forma específica, però hi ha una obligació d'atenció vers totes les violències masclistes dins de la qual hem d'entendre que estaria també l'acció relativa a aquest tipus de violències. Passa el mateix quan es parla d'estratègies de prevenció.

Els reglaments municipals poden incloure l'obligació d'establir polítiques municipals per prevenir, atendre i reparar les agressions en espais públics d'oci i indicar les línies principals d'aquests polítiques que es poden desenvolupar en protocols d'actuació municipal per als espais d'oci.

Les ordenances municipals són una altra de les eines que tenen els ajuntaments i altres ens locals per fixar el marc del desenvolupament dels drets en l'àmbit local. En el cas de les ordenances es poden establir també amb aquesta eina polítiques públiques contra les agressions en espais d'oci.

Les diferents ordenances que fins al moment s'han elaborat a l'Estat espanyol sobre temes d'igualtat de gènere no regulen de forma específica el tema de les mesures contra les agressions en espais d'oci. Així, per exemple, una de les ordenances de referència a l'Estat espanyol sobre aquests temes va ser l'Ordenanza Municipal para la Igualdad de Mujeres y Hombres del Ayuntamiento de Tolosa, al País Basc.

L'ordenança de Tolosa dedica els articles 45, 46 i 47 a la violència contra les dones. En primer lloc, aquesta ordenança preveu desenvolupar les competències previstes per la legislació autonòmica en la matèria i adaptar-les a l'àmbit local. En segon lloc, s'estableix l'anomenat «principi d'acció directa» en l'article 47, és a dir, la prioritat que sigui l'administració local la que de forma més propera presti atenció a les víctimes.

«Artículo 47. Principio de atención directa. 1. La actuación municipal contra la violencia de género, especialmente la dirigida a la asistencia de las víctimas (protección policial, asesoramiento jurídico, asistencia psicológica, pisos de acogida y servicios de urgencia, prestaciones económicas, vivienda, inserción laboral y educación de menores a su cargo, entre otras) estará inspirada en el principio de atención directa, sin perjuicio de lo suscrito por el Ayuntamiento en orden a otorgar mayor eficacia a las actuaciones pertinentes. 2. Se entiende por principio de atención directa la obligación que tiene el municipio de ser el primer y principal prestatario de la asistencia a las víctimas de violencia de género, al menos dentro de lo posible y lo conveniente para las propias víctimas.»

Les ordenances i reglaments que desenvolupen la igualtat de gènere en l'àmbit municipal no han inclòs mesures sancionadores, en general, però inclouen clàusules per promoure la igualtat de gènere en l'àmbit de la contractació pública i les subvencions. Cal recordar, que en aquests dos àmbits la legislació de l'Estat espanyol i la catalana donen suport al fet que les administracions públiques puguin incloure clàusules en la contractació pública que valorin preferentment empreses o proveïdors que garanteixin la no-discriminació de gènere. De la mateixa manera, l'atorgament de subvencions es pot condicionar en l'àmbit de les activitats d'oci al compliment de determinades polítiques contra les violències sexuals.

Finalment, podríem entendre que, en la mesura que l'assetjament i les violències sexuals són una conducta discriminatòria, com a tal els ha definit la legislació estatal i autonòmica. Totes les administracions, incloses les administracions locals, tenen el deure de perseguir aquest tipus de comportaments discriminatoris i la capacitat d'incloure sancions administratives en les ordenances locals, en relació amb aquells comportaments discriminatoris que no són sancionats per la legislació penal i/o autonòmica relativa a temes de violències masclistes, igualtat i drets de les persones LGTBI.

En aquest sentit, podem entendre que les ordenances poden desenvolupar diferents funcions als espais públic i d'oci:

- a) Desenvolupar mesures de prevenció de les violències sexuals als espais públic i d'oci.
- b) Atendre les dones que han patit violències als espais públic i d'oci.
- c) Reparar el dany sofert per les dones que han patit agressions.
- d) Promoure la contractació pública amb empreses compromeses amb la igualtat de gènere i no-discriminació, en relació amb les activitats públiques i d'oci.
- e) Condicionar l'atorgament de subvencions públiques a l'existència de mesures de prevenció contra les violències sexuals.
- f) Establir sancions contra les conductes sexistes, discriminatòries per raó de gènere i contra les violències sexuals als espais públic i d'oci.

En l'àmbit local, trobem, per exemple el títol IX de la Llei 7/1985, de 2 d'abril, reguladora de les bases del règim local (LBRL).²⁹

L'article 139 de la LBRL incorpora una clàusula general, específicament referida a l'àmbit sancionador local, que habilita els ens locals per tipificar infraccions i imposar sancions administratives en determinades matèries. D'acord amb aquest precepte:

«Para la adecuada ordenación de las relaciones de convivencia de interés local y del uso de sus servicios, equipamientos, infraestructuras, instalaciones y espacios públicos, los entes locales podrán, en defecto de normativa sectorial específica, establecer los tipos de las infracciones e imponer sanciones por el incumplimiento de deberes, prohibiciones o limitaciones contenidos en las correspondientes ordenanzas, de acuerdo con los criterios establecidos en los artículos siguientes.»

Es reconeix, per tant, als ens locals la capacitat per tipificar infraccions i imposar sancions, d'acord amb els criteris que s'estableixen en els articles 140 i 141 LBRL. Tanmateix, aquesta facultat atribuïda als ens locals està subjecta a algunes limitacions:

- En primer lloc, no es reconeix amb caràcter general, sinó únicament en determinades matèries expressament enumerades en l'article 139 LBRL: ordenació de les relacions de convivència d'interès local i ús dels seus serveis, equipaments, infraestructures, instal·lacions i espais públics.
- En segon lloc, únicament es dona «en defecte de normativa sectorial específica». Els ens locals només podran tipificar infraccions i sancions en les matèries esmentades quan no hi hagi llei sectorial en aquell àmbit o quan, tot i haver-n'hi, no estableixi un règim sancionador específic i guardi silenci respecte del possible exercici pels ens locals de la potestat sancionadora.

29. Disponible a: <<http://www.acm.cat/juridic/notes-juridiques/informe-potestat-sancionadora-prestacionos-personals-ens-locales-animals-perillosos>>.

Els criteris per a l'establiment de les infraccions administratives es fixen en l'article 140 LBRL, que les classifica en molt greus, greus i lleus. Es tracta dels «criteris mínims d'antijuridicitat» a què es referia el Tribunal Constitucional e la seva jurisprudència.

Pel que fa a la regulació de les sancions, la multa o sanció pecuniària, existeix en aquest punt una clara preocupació respecte de l'equilibri, per evitar que compensi cometre l'il·lícit en termes econòmics, motiu pel qual s'aprecia una doble tendència: increment notable de la quantia de les sancions, i introducció d'una previsió sobre el possible augment de la quantia de la sanció en funció dels beneficis obtinguts per la infracció.

Però a més de la multa també trobem una gran varietat de modalitats:

- Clausura d'instal·lacions, temporal o definitiva.
- Inhabilitació temporal o definitiva per al desenvolupament de determinades activitats.
- Revocació d'autoritacions o títols habilitants.
- Privació d'ajuts públics durant un termini concret.
- Prohibicions de contractar amb l'administració durant un termini concret.
- Inhabilitació per obtenir autoritzacions o concessions.
- Comís.
- Amonestació.
- Arrest administratiu.
- Expulsió del territori nacional.
- Activitats d'educació ambiental, prestació de serveis de caràcter cívic en benefici de la comunitat.
- Pèrdua de punts.

Ara bé, la regulació de les sancions administratives que es fa en l'article 141 LBRL, únicament contempla els límits de les sancions econòmiques, però no d'altres. Els límits de les multes són els següents:

- En el cas d'infraccions molt greus, fins a 3.000 euros.
- En el cas d'infraccions greus, fins a 1.500 euros.
- En el cas d'infraccions lleus, fins a 750 euros.

Annex 2. Exemples de fitxes de programacions formatives institucionals i d'entitats

Atenent a les recomanacions de l'**Institut Català de les Dones**, en la seva publicació sobre estàndards de servei en casos de violència sexual,³⁰ el model de referència sobre formació –especialment per a professionals de les xarxes d'atenció– implicaria:

Garantir la formació i capacitat de les persones professionals per assegurar les competències (habilitats, coneixements i actituds) sobre:

- Els diferents tipus de violències sexuals i les diferències en el seu abordatge:
  - Agressió.
  - Abús.
  - Assetjament.
  - Violència sexual amb coacció³¹ o coerció.³²
  - Intersecció entre violència sexual, física i psicològica.
- El marc legal general i específic en funció dels factors de vulnerabilitat.
- Els protocols i abordatges aplicats en els diferents àmbits d'actuació.
- La prevenció: coneixement dels indicadors de risc de patir violència sexual i desenvolupament de factors de protecció.
- La detecció: coneixement d'indicadors d'estar patint o haver patit violència sexual i reducció de riscos i danys associats.
- L'acompanyament i suport a les dones, adolescents i nenes en el seu estat emocional i personal, que pot ser:
  - Reconeixement de la violència.
  - Confusió davant la violència.
  - Negació de la violència.
- L'abordatge integral en les situacions de violència sexual aguda, entesa com la violència exercida de forma puntual, ja sigui per un conegut o per un desconegut i que generi la demanda d'atenció.
- L'abordatge específic i diferenciat en el cas de nenes i adolescents en funció del grau de vulnerabilitat, de les diferències evolutives segons l'edat i les característiques emocionals i capacitats cognitives associades.

En el cas de la **Diputació de Barcelona**, la proposta formativa per a l'abordatge de les violències sexuals, articulada a través del BAF (Banc d'Accions Formatives) i adreçada

30. Estàndards de servei (ICD). Disponible a: <http://dones.gencat.cat/web/content/03_ambits/docs/vm_protocol_estandards_servei.pdf>.

31. La coacció és un terme emprat freqüentment en dret i ciència política que es refereix a la violència o imposició de condicions emprades per obligar un subjecte a tenir o ometre una determinada conducta.

32. La coerció és l'amenaça d'utilitzar la violència (no solament física sinó de qualsevol altre tipus) amb l'objectiu de condicionar el comportament dels individus.

al personal tècnic municipal per millorar la qualitat de l'eficiència i eficàcia dels serveis oferts per els ens locals, es concreta en els següents objectius i continguts.³³

Objectius:

- Capacitar els/les professionals de les competències necessàries per abordar diferents formes de violència masclista i, en especial, les violències sexuals.
- Entendre la complexitat de les dinàmiques discriminatòries i de les relacions d'abús que s'expressen a través de la violència sexual.
- Conèixer alguns models d'intervenció.
- Posar en pràctica eines bàsiques per a la prevenció i la detecció dels assetjaments i les agressions sexuals.

Continguts:

- Les violències sexuals en el marc de la violència contra les dones.
- Marc jurídic i conceptual de la violència sexual.
- Les violències sexuals com a problema de salut pública.
- Característiques de les violències sexuals.
- Principis orientadors i models d'abordatge de les violències sexuals.
- Eines bàsiques per a professionals per a la prevenció i la detecció de les violències sexuals: protocols, instruments i campanyes.

---

33. Informació ampliada disponible a: <http://aplicacions.diba.cat/gestforma/publico/cercador_baf_ens_locals/detalleBAF.do?id=1962>.

Programació 1

Comunitat d'aprenentatge per actualitzar els protocols sobre les violències sexuals en espais públics d'oci i festius

Objectius

Crear un espai d'interacció per fer operatives les diverses estratègies que tenim per fer front a les violències sexuals que es manifesten als espais públics d'oci.

Compartir les estratègies que s'estan organitzant al territori de Terres d'Ebre per fer un treball d'identificació de les bones pràctiques.

Generar les bases d'un protocol operatiu d'actuació per a espais públics.

Personal destinatari

Professionals dels circuits de violència masclista i dels serveis d'informació i atenció a les dones de les Terres de l'Ebre.

Continguts

Per al treball de reflexió i d'identificació de les estratègies de prevenció de les violències sexuals, s'actualitzaran coneixements sobre els següents aspectes normatius i de contingut:

- Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista i el marc de les violències sexuals.
- La magnitud i l'abordatge de les violències sexuals als espais públics d'oci i festius.
- El protocol per a l'abordatge de la violència masclista a les Terres de l'Ebre del Circuit de les Terres de l'Ebre per a l'abordatge de la violència masclista i la seva articulació amb els protocols de violències sexuals en espais públics d'oci o de festa.
- Eines bàsiques del circuit per a la prevenció i la detecció de les violències sexuals (assetjament i agressions sexuals):
  - *Protocols de festes.*
  - *Estands informatius, de sensibilització i d'atenció.*
  - *Instruments comunitaris.*
  - *Campanyes.*
  - *Configuració de l'espai públic.*
- Eines bàsiques per al circuit per a la prevenció i la detecció de les violències sexuals (sexisme en espai públic). Generalitat de Catalunya, Institut Català de les Dones:
  - *Ordenances.*

Metodologia

A partir de l'anàlisi de les diverses situacions que es donen en espais públics i d'oci referent a les violències sexuals, es generarà un treball participatiu per identificar noves formes d'actuació i de coordinació del circuit. Es combinarà el treball a l'aula amb la producció de materials i aportacions entre sessions en un espai virtual. En aquesta activitat s'avaluarà la transferència de la formació, cosa que implica que cada participant haurà d'intervenir en l'actualització dels protocols professionals sobre violències sexuals. La presentació d'evidències d'aplicació és una de les proves necessàries per obtenir-ne el certificat.

Nombre d'hores

20 lectives (9 hores presencials i l'equivalent a 11 hores de treball no presencial pel treball productiu entre sessions)

Docent

Montse Pineda

Experta Creación Positiva

Programació 2³⁴

Formacions i tallers

Justificació

La violència sexual no ha estat tradicionalment identificada com un dels principals riscos de la nit. Malgrat això, nombroses recerques confirmen que un alt percentatge de dones ha patit situacions de violències en contextos d'oci nocturn, majoritàriament perpetrades per homes. Moltes vegades, aquesta violència no s'identifica perquè es troba, en bona mesura, invisibilitzada i normalitzada per l'especificitat del context i per la manca d'una perspectiva de gènere en l'anàlisi de la realitat.

La perspectiva de gènere s'ha convertit en una eina clau en els àmbits de drogues, oci nocturn, joventut i educació. Es tracta d'un paradigma teòric i pràctic que requereix una reflexió profunda sobre el nostre imaginari social i cultural i un exercici complex de qüestionar certs aprenentatges al voltant de les diferències entre homes i dones, els estereotips de gènere i la desigualtat.

Les nostres formacions són una invitació per aprofundir en el coneixement i la reflexió sobre la perspectiva de gènere aplicada a la prevenció de la violència masclista als espais públics i d'oci nocturn, així com introduir-nos en estratègies de prevenció d'aquestes violències i protocols d'actuacions per fer-los front.

Objectius

- Situar el marc teòric i proporcionar algunes eines d'anàlisi de la realitat des de la perspectiva de gènere.
- Reflexionar sobre la incorporació de la perspectiva de gènere en l'oci nocturn i als espais festius.
- Compartir experiències i metodologies sobre la prevenció de les violències masclistes.
- Afavorir la identificació de les violències sexuals i generar instruments per al seu abordatge.
- Pensar i presentar noves propostes per a la intervenció sota aquest paradigma.

Metodologia

En les nostres formacions combinem les exposicions teòriques amb dinàmiques participatives per generar un coneixement grupal que pugui revertir en el mateix procés. Entenem que les activitats participatives són efectives per al foment de relacions simètriques i horitzontals i, per això, potenciem la creativitat, l'intercanvi i el diàleg. A més, es busca generar un clima de seguretat (confidencialitat, diàleg, respecte, suport mutu...) que afavoreixi l'intercanvi i el debat.

Persones destinatàries

- Joves (estudiants de secundària, universitat, agrupacions juvenils...).
- Organitzacions i entitats.
- Personal tècnic municipal.
- Professionals de l'oci nocturn.
- Professionals de l'àmbit educatiu i psicosocial.
- Altres professionals que treballin amb població jove.

Programa (aproximat i canviant en funció de la durada, l'alumnat i les necessitats del grup)

- Introducció a la perspectiva de gènere.
- Aproximació a les violències masclistes i les seves manifestacions.
- La violència sexual: què és, estratègies per a la seva identificació i abordatge.
- Observatori Noctàmbul@s sobre relació entre consum de drogues i abusos sexuals i context d'oci nocturn: principals resultats.
- Bones i males pràctiques de prevenció de les violències sexuals en espais d'oci nocturn.
- Propostes d'intervencions i protocols d'actuació.

34. Informació original ampliada, en castellà, disponible a: <<http://www.drogasgenero.info/noctambulas/formaciones/>>.

Annex 3. Propostes d'accions formatives relacionades amb els protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci

Taula 1. Proposta d'accions formatives relacionades amb el protocol

Àmbits/àrees	Formació perspectiva de gènere / violències masclistes / violències sexuals		
	Prevenició	Detecció	Atenció i recuperació
Corporació local	<p>Conscienciació que promogui la comprensió de les desigualtats de gènere i les violències masclistes en clau feminista i de DH³⁵</p> <p>Diversitat sexual i promoció de la igualtat de les persones dels col·lectius LGTBI</p>	<p>Indicadors, eines i estratègies de detecció de les violències masclistes/sexuals, atenent a un enfocament interseccional</p>	<p>Manifestacions de les violències sexuals i el seu abordatge des d'una perspectiva interseccional</p> <p>Informació detallada sobre els recursos disponibles al territori</p> <p>Mesures jurídiques, econòmiques, socials, laborals, etc., per al restabliment dels àmbits danyats a causa de les situacions de violència</p>
Benestar social	<p>Conscienciació que promogui la comprensió de les desigualtats de gènere i les violències masclistes en clau feminista i de DH</p> <p>Diversitat sexual i promoció de la igualtat de les persones dels col·lectius LGTBI</p>	<p>Indicadors, eines i estratègies de detecció de les violències masclistes/sexuals, atenent a un enfocament interseccional</p>	<p>Manifestacions de les violències sexuals i el seu abordatge des d'una perspectiva interseccional</p> <p>Informació detallada sobre els recursos disponibles al territori</p> <p>Processos d'atenció i recuperació integral: de la detecció al seguiment</p> <p>Mesures de caràcter social, econòmic i laboral per al restabliment dels àmbits danyats a causa de les situacions de violència</p>
Comerç	<p>Conscienciació que promogui la comprensió de les desigualtats de gènere i les violències masclistes en clau feminista i de DH</p> <p>Diversitat sexual i promoció de la igualtat de les persones dels col·lectius LGTBI</p>	<p>Indicadors, eines i estratègies de detecció de les violències masclistes/sexuals, atenent a un enfocament interseccional</p>	<p>Manifestacions de les violències sexuals i el seu abordatge des d'una perspectiva interseccional</p> <p>Informació detallada sobre els recursos disponibles al territori</p> <p>Normatives en matèria d'igualtat que tractin les discriminacions amb base de gènere en relació amb establiments, espais oberts al públic i organització d'espectacles i activitats esportives</p>

35. DH: Drets humans.

Formació perspectiva de gènere / violències masclistes / violències sexuals			
Àmbits/àrees	Prevenció	Detecció	Atenció i recuperació
Cultura i educació	<p>Conscienciació que promogui la comprensió de les desigualtats de gènere i les violències masclistes en clau feminista i de DH</p> <p>Diversitat sexual i promoció de la igualtat de les persones dels col·lectius LGTBI</p> <p>Codis en les relacions emocionals i amoroses, i formes de viure les sexualitats</p> <p>Coeducació: què és i com s'ha de desenvolupar un model coeducatiu apropiat</p>	<p>Indicadors, eines i estratègies de detecció de les violències masclistes/sexuals, atenent a un enfocament interseccional</p>	<p>Manifestacions de les violències sexuals i el seu abordatge des d'una perspectiva interseccional</p> <p>Informació detallada sobre els recursos disponibles al territori</p> <p>Processos d'atenció i recuperació integral: de la detecció al seguiment</p> <p>Mesures jurídiques, econòmiques, socials, laborals, etc., per al restabliment dels àmbits danyats a causa de les situacions de violència</p>
Festes majors	<p>Conscienciació que promogui la comprensió de les desigualtats de gènere i les violències masclistes en clau feminista i de DH</p> <p>Diversitat sexual i promoció de la igualtat de les persones dels col·lectius LGTBI</p> <p>Representacions culturals des d'una perspectiva de gènere</p> <p>El paper de les tradicions festives en la configuració de les violències sexuals</p>	<p>Indicadors, eines i estratègies de detecció de les violències masclistes/sexuals, atenent a un enfocament interseccional</p>	<p>Manifestacions de les violències sexuals i el seu abordatge des d'una perspectiva interseccional</p> <p>Informació detallada sobre els recursos disponibles al territori</p> <p>Normatives en matèria d'igualtat que tractin les discriminacions amb base de gènere en relació amb establiments, espais oberts al públic i organització d'espectacles i activitats esportives i culturals</p>
Urbanisme, equipaments i espai públic	<p>Conscienciació que promogui la comprensió de les desigualtats de gènere i les violències masclistes en clau feminista i de DH</p> <p>Diversitat sexual i promoció de la igualtat de les persones dels col·lectius LGTBI</p> <p>Perspectiva de gènere en el disseny, planificació i execució urbanístiques</p> <p>Impacte de gènere de la conformació urbanística local</p>	<p>Indicadors, eines i estratègies de detecció de les violències masclistes/sexuals, atenent a un enfocament interseccional</p>	<p>Manifestacions de les violències sexuals i el seu abordatge des d'una perspectiva interseccional</p> <p>Informació detallada sobre els recursos disponibles al territori</p> <p>Mesures correctores eficaces per garantir la seguretat i accessibilitat de totes les dones i nenes als espais públics i privats del territori</p>

Formació perspectiva de gènere / violències masclistes / violències sexuals			
Àmbits/àrees	Prevenició	Detecció	Atenció i recuperació
Espais naturals i medi ambient	<p>Conscienciació que promogui la comprensió de les desigualtats de gènere i les violències masclistes en clau feminista i de DH</p> <p>Diversitat sexual i promoció de la igualtat de les persones dels col·lectius LGTBI</p> <p>Perspectiva de gènere en el disseny, planificació i emplaçament dels elements i senyalitzacions dels espais naturals</p>	<p>Indicadors, eines i estratègies de detecció de les violències masclistes/sexuals, atenent a un enfocament interseccional</p>	<p>Manifestacions de les violències sexuals i el seu abordatge des d'una perspectiva interseccional</p> <p>Informació detallada sobre els recursos disponibles al territori</p>
Esports	<p>Conscienciació que promogui la comprensió de les desigualtats de gènere i les violències masclistes en clau feminista i de DH</p> <p>Diversitat sexual i promoció de la igualtat de les persones dels col·lectius LGTBI</p> <p>Perspectiva de gènere en el disseny, planificació, emplaçament i usos dels equipaments esportius</p>	<p>Indicadors, eines i estratègies de detecció de les violències masclistes/sexuals, atenent a un enfocament interseccional</p>	<p>Manifestacions de les violències sexuals i el seu abordatge des d'una perspectiva interseccional</p> <p>Informació detallada sobre els recursos disponibles al territori</p> <p>Normatives en matèria d'igualtat que tractin les discriminacions amb base de gènere en relació amb establiments, espais oberts al públic i organització d'espectacles i activitats esportives</p>
Igualtat i ciutadania	<p>Conscienciació que promogui la comprensió de les desigualtats de gènere i les violències masclistes en clau feminista i de DH</p> <p>Diversitat sexual i promoció de la igualtat de les persones dels col·lectius LGTBI</p> <p>Codis en les relacions emocionals i amoroses, i formes de viure les sexualitats</p> <p>Coeducació: què és i com s'ha de desenvolupar un model coeducatiu apropiat</p> <p>Inclusió de la perspectiva de gènere en diversos àmbits de competència municipal</p>	<p>Indicadors, eines i estratègies de detecció de les violències masclistes/sexuals, atenent a un enfocament interseccional</p>	<p>Manifestacions de les violències sexuals i el seu abordatge des d'una perspectiva interseccional</p> <p>Informació detallada sobre els recursos disponibles al territori</p> <p>Processos d'atenció i recuperació integral: de la detecció al seguiment</p> <p>Mesures jurídiques, econòmiques, socials, laborals, etc., per al restabliment dels àmbits danyats a causa de les situacions de violència</p> <p>Normatives en matèria d'igualtat que tractin les discriminacions amb base de gènere en relació amb totes les àrees de competència municipal</p>

Formació perspectiva de gènere / violències masclistes / violències sexuals			
Àmbits/àrees	Prevenció	Detecció	Atenció i recuperació
Infraestructures viàries	<p>Conscienciació que promogui la comprensió de les desigualtats de gènere i les violències masclistes en clau feminista i de DH</p> <p>Diversitat sexual i promoció de la igualtat de les persones dels col·lectius LGTBI</p> <p>Perspectiva de gènere i transports: elements clau</p>	<p>Indicadors, eines i estratègies de detecció de les violències masclistes/sexuals, atenent a un enfocament interseccional</p>	<p>Manifestacions de les violències sexuals i el seu abordatge des d'una perspectiva interseccional</p> <p>Informació detallada sobre els recursos disponibles al territori</p> <p>Normatives o estudis sobre transport públic i la seva relació amb la discriminació i violència amb base de gènere</p>
Prensa i comunicació	<p>Conscienciació que promogui la comprensió de les desigualtats de gènere i les violències masclistes en clau feminista i de DH</p> <p>Diversitat sexual i promoció de la igualtat de les persones dels col·lectius LGTBI</p> <p>Perspectiva de gènere, estereotips i comunicació</p>	<p>Indicadors, eines i estratègies de detecció de les violències masclistes/sexuals, atenent a un enfocament interseccional</p>	<p>Manifestacions de les violències sexuals i el seu abordatge des d'una perspectiva interseccional en l'àmbit de la comunicació</p> <p>Informació detallada sobre els recursos disponibles al territori</p> <p>Normatives en matèria d'igualtat que tractin les discriminacions amb base de gènere en relació amb la comunicació</p>
Promoció econòmica i turisme	<p>Conscienciació que promogui la comprensió de les desigualtats de gènere i les violències masclistes en clau feminista i de DH</p> <p>Diversitat sexual i promoció de la igualtat de les persones dels col·lectius LGTBI</p>	<p>Indicadors, eines i estratègies de detecció de les violències masclistes/sexuals, atenent a un enfocament interseccional</p>	<p>Manifestacions de les violències sexuals i el seu abordatge des d'una perspectiva interseccional</p> <p>Informació detallada sobre els recursos disponibles al territori</p> <p>Normatives en matèria d'igualtat que tractin les discriminacions amb base de gènere en relació amb establiments, equipaments i serveis turístics</p>

Formació perspectiva de gènere / violències masclistes / violències sexuals			
Àmbits/àrees	Prevenició	Detecció	Atenció i recuperació
Salut pública i consum	<p>Conscienciació que promogui la comprensió de les desigualtats de gènere i les violències masclistes en clau feminista i de DH</p> <p>Diversitat sexual i promoció de la igualtat de les persones dels col·lectius LGTBI</p>	<p>Indicadors, eines i estratègies de detecció de les violències masclistes/sexuals, atenent a un enfocament interseccional</p>	<p>Manifestacions de les violències sexuals i el seu abordatge des d'una perspectiva interseccional</p> <p>Informació detallada sobre els recursos disponibles al territori</p> <p>Processos d'atenció i recuperació integral: de la detecció al seguiment</p> <p>Consum de substàncies i agressions sexuals: mites i realitats³⁶</p> <p>Paper dels serveis de salut en processos judicials de denúncia</p>
Seguretat	<p>Conscienciació que promogui la comprensió de les desigualtats de gènere i les violències masclistes en clau feminista i de DH</p> <p>Diversitat sexual i promoció de la igualtat de les persones dels col·lectius LGTBI</p> <p>Clàusules de contractació associades a la formació i coordinació de personal de seguretat privada</p>	<p>Indicadors, eines i estratègies de detecció de les violències masclistes/sexuals, atenent a un enfocament interseccional</p>	<p>Manifestacions de les violències sexuals i el seu abordatge des d'una perspectiva interseccional</p> <p>Informació detallada sobre els recursos disponibles al territori</p> <p>Normatives en matèria d'igualtat que tractin les discriminacions amb base de gènere en relació amb establiments, espais oberts al públic i organització d'espectacles i activitats esportives</p> <p>Processos d'atenció i recuperació integral: de la detecció al seguiment</p> <p>Mesures jurídiques, econòmiques, socials, laborals, etc., per al restabliment dels àmbits danyats a causa de les situacions de violència</p> <p>Paper dels serveis de seguretat en processos judicials de denúncia</p> <p>Clàusules de contractació associades a la formació i coordinació de personal de seguretat privada</p>

36. Totes les accions formatives orientades a treballar les violències masclistes i sexuals són sensibles de tractar i han d'estar desenvolupades per especialistes feministes. Aquesta proposta en concret s'orienta a treballar els mites i les realitats quant a la relació del consum de drogues i les agressions sexuals des d'una perspectiva de gènere, que desmunti els discursos culpabilitzen les dones i el consum, que desvetlli les prevalences d'ús de drogues, com ara l'alcohol, i que capaciti per entendre i abordar tot el que té a veure amb la submissió química.

Formació perspectiva de gènere / violències masclistes / violències sexuals			
Àmbits/àrees	Prevenició	Detecció	Atenció i recuperació
Teixit social	<p>Conscienciació que promogui la comprensió de les desigualtats de gènere i les violències masclistes en clau feminista i de DH</p> <p>Diversitat sexual i promoció de la igualtat de les persones dels col·lectius LGTBI</p> <p>Codis en les relacions emocionals i amoroses, i formes de viure les sexualitats</p> <p>Coeducació: què és i com s'ha de desenvolupar un model coeducatiu apropiat</p>	<p>Indicadors, eines i estratègies de detecció de les violències masclistes/sexuals, atenent a un enfocament interseccional</p>	<p>Manifestacions de les violències sexuals i el seu abordatge des d'una perspectiva interseccional</p> <p>Informació detallada sobre els recursos disponibles al territori</p> <p>Processos d'atenció i recuperació integral: de la detecció al seguiment</p> <p>Mesures jurídiques, econòmiques, socials, laborals, etc., per al restabliment dels àmbits danyats a causa de les situacions de violència</p>
Població general	<p>Conscienciació que promogui la comprensió de les desigualtats de gènere i les violències masclistes en clau feminista i de DH</p> <p>Diversitat sexual i promoció de la igualtat de les persones dels col·lectius LGTBI</p> <p>Codis en les relacions emocionals i amoroses, i formes de viure les sexualitats</p> <p>Coeducació: què és i com s'ha de desenvolupar un model coeducatiu apropiat</p> <p>Poder i percepció dels privilegis/límits de gènere</p> <p>Construcció de feminitats: límits i riscos</p>	<p>Indicadors, eines i estratègies de detecció de les violències masclistes/sexuals, atenent a un enfocament interseccional</p>	<p>Manifestacions de les violències sexuals i el seu abordatge des d'una perspectiva interseccional</p> <p>Informació detallada sobre els recursos disponibles al territori</p> <p>Informació sobre assistència jurídica especialitzada davant discriminacions de gènere i violències masclistes</p> <p>Mesures jurídiques, econòmiques, socials, laborals, etc., per al restabliment dels àmbits danyats a causa de les situacions de violència</p>

Font: elaboració pròpia

La lògica de l'actuació

Tal com s'aprecia en el quadre orientatiu, cal dir que les accions relacionades amb la prevenció tenen un gran pes en tots els àmbits especificats. Si les violències masclistes són un problema social que cal erradicar, la lògica d'actuació davant d'aquestes serà, en primer lloc, desenvolupar una àmplia feina de sensibilització amb tota la població, amb matisos i especificitats depenent dels grups de persones o col·lectius (com pot apreciar-se, entre d'altres, en el cas dels homes), per tal de facilitar la comprensió del fenomen mitjançant reflexions individuals i col·lectives. Treballar qualsevol aspecte des de la perspectiva de gènere necessita aquestes reflexions i raonaments previs per aconseguir uns resultats òptims i apropiats. El fet de no seguir aquesta seqüència lògica d'aprenentatge i assimilació quant a temàtiques de gènere pot ser, fins i tot, contraproduent.

A més, aquestes actuacions han de ser ajustades i articulades segons les necessitats de cadascun dels territoris.

Els processos formatius han de comptar també amb accions concretes d'instrucció lligades a coneixements operatius del desenvolupament del protocol. Aquestes accions, tot i estar més delimitades per les directrius dels algoritmes i dels circuits de referència, idealment haurien d'estar presents d'una forma continuada i paral·lela a les dinàmiques de formació més generalistes proposades en l'anterior quadre, o fins i tot dins de la programació d'aquestes, i sempre s'han d'adaptar a les especificitats dels continguts assenyalats en el protocol i els períodes d'implementació i desenvolupament d'aquest.

L'escenari ideal és formar al mateix temps en perspectiva de gènere, violències masclistes/sexuals i desenvolupament del protocol, excepte en aquells casos en què, a causa de la seva curta durada o implementació intermitent en breus períodes de temps, sigui necessari ajustar específicament el procés formatiu.

Algunes de les temàtiques associades a les accions formatives lligades al desenvolupament del protocol, susceptibles d'adaptació i estructurades per eixos d'intervenció,³⁷ podrien ser:

Prevenició

- Planificació i creació de campanyes de sensibilització i prevenció de les violències masclistes / violències sexuals relacionades amb el protocol. Els continguts haurien de transmetre una imatge igualitària, no estereotipada, diversa i inclusiva. Els missatges haurien d'evitar discursos masclistes i discriminatoris, i haurien d'adaptar-se perquè siguin fàcilment entesos per tota la població (adequació del llenguatge, idioma, simbologia, claredat...).
- Eines, recursos i materials per a la prevenció relacionats amb el protocol (falques, samarretes, cartells, flyers, xapes...).

37. En les intervencions, l'atenció i recuperació les posem en una mateixa categoria perquè la configuració territorial i no exclusivament els serveis difereixen en la categoria on posar les intervencions.

- Accions de prevenció específiques associades al protocol (estand o punt d'informació, actuacions itinerants, dispositius de seguretat...).
- Canals de difusió de les campanyes i accions de prevenció relacionats amb el protocol.

Detecció

- Eines i instruments específics de detecció lligats al protocol (consignes, cartells informatius, agents clau...).
- Indicadors de detecció d'assetjament o agressions assenyalats al protocol.
- Indicadors de detecció de la pròpia xarxa o del circuit general de violència masclista.

Atenció i recuperació

- Eines i recursos generals d'atenció –públics i privats– de les violències sexuals en espais públics d'oci.
- Eines, recursos i espais d'atenció específics relacionats amb el protocol.
- Accions concretes d'atenció lligades al protocol i la seva seqüència.
- Responsabilitats i competències de cadascuna de les persones participants en el protocol.
- Com acompanyar i atendre la persona agredida. Passos i especificacions.
- Què s'ha de fer amb l'agressor.
- Com se solucionen situacions no planificades.
- Recomanacions ètiques que evitin la victimització secundària.

Per acabar, cal dir que, en qualsevol procés formatiu, i particularment dins d'un procés que treballi des de la perspectiva de gènere en clau feminista, és important prestar una especial atenció a la formació adreçada a intervenir en situacions de vulnerabilitat que necessiten una consideració específica. Aquest és l'element que explica la interseccionalitat del protocol. Alguns aspectes relacionats amb aquestes situacions de vulnerabilitat s'amplien en l'apartat 3.2. de la Guia.

Annex 4. Proposta d'indicadors sobre festes populars i participació de les dones (Capellà, 2018)³⁸

Localitat:
Reflecteixen aquestes suposades normes culturals una pràctica social real?
Són representatives de la comunitat o simplement una generalització dels interessos d'uns pocs? En altres paraules, hi ha una interpretació uniforme de la font i la naturalesa de la pràctica o norma?
Quin poder es preserva mitjançant l'ús de les suposades normes culturals? (a qui beneficia el manteniment de la pràctica cultural?)
Qui s'oposa a la pràctica (persona de la comunitat o aliena a la comunitat, persona o col·lectiu marginat) i quins són els resultats perjudicials que s'afirma que produeixen aquestes pràctiques o normes?
S'està posant l'etiqueta de cultura per impedir un debat polític convenient i necessari?
Hi ha restriccions a les dones que volen dur a terme qualsevol forma d'expressió artística i expressió pròpia, entrar en llocs o instal·lacions del patrimoni cultural, participar en actes o cerimònies culturals i interpretar i aplicar textos, rituals o costums particulars?
Es garanteix la mobilitat de la dona, en particular per assistir a activitats culturals o participar-hi? Es prenen mesures per facilitar la seva assistència i/o participació en aquestes activitats?
Existeixen regles o costums que estableixen diferents continguts o nivells d'educació i de participació en la vida cultural per als nens i les nenes?
S'adopten mesures per assegurar que les dones participin, en peu d'igualtat amb l'home, en la determinació i selecció d'allò que constitueix patrimoni cultural, en l'assignació de significat a aquest patrimoni i en les decisions relatives a allò que s'ha de transmetre a les generacions futures?
La dona té capacitat per relacionar-se lliurement amb persones, idees i actes fora de la seva família i comunitat, formar part d'una o més comunitats culturals de la seva elecció i unir-se o abandonar aquestes comunitats, incloses les comunitats religioses, en qualsevol moment?
La dona té capacitat per participar en l'adopció de decisions dins de les seves comunitats i contribuir a la vida cultural mitjançant l'exercici de la seva llibertat d'expressió, associació i pensament, i el seu dret a l'educació?
La dona té llibertat per negar-se a participar en tradicions, costums i pràctiques que atemptin contra la dignitat i els drets humans, criticar les normes culturals i pràctiques tradicionals existents i crear nous significats culturals i normes de comportament?
Existeixen normes de vestuari oficials o oficioses per a homes i dones? Té conseqüències per a les dones i les nenes contravenir aquestes normes, en comparació amb els homes?
Quins recursos, inclòs el suport financer, s'atorguen a dones en comparació amb els homes en les esferes de les arts, els esports i les ciències?

38. Capellà, Margalida (2018). Jornada «Sexismes, violències sexuals i festes tradicionals» CIM.

Annex 5. Campanyes³⁹ BOOOOO iniciativa social

#NOESNO #NOSINMISÍ

INFORMACIÓN SENSIBILIZACIÓN

EL CONSENTIMIENTO ES...

- 1 EXPLÍCITO**
Sólo porque no hayas oído un "NO", no significa que haya dado su consentimiento. Preguntale, sólo un "SÍ" significa SÍ.
- 2 CONSCIENTE**
Si la persona está bebida, dormida o en posición de vulnerabilidad, no puede consentir. Todo es un "NO".
- 3 NO COERCITIVO**
Hay que tener la libertad de decir SÍ o NO, sin presiones, ni consecuencias. Si no vas a aceptar un "NO" por respuesta, no hay consenso.
- 4 VARIABLE**
Decir que SÍ en un momento dado no significa que sea un "SÍ" siempre, ni para todo. Se puede cambiar de opinión en cualquier momento.

Respeto a tus ligues. Pregunta, escucha, cuida y disfruta.

SÍMBOLO DE CELEBRACIÓN EN NUESTRA CULTURA: BOTELLA DE ALCOHOL

ALCOHOL COMO EXCUSA "UNIVERSAL"
-NORMALIZACIÓN
-LEGITIMIZACIÓN
-IMPUNIDAD
-CULPABILIZACIÓN

TOMA DE CONCIENCIA, IDENTIFICACIÓN: SIN LICENCIA PARA ACOSAR

FORMATOS: FELICITACIÓN NAVIDEÑA
-TARJETAS
-CARTELES

PERSPECTIVA DE GÉNERO: VISIBILIZACIÓN DEL ACOSO SEXUAL HACIA LAS JÓVENES Y MUJERES

ERRADICANDO MITOS

ACCIONES DE LA CAMPAÑA:
-FORMACIÓN PEÑAS
-PUNTO VIOLETA
-CARTELES, FLYERS, PULSERAS
-VIDEO PARA LOS CONCIERTOS

OBJETIVOS:
-RESPONSABILIDAD GRUPAL PARA GENERAR ESPACIOS CUIDADOS Y SEGUROS
-TOLERANCIA CERO AL MICROMACHISMO

SIMBOLOGÍA:
-STOP VERSUS OK (SÍMBOLO DE BIENESTAR)
-LA NOCHE COMO UN ESPACIO LIBRE DE VIOLENCIA

39. Informació ampliada sobre aquestes campanyes disponible a: <http://www.drogasgenero.info/wp-content/uploads/Presentacion_Boooooo_Noctambulas.pdf>.

Annex 6. Itineraris del plaer i de la subversió

ITINERARIS DEL PLAER I DE LA SUBVERSIÓ

Els deambulars de la manifestació "Fem-nos fortes, fem-ho juntes: La nit és nostra!" i dels cercaviles de les Festes Alternatives del Raval

Aquest mapa és el resultat d'un procés de recerca col·lectiva que parteix de l'exposició *Nunes. Més enllà del temps* (Arts Santa Mònica, 2016) i específicament, del film *Noches de vino tinto* que el cineasta José María Nunes dirigí l'any 1966 i rodà a escenaris de Ciutat Vella. A la pel·lícula, la protagonista gaudeix d'una nit anant de bar en bar de la mà d'un acompanyant fortuït de qui s'acomia ja prop del port, just després d'haver enviat un telegrama a la seva família en què rebutja l'autoritat paterna i la idiosincrasia de classe benestant que se li vol imposar.

Per reprendre el vagareig discolor de *Noche de vino tinto*, en aquest mapa ens apropem a dues iniciatives populars que caminen el Raval fent elogi del carrer, de la disbauxa i de la nit i que reivindiquen el plaer i la subversió com a formes d'estar a la ciutat: els recorreguts de la manifestació nocturna "Fem-nos fortes, fem-ho juntes: La nit és nostra!" i dels cercaviles de protesta que inauguren les Festes Alternatives d'aquest barri.

La manifestació "Fem-nos fortes, fem-ho juntes: La nit és nostra!" transita Barcelona la vigília del Dia Internacional de les Dones en el marc de les jornades d'acció feminista autònoma "Se va a armar la Gorda" per reclamar el carrer i la nit lliures de violència contra transgènere, lesbianes i dones. La desfilada s'ha organitzat a diversos barris de la ciutat i ha traçat itineraris pel barri Xino tant en la seva primera edició el 2011, com en la de l'any següent i en la del 2015. Actualment, la convocatòria es fa pública a la pàgina web www.sevamarlagorda.wordpress.com, on també hi ha informació recopilada sobre les edicions dels anys anteriors.

Amb un to festiu i de comparsa, els cercaviles de les Festes Alternatives visibilitzen, any rere any, les il·lites de diversos col·lectius en contra de l'especulació urbanística, l'assetjament policial envers veïns i veïnes per motius de gènere, classe o origen o l'impacte de l'aïllament franquista encara palès a la vida associativa i política del barri. Les convocatòries dels cercaviles es difonen a la web on l'assemblea de les Festes Alternatives del Raval publica el seu programa anual: <https://asamblearaval.wordpress.com/>.

LLOCS PER ON DISCORREN ELS ITINERARIS:

• **ÀGORA DE JUAN ANDRÉS BENÍTEZ.** Solar del carrer de l'Aurora amb el carrer de la Riereta que va ser inaugurat per a denunciar la brutalitat i la impunitat policial al Raval. L'espai rep el nom d'un veí del barri que va morir després d'haver estat detingut de manera violenta. És propietat de la SA-REB, però després d'ocupar-lo l'octubre de 2014 per a usos comunitaris, els veïns i veïnes esperen que es respecti com a espai comú del barri. A l'àgora s'hi celebren part dels actes de les Festes Alternatives del Raval; d'aquest punt va sortir el cercavila reivindicatiu de l'any 2014 i al mateix lloc hi van acabar els del 2015 i del 2016.

• **CAN 60.** Casa-fàbrica ubicada al carrer de la Riereta 18 que ha allotjat diversos projectes socials, artístics i culturals des de la dècada dels 80. L'immoble va ser venut a dues promotores immobiliàries l'any 2015 però havia estat reivindicat pel veïnat com a patrimoni cultural del barri. A finals del 2016 –any en que el cercavila va apropar-s'hi per a donar suport a la campanya "Salvem Can 60"– va ser adquirit per l'Ajuntament de Barcelona.

• **CARRER D'EN ROBADOR 25.** Edifici que va allotjar a la seva planta baixa l'Ateneu del Xino, va ser comprat per l'Ajuntament de Barcelona l'any 2015 i avui és reivindicat pel col·lectiu anomenat Prostitutes Indignades com a espai de trobada social, feina i refugi. En el recorregut feminista de l'any 2015 una de les membres del col·lectiu va sortir al balcó de l'edifici per a llegir un manifest en el que s'exigien drets, llibertat i igualtat per a les treballadores sexuals. D'aquí també va sortir el cercavila del mateix any que s'encetà rememorant el procés d'expulsió del veïnat que s'havia viscut quan s'enderrocà l'illa de cases en la que avui s'emplaça l'Hotel Barceló, la Filmoteca de Catalunya, i diversos edificis de comerços, seus d'entitats i pisos, a l'altra banda del mateix carrer. També es va respondre als cartells que pengen d'alguns balcons d'aquests edificis amb el text "Volem un barri digne" –i a la campanya mediàtica d'estigmatització d'altres veïns i veïnes del carrer que s'ha articulada al voltant d'aquest lema– tot corejant frases com: "Ja som un barri digne" i "En el Raval todo el mundo es igual".

• **CARRER DE SANT PAU AMB LA RAMBLA DEL RAVAL.** En aquesta cantonada va aturar-se la manifestació nocturna de l'any 2015; la coral feminista del Poble Nou va entonar-hi les cançons "A la huelga compañera", "Las Históricas somos lo máximo" i "Lobo Feroz" i s'hi va enganxar un mural amb la frase "Totes juntes contra l'heteropatriarcat".

• **CARRER DE LA REINA AMÀLIA 38.** Espai reivindicat en el cercavila de l'any 2015 com a seu per l'Ateneu Enciclopèdic Popular. L'Ateneu Enciclopèdic Popular és una associació social i cultural de caire llibertari que va ser creada l'any 1902 al Raval; actualment té com a eix principal de la seva activitat la investigació documental, la realització d'exposicions, rutes històriques i actes literaris. L'any 1939 l'Ateneu va perdre l'edifici de la seva seu juntament amb la resta de les seves propietats al quedar confiscades per les tropes feixistes. A través de campanyes com "L'Ateneu Enciclopèdic vol tornar al Raval" o "La veu de l'Ateneu" l'entitat reclama el que considera una restitució democràtica d'un dret històric: reobrir un espai on realitzar les seves activitats i emplaçar el centre de documentació que gestiona al barri on va tenir origen. Aquest any l'ateneu té previst signar un conveni amb l'Ajuntament de Barcelona per obrir la seva seu en aquest edifici.

• **CARRER DE SANT PAU ENTRE LA RAMBLA DEL RAVAL I LA RAMBLA.** En la manifestació nocturna del 2011 s'hi va desplegar una pancarta en la que s'hi podia llegir "No a la guerra del capital. No a la pau patriarcal".

• **C.S.O. BARRILÒNIA.** L'immoble situat a la cantonada entre la Rambla del Raval i el carrer de Sant Rafael va allotjar el Centre Social Okupat Barrilònia fins l'any 2012. Actualment és un edifici nou on hi ha projectat un hotel i ha estat un espai assenyalat en diverses edicions dels cercaviles reivindicatius com a exemple d'especulació immobiliària al Raval. Al C.S.O. Barrilònia va aturar-se la manifestació "Fem-ho juntes, fem-nos fortes: La nit és nostra!" de l'any 2012 per a donar suport a dones que havien denunciat agressions per part de companys implicats en l'organització de l'espai, s'hi va llegir un manifest i es va fer una enganxada de cartells a la façana. També va passar-hi el cercavila de l'any 2014 quan encara hi havia l'edifici antic.

El 7 de març de l'any 2015 la manifestació feminista va ocupar el solar buit per a recordar a Patricia Heras, qui s'havia suïcidat uns anys abans estant presa a causa de la seva inculpció per la mort d'un guardia urbà al barri de la Ribera. La seva suposada implicació en el cas ha estat denunciada pels moviments socials de la ciutat com a part d'un muntatge policial conegut amb el nom 4F.

• **C.S.O. LA DISPERSA.** Centre Social Okupat situat al carrer del Príncep de Viana número 14. L'espai va obrir-se després del 15-M i tenia l'objectiu d'establir vincles entre diferents projectes socials del barri al marge de partits polítics i organitzacions sindicals. Al C.S.O. La Dispersa va atansar-se el cercavila de les Festes Alternatives del Raval de l'any 2014.

• **DARRER DOMICILI DE CONXA PÉREZ COLLADO.** En el cercavila de l'any 2014 es va fer un recordatori de la militant anarquista i veïna del Xino, Conxa Pérez Collado davant de la finca on vivia, al carrer de la Riereta número 37.

• **EL GAT DE LA RAMBLA DEL RAVAL.** Escultura pública situada a la Rambla de Raval entre el carrer de Sant Pau i el carrer de Sant Josep Oriol; davant del gat es va cantar "La culpa es de los pobres" per a finalitzar el cercavila de l'any 2014. Del mateix punt va iniciar-se el cercavila de l'any 2015 amb la lectura d'un manifest en el que es presentava el guia de la comparsa, el Xaman Alter-natiu.

• **EDIFICI RECUPERAT PER L'OBRA SOCIAL DE LA PLATAFORMA D'AFECTATS PER LA HIPOTECA (P.A.H.).** Edifici de la plaça del Pedró número 5 propietat de la Banca de València que va ser ocupat en el 2013 per la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca amb la intenció de realitzar quatre famílies desnonades. El cercavila de les Festes Alternatives del Raval del 2014 es va aturar al davant d'aquest edifici i es va empaperar la façana d'una altra finca de la plaça amb la imatge d'un veí aclamant "Si se puede!".

• **ESPAI DE L'IMMIGRANT.** Situat al passatge de Bernardí Martorell 2, l'Espai del immigrant és un punt de trobada de persones que s'organitzen amb l'objectiu de donar suport a d'altres que pateixen exclusió social per la seva situació legal, econòmica o administrativa. La iniciativa va sorgir arran dels canvis esdevinguts a les lleis d'assistència socio sanitària en el 2013. Aquest va ser un dels espais inclosos en el cercavila reivindicatiu de l'any 2014.

• **HORT DEL XINO.** Hort comunitari ocupat al carrer de la Reina Amàlia número 11. L'espai va ser destruït el febrer del 2017 i tornat a ocupar poc després. El grup de veïns i veïnes que el gestionen denuncien que va ser un intent de Juan Sande Couto i l'empresa Liven Business de desallotjar-los il·legalment. A l'Hort del Xino s'hi va aturar el cercavila de l'any 2014.

• **JARDINS DE LES TRES XEMENEIES.** Punt de trobada de la manifestació feminista nocturna en la segona edició de les jornades "Se va armar la gorda". Les jornades del 2012 van ser convocades com a una crida a la mobilització en un context de precarietat, d'avançament de polítiques de privatització i de negociació dels serveis més bàsics.

• **MERCAT DE LA BOQUERIA.** Mercat de queviures frescos del centre de Barcelona; en els últims anys s'ha transformat en un lloc que visiten milers de turistes diàriament. Al mercat va finalitzar la primera edició de la manifestació "Fem-nos fortes, fem-ho juntes: La nit és nostra!" llançant una bengala vermella i llegint un manifest en el que es presentaven les jornades d'acció feminista autònoma "Se va a armar la gorda".

• **MERCAT PROVISIONAL DE SANT ANTONI.** El mercat provisional de Sant Antoni va ser un dels llocs més concorreguts de grafitis durant la manifestació "Fem-ho juntes, fem-nos fortes: La nit és nostra" – "Cap agressió sense resposta", "Contra la violència masclista autodefensa feminista", "No tenim por"...-, l'any 2012.

• **PARRÒQUIA DE SANT PERE NOLASC MERCEDARIS.** En la manifestació "Fem-nos fortes, fem-ho juntes: La nit és nostra!" de l'any 2012 s'hi va desplegar una pancarta i es va fer sentir una traca de petards. A la plaça de Castella, on es troba l'església, també s'hi havien encès les antorxes que van cremar durant la manifestació nocturna de l'any anterior.

• **PLAÇA DELS ÀNGELS.** Plaça on s'ubica el Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA) i que s'emprà en la manifestació feminista de l'any 2011 per fer-hi una performance. El MACBA és una de les infraestructures artístiques de la ciutat construïdes a finals dels anys 90 com a part d'un pla urbanístic que afectava el centre de la ciutat i hi projectava diferents equipaments culturals. El museu ha estat objecte de repetides crítiques per part dels moviments socials de la ciutat que sovint el situen com a símbol de la gentrificació dels barris de Ciutat Vella.

• **PLAÇA SALVADOR SEGUÍ.** Plaça que rep el nom del Noi del Sucre, secretari general de la Confederació Nacional del Treball (C.N.T) qui fou assassinat d'un tret al carrer de la Cadena l'any 1923. En el 2014 s'hi va escenificar una disputa entre els polítics de la ciutat i les prostitutes que treballen i es mobilitzen per a reclamar els seus drets al voltant d'aquesta plaça; la breu actuació va acabar amb una versió de la cançó "Mala reputación" de Paco Ibañez. També va aturar-s'hi el cercavila de 2015 per fer una dansa xamànica en clau de paròdia amb la intenció d'acovardir a especuladors i banquers interessats en els immobles del barri. A la plaça va finalitzar la manifestació "Fem-nos fortes, fem-ho juntes: La nit és nostra!" de l'any 2015, llegint el text de presentació de les jornades "Se va armar la gorda" d'aquell any. En el cercavila del 2016 s'hi va fer un recordatori a persones properes a les Festes Alternatives que havien mort en els mesos anteriors a la celebració de les festes, Kevin Cotter (Plutón) i Pablo Molano.

• **PLAÇA DE JOSEP MARIA FOLCH I TORRES.** El cercavila de l'any 2014 va visitar aquesta plaça per a mostrar l'oposició de part del veïnat al Pla Paral·lel al considerar-lo una operació urbanística beneficosa tan sols pel mercat turístic.

• **PLAÇA DE LA UNIVERSITAT.** En les darreres dècades la plaça de la Universitat s'ha convertit en un punt de sortida per a moltes manifestacions de la ciutat i va ser el lloc de trobada per a la primera edició de la convocatòria "Fem-nos fortes, fem-ho juntes: La nit és nostra!", l'any 2011. També va finalitzar-hi la manifestació del 2012 amb la lectura d'un text que convocava a "dones, boileres i trans" a prendre els carrers per segon any consecutiu i acabava així: "Caminem la nit i la matinalada desafiant, irreverents, inconvenients, provocadores i combatives".

La informació que es detalla en el mapa és fruit del buidat de referències bibliogràfiques¹ i de diverses converses i esbossos compartits amb membres de les comissions de les jornades "Se va a armar la gorda" que organitzaren la manifestació nocturna en les edicions dels anys cartografiats i de l'assemblea de les Festes Alternatives del Raval. Els noms que s'han emprat per nomenar els llocs per on passen els itineraris corresponen a aquells citats de forma més recurrent per les persones implicades en la seva organització alhora de rememorar-los.

Per a la realització d'aquesta edició s'ha col·laborat amb les iniciatives autònomes esmentades i s'han emprat fons públics del programa Interfícies de l'Arts Santa Mònica amb l'objectiu de contribuir en la tasca de documentació dels coneixements i pràctiques que aquestes iniciatives assagen.

Barcelona, 2017.

* <https://asamblearaval.wordpress.com>
<https://directa.cat/>
<http://feministesindignades.blogspot.com>
<https://sevaarmarlagorda.wordpress.com>

Una recerca de:
tailler de ficció

Amb el suport de:

Annex 7. Campanya no i punt!

Campanya associada al Protocol d'Agressions Sexistes i Sexuals en Contextos d'Oci de l'Ajuntament de Palma.

De Festa, Mallorca Lliure d'Agressions Sexistes

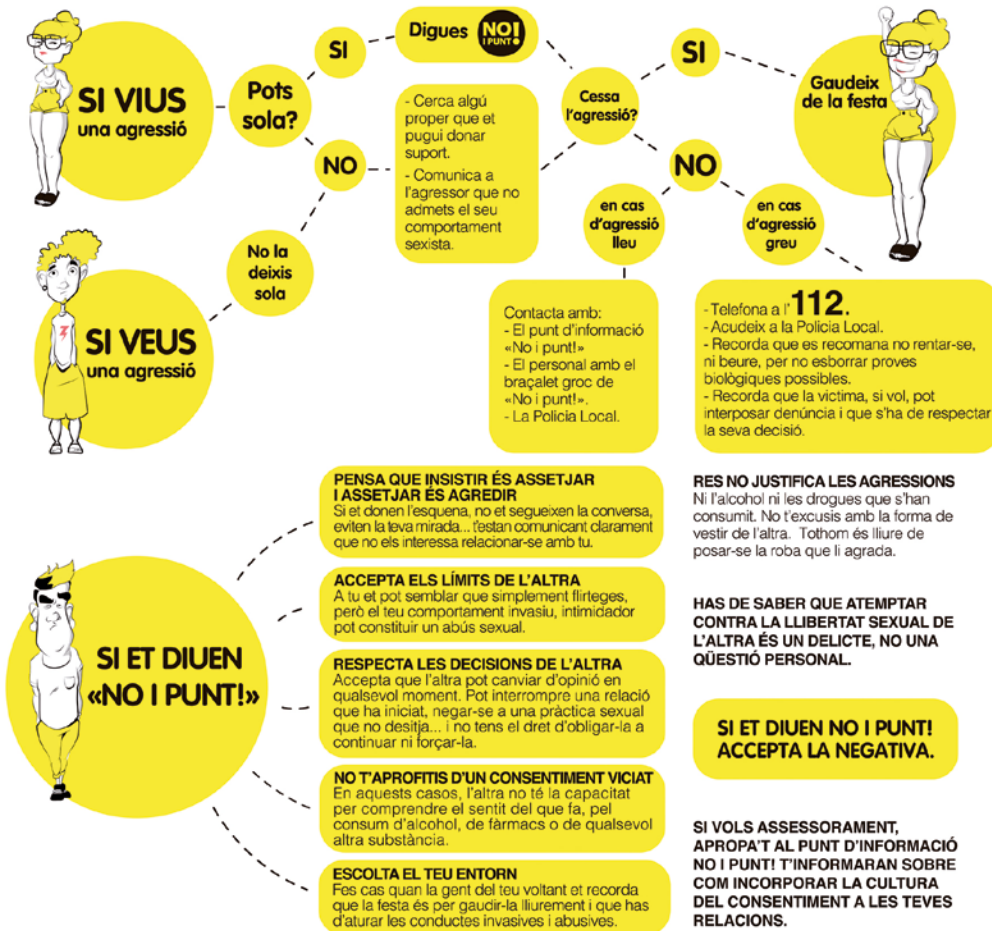
**Protocol de prevenció i actuació
contra les agressions sexistes**

Govern de les Illes Balears
**lliure de violències
masclistes**

Direcció Insular d'Igualtat
Departament de
Participació Ciutadana i Presidència
Consell de Mallorca

Amb la col·laboració de l'Ajuntament de Palma

QUÈ SÓN LES AGRESSIONS SEXISTES?

Les agressions sexistes són agressions físiques o psicològiques exercides sobre una persona per motius de gènere, orientació sexual o aspecte físic en relació amb els estàndards estètics que es produeixen a l'espai públic i també al privat, que fan que les persones agredides puguin experimentar incomoditat, malestar o angoixa, por, culpabilitat, vergonya, etc.

Els comentaris insinuants, els insults, la invasió de l'espai personal, els tocaments no desitjats... són conductes sovint normalitzades, però que poden ser constituents de delictes.

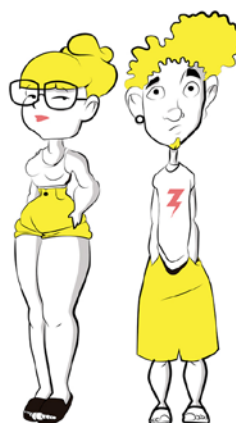
No hem de tolerar-les; ni l'alcohol ni les drogues són una excusa per actuar contra la llibertat sexual de les persones.

LES AGRESSIONS SEXUALS, com les violacions bucals, vaginals o anals, són actes constituents de delictes. Es produeixen, no només per persones desconegudes, sinó també per persones de l'entorn proper de la víctima, que sovint aprofiten relacions de «bon rotlle» o que les persones es troben amb les capacitats de decidir minvades per sobrepassar-se. Aquestes persones també utilitzen les amenaces i la intimidació per atemptar contra la llibertat dels altres. Tots aquests actes són constituents de delictes.

Recorda que tothom és lliure d'iniciar i de finalitzar una relació sexual quan ho desitja i això implica que la seva decisió s'ha de respectar en tot moment

QUÈ PODEM FER DAVANT D'UNA AGRESSIÓ SEXISTA?

- EXPRESSA EL TEU REBUIG
- FES SABER QUÈ ET PASSA
- NO DEIXIS LA VÍCTIMA SOLA
- RESPECTA LA SEVA INTIMITAT
- PRESTA AJUT
- ACCEPTA ELS LÍMITS DE L'ALTRA

ACTUA, NO ET QUEDIS EN SILENCI

- Servei d'Atenció Mèdica Urgent 061
- Guàrdia Civil 062
- Policia Nacional 091
- Servei d'acompanyament 24 hores, de l'Institut Balear de la Dona / Servei de traducció
Tel.: 971 178 989
- Oficina d'Assistència a Víctimes de Delictes. Atenció jurídica i psicosocial
Tel.: 971 678 611
- Centre de Diagnòstic, Tractament i Prevenció d'Infeccions de Transmissió Sexual (CAITS)
Tel.: 971 175 729. Horari: de dilluns a divendres, de 14.30 a 20.30 h

Emergències

112

**Servei gratuït
24 hores**

violació vaginal, anal o bucal

amenaces o intimidacions

abraçades i besades no desitjades

tocaments no desitjats

invasió de l'espai personal

bromes insinuants

mirades intimidatòries

tirar floretes "piropos"

comentaris i bromes sexistes

NOI I PUNT

Annex 8. Campanyes dels protocols comunitaris nascuts del moviment feminista

Per unes festes lliures de sexisme!

**SI VEUS O PATEIXES
UNA AGRESSIÓ,**
dirigeix-te al Punt Lila o truca al 693 45 08 45

**PUNT
LILA**

CANTABARS I
ENTERRAMENT DE LA BÓTA
A la barra-mòbil

ZONA CONCERTS
A la barra

EMBARCADOR DEL TER
A la barra de Fes-te Jove

693 45 08 45

Si t'has sentit agredida, és una agressió.

Fes-te jove
MANLLEU
Del 4 al 13 d'agost

Comissió Fes-te Jove

La Xinxà
GRUP FEMINISTA DE MANLLEU

Annex 9

Exemple d'estand

<https://www.barcelona.cat/infobarcelona/ca/no-es-no-la-merce-es-antimasclista_553795.html>

Exemple de protocol

<https://issuu.com/conselljoventubcn/docs/protocol_la_lali_jove_2017__cjb>

Exemple de protocol en espais d'oci nocturn

<http://ajuntament.barcelona.cat/bcnantimasclista/sites/default/files/cat_protocol_oci_nocturn.pdf>

Annex 10. Models d'avaluació i consideracions ètiques

Tipus d'avaluació segons on es posi el focus de mesura

Taula 5. Avaluació segons temporalitat

Per la temporalitat	
Avaluació <i>ex ante</i> o prèvia	Proporciona informació bàsica i valuosa prèvia entorn de la intervenció: necessitats i potencialitats de les persones destinatàries, adequació del tipus d'intervenció, estimació dels possibles efectes, etc. Està lligada a la diagnosi, ja que pot servir per fer la valoració inicial d'alguns elements i problemes presents en aquesta fase diagnòstica.
Avaluació intermèdia, concurrent o simultània	El desenvolupament d'aquest tipus d'avaluació es basa en les dades que facilita el seguiment, per valorar els resultats parcials i la seva progressió. Això permet, si cal, replantejar i corregir possibles desviacions o disfuncions detectades en la realització de les accions.
Avaluació <i>post</i> o final	Té lloc just després d'executar la intervenció, per poder detectar, registrar i analitzar els efectes immediats esperats i valorar si han estat positius o negatius.
Avaluació <i>ex post</i> o posterior	També es diu avaluació d'impacte, ja que es duu a terme un temps després de concloure la intervenció i tracta d'aprofundir en les repercussions d'aquesta en el context avaluat.

Taula 6. Avaluació per objecte o propòsit

Per l'objecte o propòsit	
Avaluació formativa	Millorar l'acompliment i avaluar el compliment del projecte, com a base per fer modificacions al llarg del cicle d'intervenció.
Avaluació sumatòria	Emetre judicis i conclusions sobre l'efectivitat i l'acompliment. En general es duu a terme en finalitzar la intervenció o un temps després, per tal de mesurar la seva eficàcia i repercussions.

Taula 7. Avaluació per qui porta a terme el procés avaluatiu

Per qui avalua	
Avaluació externa	L'equip avaluador és aliè a la planificació i la gestió de la intervenció.
Avaluació interna	L'equip avaluador ha participat en la gestió i desenvolupament de la intervenció o, sense haver participat directament en aquesta, sí que forma part de la institució o entitat encarregada de dur-la a terme.
Avaluació mixta	Combinació dels dos tipus anteriors d'avaluació, per tal de contrastar les dades aconseguides en ambdues i visibilitzar les discrepàncies i les concordances.
Avaluació participativa	Modalitat de l'avaluació interna en què la responsabilitat no resideix tan sols en l'equip avaluador de la institució o entitat encarregada de la intervenció, sinó que les persones beneficiàries juguen un paper principal en la recollida d'informació, anàlisi i interpretació d'aquesta i propostes de futur.

Taula 8. Avaluació pels instruments

Pels instruments	
Avaluació qualitativa	Recull dades derivades de percepcions, actituds, opinions, experiències, etc. El seu caràcter permet la revisió i adequació durant el procés de recollida d'informació.
Avaluació quantitativa	Recull dades basades en xifres, variables, taxes, etc. Els instruments de recollida d'aquest tipus d'informació són, normalment, poc flexibles i de resposta controlable. Presumiblement, són instruments amb un major nivell d'objectivitat.

Font taules 5, 6, 7 i 8: elaboració pròpia a partir de <http://abacoenred.mayfirst.org/wp-content/uploads/2015/10/guia_de_diseno_de_proyectos_sociales_comunitarios_bajo_el_enfoque_del_marco_logico___comp.pdf>. i <http://www.plataformaong.org/ARCHIVO/documentos/biblioteca/1366137167_040.pdf>.

Consideracions avaluatives des de la perspectiva de gènere

De manera transversal a qualsevol tipologia d'avaluació seleccionada, i de la mateixa manera que en la resta de fases esmentades, a l'hora d'implementar els protocols davant les violències sexuals, **per planificar i posar en marxa els processos de seguiment i avaluació s'ha de tenir molt en compte la transversalitat de la perspectiva de gènere en clau feminista**, per analitzar particularment, entre altres qüestions, les relacionades de forma directa amb el gènere, investigar la realitat de les dones, col·lectius LGTBI i altres persones menys afavorides i promocionar el canvi social. Diverses teòriques feministes, com Sielbeck-Bowen *et al.* (2002), posen de manifest sis premisses bàsiques com a plantejament fonamental per desenvolupar un procés avaluatiu feminista. Aquestes serien:

- Assumir que les desigualtats de gènere són efectes de la injustícia social, per tant, la discriminació amb base de gènere és sistèmica i estructural.
- El coneixement ha de ser un recurs de i per a les persones que el creen, el sostenen i el comparteixen.
- L'avaluació és una activitat política, ja que els contextos en què opera estan polititzats. A aquesta activitat, a més, s'afegeixen les experiències personals, característiques i perspectives que les persones avaluadores hi aporten. Tot això condueix a una postura política particular, que encoratja la persona avaluadora per veure's com a activista, paper que li permet generar polítiques per atendre de forma efectiva les desigualtats que van promoure la intervenció avaluada.
- L'avaluació feminista dona veu a diverses persones de diferents contextos socials, polítics i culturals, fomenta el diàleg amb persones que no estan, necessàriament, en cercles de poder i destaca la importància d'escoltar i valorar les heterogènies veus que la diversitat aporta a l'avaluació.
- Aquest enfocament transcendeix l'ús dels resultats de l'avaluació, posant el centre d'atenció a generar canvis.
- Els processos i descobriments han de buscar el canvi social i l'impacte positiu cap a la justícia social per a les dones i altres grups de persones menys afavorides.

Consideracions ètiques per a l'avaluació

A més d'aquests fonaments, no s'han d'oblidar les **consideracions ètiques que han d'acompanyar l'avaluació**, atenent al caràcter polític que, com s'ha esmentat anteriorment, han aconseguit els processos avaluatius de caire social. Alguns dels requisits ètics i professionals que ha de complir l'equip avaluador, segons Perea (2011) són:

- Sensibilitat cultural: familiaritat amb les característiques culturals dels col·lectius o zones d'intervenció.
- Anonimat i confidencialitat: respecte al dret de les persones informants.

- Responsabilitat en les avaluacions: l'equip avaluador no ha de fer cap afirmació, excepte si totes les persones que el conformen hi estan d'acord o en desacord.
- Consideració amb les persones informants: avisar amb temps i fer un ús eficient de la seva disponibilitat.
- Integritat i omissions: les persones que avaluen el procés tenen la responsabilitat de visibilitzar qüestions que no hagin estat reflectides en els termes de referència.
- Avaluació de persones: l'avaluació de projectes no inclou, generalment, l'avaluació de persones, en tot cas, la funció d'aquestes però no elles en si mateixes.
- Errors i infraccions: quan s'hi descobreixin errors s'haurà d'evitar citar persones concretes en l'informe.
- Corroborar la informació amb participants i persones o entitats implicades en el projecte.
- Compartir els resultats: es podran fer sessions informatives i resums de caràcter no oficial, mantenint la discreció dels resultats finals.

Totes aquestes consideracions respecte al desenvolupament de processos avaluatius ètics amb perspectiva de gènere poden ser un aspecte clau a l'hora de seleccionar una entitat, col·lectiu o agent que s'encarregui de portar a terme –íntegrament o en aquesta fase valorativa– el procés d'implementació dels protocols davant les violències sexuals. El compliment d'aquests aspectes podria equiparar-se amb una **certificació de qualitat per desenvolupar intervencions sociocomunitàries en l'àmbit de les violències masculines/sexuals dins de polítiques públiques d'igualtat**.

Sèrie Benestar i Ciutadania

La Guia per a l'elaboració de protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci neix de la voluntat de proporcionar un material innovador i especialitzat en relació amb les violències sexuals que tenen lloc en contextos d'oci i festius.

La publicació d'aquesta guia té com a objectiu acompanyar els ens locals en l'articulació d'una resposta coordinada a les violències sexuals. En aquest recurs es proporcionen eines teòriques i pràctiques per a la diagnosi i el disseny de protocols des dels eixos de la prevenció, la detecció, l'atenció i la recuperació de les violències masclistes amb contingut sexual que es donen en espais públics d'oci. A més, s'ofereixen orientacions concretes vinculades al procés de formació, implementació, seguiment i avaluació del protocol.

Aquest material és un pas més en la voluntat de continuar desplegant instruments i recursos per fer del nostre entorn un espai lliure de violències masclistes.